

A

NÉPTANÍTÓK NYUGDÍJAZÁSA

ÖZVEGYEIK

S

ÁRVÁIK GYÁMOLÍTÁSA KÜLFÖLDÖN ÉS HAZÁNKBAN.

ÍRTA

MOLNÁR ALADÁR,

A MAGY. AKAD. L. TAGJA.

PEST.

AZ ATHENAEUM KIADÁSA
1872.

A kérdés megoldásának égető szüksége.

Népünk művelődésének gyakorlati fontosságát, politikusaink is azon mértékben kénytelenének mindinkább nemcsak beszédeikben elismerni, de érezni is, a mint hazánk közgazdászati, s társadalmi viszonyait, jogi s közigazgatási ügyeit és véderejét, az európai modern elvek alapján, s a nyugati országok intézményeivel öszhangzólag akarják rendezni.

Az európaszerte uralkodó, úgynevezett liberális, eszmék nálunk is oly hatalmat gyakorolnak az emberekre, hogy a legkevesebben mernek ellenük nyíltan s határozottan kilépni, még azok közül is, kik bensejökben nincsenek velük megbarátkozva, vagy a kik alkalmazásukat viszonyaink miatt időelőttinek, s czélszerűtlennek tartják.

És részemről nem is azon panaszkodom, hogy törvényhozásunk és általában közéletünk vezetői, intézkedéseikben nem fogadnák el magukat a modern polgárisodás és liberalizmus elveit: hanem inkább egyrészt attól félek, hogy

ez elvek sok esetben nem eléggé viszonyainkhoz mérten alkalmaztatnak, vagy pedig a végrehajtásnál gyakorlatilag nem vitetnek keresztül minden szükséges következményeikben; másrészt és főleg pedig azt látom aggasztónak, hogy egyúttal nem gondoskodnak kellően azon előfeltételek megteremtéséről, melyek a modern intézmények üdvös sikerének sine qua nonjait képezik. Reform műveinknél egyik legnagyobb nehézség elmaradottságunkból folyó azon visszasságukban van, melynélfogva sokszor egy ugrással kell odaérnünk, hová a nyugati nemzetek egész népük életének természetes és fokozatos kifejlődésével emelkedtek. Nálunk a *magukat nagyobb* részt külföldi irodalom s tudomány emlőin, s utazások által kiképzett ügynevezett hangadók műveltsége sokkal nagyobb távolságra áll a nép nagy tömege értelmiségének fokától, mint p. o. Németországon. Talán jó részt innét magyarázható az, hogy reform-kérdéseinknek akár törvényhozási, akár irodalmi tárgyalásainál azt rendszeren kevésbé vitatják, hogy saját tényleges szükségünk minő változtatásokat igényelnek; hanem főleg azt nézik, mit kíván a liberalismus, mi felel meg a modern intézményeknek? Egy szóval, a mi a nyugati országokban a régi törzs gyökeréről és saját talajából nőtt ki, életerős fává, ezt hozzánk gyakran az európai civilisatio hullámai vetik partra hogy itt idegen talajban

ültessük el. Miként fog az itt megeredni és jó gyümölcsöt teremni, hacsak mindenk előtt a talajt nem műveljük meg számára kellően?

Ezzel nem a régi conservatismus mellett akarok ügyvédkedni.

Azon conservatismus, a mely állapotainknak fejletlensége, s népünk műveletlensége miatt általában ki akarná zárni az európai modern intézményeket s elveket, vagy éppen a régi institutiókat óhajtaná megújítani, egyrészt gyakorlatilag lehetetlen (legalább tartósan), s másrészt az ország jövőjére már annál fogva is veszedelmes, mert megakadályozza a nemzetnek éppen azon kifejlődését, a mely által egyedül reménylhető hogy minden eshetőségre meg tud állani az európai népek között.

De viszont a liberalismusnak is dívik nálunk két módja, mely szint ily káros; t. i. azon liberalismus, a mely csak azt nézi, hogy mi szabadelvű és modern, mi alkalmaztatott más nemzetnél sikerrel? s nem tekint népünk érettségére, sem pedig arra, hogy váljon maga társadalmunk is valósággal elég szabadelvű-e a nagy szavakban, vagy papiroson elfogadott liberális eszmék minden gyakorlati következményeinek az életben valószínűsítésére, valamint azon ecclesiasticusnak nevezhető liberalismus is, a mely szinte nem saját életünkből, s nem összefüggő rendszerességgel fejleszti a reformokat, hanem a más né-

péknél nagy eredménynyel létesített új intézmények közül válogatja ki s importálja azokat, melyeket tán némi módosítással nálunk is alkalmazhatóknak tart, de a nélkül, hogy egyidejűleg gondoskodnék azon előzmények megteremtéséről is, melyek ez institutiók sikerének előfeltételeit képezik. Szóval eclecticusnak nevezem azon liberalismust, mely nem gondolja meg, hogy úgy az állami, mint a társadalmi élet legkülönbözőbb viszonyai benső elvi összeköttetésben állnak egymással, s mindnyájuknak a nemzet értelmiségében és erkölcsében kell gyökerezniök; a mely a külföldön divó intézmények között, azoknak egymással és az ottani népelettel való összefüggésére nem tekintve válogat, úgy, hogy csupán a behozandó intézményeket akarja némileg viszonyaikhoz módosítani, a nélkül, hogy egyszersmind népünket is komolyan igyekeznék képesíteni azok élvezésére.

A liberalismusnak mind e két árnyalata részben veszélyes, részben valósíthatlan, vagy legalább is gyümölcstelen, és pedig nem csapán viszonyaink rendezetlenségénél, s ügyeink fejletlenségénél fogva, hanem legfőképen népünk műveltségi állapota miatt. Ez a legnagyobb gyakorlati akadálya áthatóbb reformok kivitelének, vagy legalább azok reménylett eredményének.

Poroszország példája után indulva, behoztuk az általános védkötelezettséget és sorkatonasá-

gunkat, meg a honvédséget úgy szerveztük, hogy a tényleges szolgálati idő rövid voltánál fogva lehető kevés költséggel legyen nagy hadseregünk. E mellett a katonaságnál eltöröltük a botbüntetést, szelíd, humánus bánásmódot hoztunk be. Es most már azt képzeljük, hogy az új szervezet folytán, ép olyan jó haderőnk van, mint a porosz. Beszéljük, de bensőnkben még sem hisszük eléggé, hogy a porosz haderő jósága legfőképen a német nép műveltségén, s a német népnevelés jóságán alapul. Általános védkötelezettséggel előállított, jól betanított, tehát ügyes és jól fegyelmezett nagy hadsereg, lehető olcsó pénzen csak úgy teremthető elő, ha a szolgálati idő rövid, de egyszersmind az újonczok elég tanultak és értelmesek arra, hogy a szükséges katonai ismereteket és ügyességeket képesek legyenek néhány hónap alatt maradandóan elsajátítani, és hogy durvább eszközök nélkül jól fegyelmezted hessenek.

Ha valaki figyelmesen megnézi, hogy a svajczi, vagy német népiskolákban felnőtt újonczokat két hónap alatt mennyire, minő módon és mily értelmesen lehet megtanítani; a ki-megismeri a német és svajczi nép fiaiban a nevelés által kifejtett élénk kötelességérzetet: és más felől látja, hogy a mi újonczaink legnagyobb részét, hónapokon keresztül is mily kínnal tudják, nem annyira kiképezni, mint inkább csak a

külső katonai ügyességekbe gépiesen begyakorolni, s továbbá tapasztalhatja, hogy ezredeinkben a kötelesség pontos teljesítését és a rendet mily kevésbé képesek külső módok alkalmazása nélkül eszközölni: az meg fogja engedni, hogy védtörvényünk bármily erélyes végrehajtásával sem fogunk a németnek megfelelő haderőt nyerni, a német népnevelésnek megfelelő népnevelés nélkül.

Az esküdtszéki eljárás művelt társadalomban a polgári, s egyéni szabadság egyik legszebb biztosítása; de hazánkban népünk értelmi és erkölcsi jelen műveltsége mellett alkalmaztatva, határozottan veszedelmes lenne, s igazságszolgáltatásunk roppant sülyedését eredményezné.

A szavazatjog képviseleti állam szabad polgárának egyik legbecsesebb kincse, és a közazabadság öre, de csak e jog [üdvös használatára képesített erkölcsi, s értelmi műveltség feltétele alatt.

Ámde merjünk-e nálunk a szavazatjog gyakorlati értékéről őszintén szólni? ne féljünk-e, hogy valaki nyíltan előadja képviselő-választásaink nagy részének való történetét, s megismerteti a leghatékonyabb érvekül használt kecségetéseket, s egyéb eszközöket?

Európában a jelenkori polgáriasodás tovább haladásának arra kell irányulnia, hogy az állam mindenhatósága, s teljes központosítása helyére

a közrenddel kibékített egyéni szabadság, s ennek biztosítékául az önkormányzat fejlesztessék. De a demokratikus alapon újraszervezendő társadalomban, az egyéni szabadság érdekében szükséges önkormányzat fészke többé nem a vármegye, vagy département, vagy grófság, (vagy akárminek nevezzük, egy tartománnyal felérő nagy vidéknek egy törvényhatósággá szervezését) hanem a község és a néhány községből álló kerület. A vármegye vagy provincia területénél fogva mindig aristo craticus intézmény, melynek ügyeit, s érdekeit a szerteszét és szűkebb körben élő nép legnagyobb része nem is ismeri, s még kevésbé érti; valamint viszont a megyei gyülekezetek döntő többsége, a kisebb részek, s kerületek sajátlagos érdekeit s ügyeit nem ismerik, s nem tudják eléggé méltányolni.*) Míg a község, s a néhány községből álló kerület lakossága ismeri is saját közügyeit, érdeklődik is irántuk, meg költség nélkül össze is jöhet fölöttük tanácskozni. Democraticus alapra fektetett önkormányzat csak a községi, s községkerületi szervezetben létesíthető. Ámde 13 ezer községünk közöl, ugyan hányban találhatók fel a mo-

*) Talán épen ez egyik oka, hogy ily nagy megyék gyülekezetei többet foglalkoznak a magas politicával, s az ország dolgaival, mint a megye egyes vidékeinek javításával. M. A.

dern községi önkormányzat életfeltételét képező népműveltség és ebből származó nélkülözhetlen tényezők?

A ki ismeri egyfelől a művelt, s nem centralizált államokban a községi tevékenységet, s más felől hazai községeink vagyonkezelését, számadásait, helyi közigazgatását, gyűléseit, s szóval összes tevékenységét: az kénytelen legalább magában megvallani, hogy csak; a jó iskolákból kikerült, s jobban nevelt jövő nemzedékek számára beszélhetünk mai értelemben vett demoraticus községi önkormányzatról.

A teljes iparszabadság, bármely iparos mesterségnek vagy vállalatnak semmi feltételhez nem kötöttén üzhetése, czéhek eltörlése, még a véd vámokkal sem korlátolt szabad verseny, mindez hatalmas előmozdítója az ipar kifejlődésének és a vagyonosodásnak, de csak ott, hol az iparosok versenyképessé vannak téve, kellő értelmiség, szaktanultság és solid munkáságra nevelés által. A többek között Würtemberg és Belgium fényes példákul szolgálhatnak arra, hogy egy ország iparának mily gyors lendületet lehet adni jó népnevelés- és a népoktatáshoz kapcsolt iparos tanítás által. Míg nálunk a korlátlan iparszabadság, a mostani nagy áru forgalom mellett, iparosaink nagy részénél szánandó hanyatlást, szegényedést, ennek folytán elégedetlenséget eredményez, mindaddig, míg az ipa-

ros-osztály alaposabb és nagyobb kiképzetést nem nyer, mint jelenleg.

A gazdaság terén az évenkénti termelés az ország sok vidékén megkétszerezhető volna okoszerűbb gazdálkodással, s ennek legnagyobb akadálya váljon nem-e a telkes gazdanép tamilatlanóságában, s ebben gyökeredző előítéleteiben van?

Már eddig is meglehetősen sok vasutat építetünk. Mindenütt nagy reményekkel várták, hogy majd az új vasút mentében elterülő egész vidékek, s különösen az állomásoknál fekvő községek gyorsan fel fognak virágozni. És váljon hány helyen teljesült e remény? Ismerek népes magyar várost,*) mely hazánk egyik fő folyójának partján fekszik, s melynél ezenfelül az ország legjelentékenyebb, s leghosszabb vasutvonalai közül három, sőt négy vonal jő együvé évtizedek óta; és e városon, vagy lakosságán semmi változást, semmi emelkedést nem lehet látni, mindenben olyan, mint 20 év előtt, vagy Isten tudja mikor volt ugyanazon földszinti kunyhókkal. Ha e helyen, s ily kedvező viszonyok kö-

*) E város lakossága alkotmányos szabadságunk helyre állítását azzal üdvözlé, hogy néptanítóinak úgy is szerény fizetését tetemesen leszállítá, s pedig azon okoskodással, hogy ha baktereik, kik sokkal terhesebb szolgálatot tesznek, mert éjjel is őrködnek, beérik 150 forinttal, hogy kívánhatnának a tanítók sokkal többet? M. A.

zött amerikaiak, vagy svajcziak, vagy belgák éltek volna, azóta egy óriás forgalmú, gazdag, s palotákból álló nagy várost teremtettek volna. Számptalan, hasonló példát hozhatnék még fel. A vasutak, a gőzhajók magukban még nem szállítják el egy vidékre sem kész ajándékul „a jóllétet, s vagyonosodást, ha; em csak a kedvező alkalmat nyújtják annak megszerezhető sere. Erre pedig ép oly lényegesen szükséges, hogy a lakosság olyan legyen, mely műveltségénél fogva tudja is, s komolyan akarja is a nyert alkalmat felhasználni. Hogy a főbaj csakugyan az, miként népünk a műveltség hiányában nem képes a forgalmi eszközök által nyújtott kedvező alkalmakat felhasználni, eléggé bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy a vasúti állomásoknál sokhelyen idegen, gyakran külföldi jövevények megtelepedve, néhány év alatt virágzó gazdaságot, vagy üzletet teremtenek, s rövid idő alatt megvagyonosodnak, míg a velük egyenlő körülmények között élő régi lakosok régi primitív állapotukban maradnak. Sőt nem csak hogy nem vagyonosodnak, de sok példát hozhatnék fel arra is, hogy az élénk áru forgalom által eszközölt könnyebb és nagyobb kereset folytán elszegényednek, mert kellő értelmi és erkölcsi műveltség hiányában, nem képesek jövedelmüket megtakarítani, dologtalanabbakká lesznek, vagy éppen elrészegesednek, s elkorcsosodnak. Az em-

litett városban is elszomorodva jöttem tudomására hogy a napi keresményéből élő munkás osztály tagjai miután a vasútnál könnyen kereshettek naponként sokszor 6—7—8 forintot, tömegesen korcsosodtak el, s ma nyomorultabb állapotban vannak, mint voltak akkor, midőn egy forintot sem tudtak napi munkájukkal szerezni.

Az élet bármely körére tekintünk, azt látjuk, hogy újrendezkedésünk, s haladásunk legnagyobb akadályul, mindenütt a szükséges kultúrának népünknel való hiánya szolgál.

Az európai haladó eszmék, s intézmények elől semmiféle conservativismussal sem vagyunk többé képesek országunk határait elzárni. Azonban nefelejtjük, hogy a civilizáció olyan a népekre, mint a szilaj paripa a lovasra nézve; a ki jól megtudja nyergelni és ülni, azt gyorsan röpíti előre, míg a tehetetlen, s tudatlan lovast könnyen leveti és elgázolja.

Nem akarom állítani, hogy a népben a szükséges műveltséget, kizárólag a népiskolai oktatás által lehetne kifejteni. Sőt elismerem, hogy e célra sok egyéb igen fontos tényezők közreműködése kívántatik. Az egyházaknak, az erkölcsi, s vallási élet fejlesztésére irányzott tevékenysége, jó igazságszolgáltatás, kellően rendezett erélyes közigazgatás, a törvényhozás bölcsessége, a műveltebb osztályok jó példái, erkölcsi, s a néptömegre társadalmi úton hatásuk

mind ez ép oly szükséges a nép művelődésének előmozdítására, mint az iskolai tanítás. De viszont az sem tagadható, hogy a jó népiskolai tanítás tekintendő a műveltség legközvetlenebb terjesztőjéül, alapvetőjéül. Az elméket ez teszi fogékonnyá és képessé a későbbi egyéb jó hatásoknak is befogadására; s másfelül ez biztosítja lehetőleg az előítéletek és gonosz irányú csábítások ellen.

A népnevelés fontosságát, nálunk évek óta úgy a sajtóban, mint egyebütt, annyiszor és oly nagy szavakkal hangoztatják minden ellenvetés nélkül, hogy a miket eddig elmondok, mindez egy oly igazság fölösleges bizonyítgatásául tetszhetnék, melyet senki sem von kétségbe. Azonban ez ügyben is sajnosan tapasztalhatjuk, miként az emberek nagy részénél, abból, hogy valamit nyíltan nem tagadhatnak, vagy épen elvben és szóval el is ismernek, még nem következik, hogy annak igazságáról belsejükben is oly élénken meg volnának győződve, hogy azt a kellő eszközökkel és buzgósággal meg is cselekedjék. Eddig az iskolai ügyben is inkább csak jurista nép voltunk. Az egyházaknál, a községekben, a megyei iskolatanácsoknál úgy, mint a törvényhozásban a főfigyelem csak a külső jogi viszonyokra irányult. Mi joguk van egymással szemben felekezeteknek és kormánynak, s az ő közegeiknek, meg az iskolatanácsoknak, hogy

tartotta meg egyik, vagy másik a törvény által kijelölt hatáskör határát? mennyiben van liberális színezete, egyik vagy másik (akár egyházi, akár polgári) hatóság által tett intézkedésnek? s több hasonló kérdéseket tekintették lényegeseidül. Ha azután kiderül, hogy az illető hatóság a törvényes formát megtartotta, vagy épen még liberális is volt, nyugodtan lehet, ha az oktatás érdekében semmi nem, vagy [igen kevés történik is a valóságban! Némelyek mindenütt, minden áron községi iskolákat akarnak az egyházi hatóságok iránti ellenszenvből; viszont sokan az egyházi vélt érdekek iránti féltékenységből minden áron felekezeti iskolákat akarnak, oly helyeken is, hol azok a közoktatás nagy kárával volnának. De hogy tisztán a köznevelés érdekét tartva szem előtt, a népoktatás haladása mely eszközökkel volna leggyorsabban előmozdítható? és hogy ez eszközök a mennyire már rendelkezésünkre állanak, *a gyakorlatban is erélyesen* vétessenek fogantatba, a mennyiben pedig még hiányzanak, előteremtessenek: e félékkel aránylag igen keveset foglalkoztunk eddig.

A legszükségesebb teendőkkel még mindig késlekedünk és theoretizalunk, nem véve eléggé figyelembe, hogy épen azon népnevelésről, melytől nagy részben függnék egyéb reformjaink sikerei is, bár mint iparkodjunk sem reményi-
hetünk egy generáció előtt érezhetőbb eredményt.

Bátor vagyok ez alkalommal egy oly intézkedést ajánlani iskolaügyünk barátainak, és különösen törvényhozóinknak, kormányunknak és egyházainknak figyelmébe, a melylyel meggyőződéseim szerint népiskolai közoktatásunk haladását nem csak a jelenben mozdítanánk elő hatékonyan, de jövőre is nagy mértékben biztosítanánk; — s ez a néptanítók nyugdíjazása, nem téve különbséget a községi és felekezeti iskolák tanítói között.

A jó tanítás leglényegesebb feltétele nem az iskolának felekezeti vagy községi jellege, hanem *a jó tanító*.

Jó tanító alatt értem azt, ki elme tehetségénél, képzettségénél s testi erejénél fogva alkalmas a korszerű tanításra, és a ki ezenfelül képes minden mellékfoglalkozást félretéve, teljes buzgósággal s odaadással hivatalának élni.

Ha sikerülne az egész országba *elegendő számmal* szerezni ily jó tanítókat, vagy legalább olyanokat, kiktől joggal megvárhatjuk hogy e pályára elég talentummal és készültséggel lépjenek, s hogy kizárólag hivataluknak éljenek; akkor ez egyetlen tény által meg volna vetve népnevelésünk fölvirágzásának alapja.

Ámde a dolgok jelen állásában ezt még nem is reménylhetjük.

Az összes tanítók létszáma ma már a 18 ezerét túlhaladja, és igen sok helyen új iskolák állítását lehetetlenné teszi a tanerők hiánya.

Arra, hogy mindenütt elég iskola legyen, és azok a törvény értelmében szükséges számú tanerőkkel legyenek ellátva: az én számításom szerint legalább 25 ezer tanító kellene, tehát még 7 ezerrel *) több, mint jelenleg van.

Ezen felül, már eddig nyert adataim szerint, az alkalmazásban levő tanítók között is legkevésbé 1200-ra tehető azok száma, kik elöregedésük vagy nyomorodásuk miatt nem képesek hivataluknak megfelelni, a kik a szolgálat érdekéből is hadéktalanul nyugdíjazandók volnának.

És így a halálozások által évenként megüresedett helyekre szükséges személyzetet felül kívántatnék még mintegy 8200 új tanító.

*) A múlt évben Rill. J. a Reformban és a Schulbotéban tévesnek monda e számításomat s állítja, hogy még 2500 tanítóval a szükséglet fedezve lenne. Nem akarom itt ismételné azon okokat, melyekkel akkor a Reformban közlött feleletemben számításomat indokoltam. Csúpan két azóta kezembe került külföldi adatot említek fel, melyet az analógiánál fogva nyomatékos bizonyítékul idézhetek. Nevezetesen; Ausztriában az 1871-iki kormányjelentés szerint tényleg iskolába járt 1.691,349 gyermek, tehát körülbelül annyi, mint a mennyi tanköteles (1.615,181) volt 1869-ben, nálunk, a 12 éves korig. Tanított pedig összesen 32,237 férfi, és 2,804 nő = 34,918 tanító. És Ausztriában roppantul panaszkodnak a tanítók hiánya miatt.

A régi Poroszország kiterjedése s népessége nem igen különbözött Magyarországtól, s az utolsó összeírás szerint 36,800 tanító volt, s több ezer tanítói állomás üres.

Honnét és minő módon szerezhethünk ennyi alkalmas embert a tanítói pályára?

Az állami tanító képezdék, a mennyi növekedük jelenleg van, az évenkénti szükségletet sem képesek fedezni. Es kérdezzük meg az igazgatókat, hogy a kik a fölvételre jelentkeznek, azok nagyrésze is a középtanodák mily elemeit képezik?!

De csudálkozhatunk-é ezen?

Az 1869-iki iskolai összeírás szerint a tanítói fizetések átlaga a királyhágón innen 208.⁸⁶ forint, Erdélyben 120.⁴⁶ forint volt. 4 felekezeti tanítók fizetése nem lévén törvénnyel szabályozva, a legtöbb helyen 1869 óta sem sokat javult. Idejárul, hogy az állami képezdék jelen szervezetével, ingyenes benlakások nélkül, a tanítás annyira, költséges, hogy az egészen szegény fiuk nem képesek ott tanulni, elannyira, hogy p. o. már eddig is kik ősszel magukat beírátták, azok közül többen később évközben kénytelenítettek tisztán anyagi szükség miatt ez intézetet elhagyni.

Ugyan ki volna eléggé idealista reményleni, hogy a 120—208, vagy ám tegyük fel 300 frtos tini tói pályára ezrenként siessenek tehetséges ifjak azon képezdékben, hol nagyrészt saját pénzükön kell tanulniok; és siessenek azon kilátással, hogy 4 évig gymnasiumban, és 3 évig képezdnébe tanulás után hivatalba lépve, kevesebb

fizetésért fognak szolgálni mint bármely vasúti őr, a kiről pedig elnyomorodása esetére is gondoskodva van, míg ők — ez esetre, koldulni mehetnek.

Ne tessék képzelni, hogy talán gúnyból mondom, hogy a vasúti őröknek nagyobb díjja van mint sok tanítónak. Eseteket hozhatnék fel reá, hogy egyegy vasúttársulathoz 50-60-100 alkalmazásban levő tanító folyamodott pályaoreségért.

De a kik tanítókká lesznek is, mily lélekkel követelhetjük tőlük, hogy ne fordítsák idejük nagy részét mellékkeresetre, hanem egészen hivataluknak éljenek; akkor, midőn 150, 200, 300 forint fizetésből nemcsak hogy magukat s családjukat eltartani kellene, hanem még valamit takarítaniok is, mert vénségükre vagy nyomoruságukra vagy árvájának sehonnét egy krajczár támogatás sincs *biztosítva*.

Mint alább előadandom, a porosz tanítók között is néhány ezer van olyan, kinek nem sokkal van jobb helyzete a magyarországi 250 forintos tanítóknál. És miután az utolsó években ott is, mint nálunk, a munkaerők előtt több új pálya nyílt fel, ennélfogva annyira nem vállalkoznak az emberek a tanítóságra, sőt annyira menekülnek onnét máshova, hogy jelenleg *négy ezer* tanítói állomás van üresedésben, melyet tanerők hiánya miatt nem képesek betölteni.

Hazánkban pedig az előadott körülményeken kívül legközelebb még egy verseny pálya is fog

nyílni, mely nem csak jövedőre vonja el az erőket a tanítói pályától, de a tanítóknak már létező létszámát is jelentékenyen csökkenteni fogja, ha az egyházak s a törvényhozás idejekorán nem intézkednek. Ez új versenypályát a községek rendezésével szervezendő jegyzői állomások szolgáltatandják, melyekkel 400 forint fizetési minimum van összekötve. — Á mennyire a mozgalmakat már is ismerem, látom hogy épen a tehetségesebbek közül sok százan,, ha nem több ezerén fogják a tanítóságot oda hagyni, s jegyzőkké lenni.

Ily körülmények között, azt, hogy a népis-kolákba nagyobb számmal nyerjünk tehetséges tanerőket, én — mint részben már többször el is mondtam — csak a következők által látom eszközölhetőnek, t. i.:

1-ör is az által, hogy a tanító-képezdékben minél több ifju vétessék fel ingyen, benlakásra s ellátásra, vagy hogy legfőlebb az élelmezés egy részét fizesse meg. Ily módon nyerhetők oda oly teljesen vagyontalan de talentumos fiuk, kik különben otthon kapások maradtak volna.

E czélnak nagyobb mérvben elérhetésére kapcsoltsassék a képezdekhez az elemi osztályoktól a képezdei cursushoz előkészítő 3—4 osztály.

2-or hogy a női képezdek minél előbb szaporitassanak legalább is annyira, mint a férfi ké-

pezdek, s ne akarjanak gazdálkodni az országnak az által, hogy a jelentkező növendékek egy részét nem veszik fel.

3-or a tanítói fizetések lehetőleg javitassanak, s emeltessenek legalább is egy vonalra a jegyzőiekkel.

4-er minden tanítónak, (akár a felekezeti, akár községi iskolában szolgálta legyen az ország művelődésének ügyét) az állam által biztosítassék nyugdíj s özvegyének s árváinak évi segély.

Legyen szabad ez alkalommal csak az utolsó pontra, a nyugdíjazásra nézve adni elő gyűjtött ismereteimet, és véleményemet.

A nyugdíjazásnak törvény által rendezését sürgősebbnek tartom a fizetés emeléseknél, már csak azon okból is, mivel a tanítók helyzetének javítására a nyugdíj biztosítása ép oly lényegesen szükséges mint a fizetés javítás, de ennél, sokkal kevesebb pénzáldozattal, és minden tekintetben könnyebben, tehát hamarabb kivihető.

A törvényhozás bele fog-e ereszkedni abba, hogy a felekezeti tanítók fizetésének a minimumát is megszabja? s ha teszi is, mikor fogja ezt keresztül vihetni? nem tudom. De azt tudhatjuk, hogy ez igen sok nehézséggel jár, s alig történhetnék azonnal. — De a nyugdíjazásra az országgyűlés már legközelebbi ülés szakán hozhatna törvényt.

Azután, törvény szerint és a viszonyoknál fogva, az állam nem járulhat a felekezeti tanítók fizetéséhez. De ha tehetné is, és ha átlag csak 100 forinttal javítatnék is azonnal a tanítók fizetése erre évenként (18 ezer tanítónál) egy millió nyolczszázezer forint kellene. Ezt pedig pénzügyeink jelen állapotánál fogva sem reményelhetnénk egyhamar kivihetőnek, és ha megtörténhetnék is, általa még sem maguk a tanítók nyomorodásuk esetére, sem árváik s özvegyeik nem lennének a koldulás ellen biztosítva. Míg előadandó tervezetem szerint az államnak évi 350—400 ezer forint hozzájárulásával mind a 18 ezer tanító, és azok családjai számára azonnal életbe lehetne léptetni oly nyugdíj ázást, mellyel őket minden szerencsétlenség esetére biztosíthatnánk az élet legégetőbb szükségei ellen.

És azt hiszem, hogy minden jóra való s józanul gondolkozó ember, míg ereje engedi, Száraz kenyéren és vizén is nyugodtabban s jobb kedvvel dolgozik azon biztosság tudatával, hogy magának és családjának életfentartása, az ő keresetképtelensége s illetőleg halála esetére is biztosítva van; mint a jelenben élvezett valamivel nagyobb jóllétben, de úgy, hogy a legiszonyúbb nyomorúság és a koldusság Damokles kardját lássa szüntelen feje fölött lebegni.

Sokat beszélhetnék a tanítók nyugdíjazásá-

ról, özvegyeik s árváik ellátásáról, mint legelsőrendű humanisticus kérdésről. Szívrendítő példákat hozhatnék fel tanítók életéből, kik 50—60 éven át becsülettel, szorgalommal s józan étellel dolgoztak a nemzet művelődésén, s jutalmul 70 éves korukban kíméletlenül üldöztettek el állomásukról azon hibájukért, hogy megvénültek, s most faluról falurajárva kéregetnek; — még rettenetesebb képeket adhatnék az árvákról, kiknek apáik az egész község gyermekeit nevelték jóságra, erkölcsösségre, s most ők maguk az utcákra a koldus gyermekek közé lökve, nem csak az éhségnek s megfagyásnak, de még inkább erkölcsi elromlásnak vannak minden gond nélkül martalékul vetve. — Rajzolhatnám, hogy minő szégyen az a nemzetnek, ha ily sorssal jutalmazza azokat, kiknek kezére bízza jövő nemzedékének erkölcsi s szellemi életét, s kiktől a népnek nemesebbé, és értelmesebbé tételét kívánja! Bizony, ha költő volnék, könnyen írhatnék egy „Tamás bátya kunyhóját“ tanítóink életéből.

De nem érzelgek, mert felszóllalásommal nem szájalmat és könnyeket, hanem tetteket óhajtok előidézni, s jól tudom hogy a közéletben ezek leghatalmasabb rugói az érdekek.

Ezért midőn a nemzet leghasznosabb napszámosai — a tanítók számára nyugdíj biztosítását kérem, nem csupán a nemzet nemeslelkűségére-

hivatkozom, s nem emberiségből adandó könnyöradományért esedezem: hanem főleg arra figyelmeztetem mindazokat, kiknek ez ügyben befolyásuk lehet, hogy az érdemesült tanítókról s az özvegyekről és árvákról való igen megérdemlett gondoskodást nem csak a tanítók java,— hanem első sorban a mi gyermekeink jó tanításának, s egész népoktatásunknak érdeke kívánja elengedhetlenül és sürgősen.

Haladéktalanul követeli ezt a közoktatás érdeke:

1-ör azért, mert maguknak és családjuknak nyugdíjjal biztosítása nélkül, a jelen körülmények között, nem is reménylhetjük hogy a tanítói állomások nagyobb részére alkalmas embereket nyerjünk, s a kiket kapunk is, azoktól sem követelhetjük hogy minden idejüket s erejüket hivataluknak szenteljék;

2-ör azért, mert jelenleg is legalább 1200 oly tanító van alkalmazásban, ki vénség és nyomorodás miatt nagy részben vagy egészen tehetetlen ugyan a tanításra, de egyéb módon nem gondoskodhatván róla, csupa irgalomból állomásán hagyják a hatóságok, a község gyermekeinek roppant kárára. (Az elbocsájtott koldusokról nem is szólok.) Tehát 1200 iskolában legalább ötven ezer gyermek van oly tehetlen tanítók keze alatt, kiknek a tanítása majdnem semmit sem ér, és az annyi ezer növendék oktatására fordított idő és

pénz jórészt kárba veszett. A mennyibe most az ily haszontalannak mondható iskolák kerülnek, annyival a nyugdíjazás költségeinek nagy része fedezhető volna. Hát a szellemi kár?

Ha csak e felhozott két indokot veendik is érdemlett figyelembe, lehetetlennek hiszem, hogy a magyar törvényhozás azonnal ne intézkedjék a nyugdíjazás iránt.

E munkám olvasása után azon szemrehányást vagy kérdést intézhetné hozzám valaki, hogy én, ki mindig azt vitattam, hogy az állam a felekezeti iskolákat nem segíyezheti: miként kívánhatom most azt, hogy a felekezeti tanítók nyugdíjazását is az állam vegye kezébe?

Erre először is azt felelem, hogy azért, mert a nyugdíjazásnál nem forognak fenn azon okok, melyek a felekezeti iskolák állami segíyezését gyakorlatilag lehetlenné teszik.

A felekezeti iskoláktól soha sem irántuk való ellenszenvből akartam az állami segínyt megvonni, hanem egészen gyakorlati okokból. Midőn még arra sincs elég pénzünk hogy minden községben a tankötelesek létszáma szerint szükséges elegendő jó iskolát építsünk és tartunk állami hozzájárulással: hogy volna még arra is pénze az országnak hogy azon falvakban, melyek mindegyikében tán összesen 70—80 tanköteles van, három iskolát gyámolítson,

csak azért, mert azon 80 gyermek 3 felekezet-hez tartozik. Ha pedig a többségben levő felekezet iskolája segélyeztetik, s abba kényszerítetnek be a más felekezetbeli gyermekek, ez nagy igazságtalanság, és barbár elnyomása a kisebbségben levő felekezet érdekeinek. Azután, ami a legfontosabb, ismerjük az egyházaknak jogaikra és autonómiájukra való féltékenységét. A ki fizet, az a dolog természeténél fogva, mindig gyámolításának megfelelő jogot és befolyást is kíván. — Az iskolák legnagyobb részében csak egy tanító van. Ha ezen egy tanító fizetésének felét vagy egy harmadát az állam adja: ml alapon állapítható meg, hogy e tanítóra s az iskolára mennyi befolyása legyen a kormánynak, mennyi az egyháznak? Bizonyosan mondható, hogy ez majdnem minden esetben számtalan collisiót idézne elő az állami meg az egyházi hatóságok között, s csak harcaink szaporodnának az oktatásügy nagy kárára.

Ámde ezen okok egyike sem merül fel nehézségül a nyugdíjazás állami kezelésénél. Itt lehető, hogy egy közös nyugdíj-pénztárba minden tanító, és minden iskolafentartó (egyházi, vagy polgári község, avagy társulat) évenként tízessen bizonyos járulékot, a mennyire az nem elég, az állam a többit fedezi, az egészet kezeli, s minden tanítónak a szükséges esetekre a nyugdíjat biztosítja és kiszolgáltatja.

Részemről csak örülök, ha találhatunk egy gyakorlatilag lehető módot, melyen az egyházakat is támogathatja az ország az oktatásra irányzott működésükben.

A nyugdíjazásnak ily államilag kezelése míg egyfelől az előadott okokból lehető, másfelől okvetetlenül szükséges, mert:

1-ör a különféle egyházi és egyéb testületek magukra hagyatva ezt kellően eszközölni nem képesek. Az alábbi adatokból s tervezetből lártardjuk, hogy a költségeknek majdnem $\frac{4}{6}$ od részét leend kénytelen az állam fedezni.

És 2-ör azért, mert sokféle iskoláink levén, egy p. o. 30 évig működött tanító néha tiz községben is volt, s majd egyik majd másik egyházmegyében, majd felekezeti, majd községi, majd ismét felekezeti iskolában szolgált. Ki fizesse igazságosan az ily tanítóknak összes szolgálatuk által kiérdemlett nyugdíjját?

De végre igazságos is hogy az állam biztósítsa nyugdíjjukat, s legalább tetemesen járuljon hozzá, mert a tanító végre is akár felekezeti akár községi iskolában működött, mindenütt a nemzet művelődésének ügyét szolgálta.

È szempontokból kiindulva bátorkodom a szakértők bírálata elé terjeszteni, s kormányunknak, törvényhozóinknak és az egyházaknak figyelmébe ajánlani egy nyugdíjazási tervezetet. Mielőtt azonban magára javaslatomra térnék,

előadom az európai államokban fönálló jelentékenyebb tanítói nyugdíj rendszereket, a mint azokat részint utazásaimban, részint azon alkalmakkal szerzett ismeretségeim folytán megismernem sikerült.

Nem mulaszthatom el egyszersmind hálás köszönetemet fejezni ki mindazon urak iránt, kik hazatértem után is szívesek voltak néha fáradtságos utánjárással számomra adatokat szerezni, s közleményeket és felvilágosításokat küldeni; így különösen: dr. Braun Tódor nivelli nevelés tanár úrnak, az „Abeille“ paed, folyóirat szerkesztőjének, Belgium e köztiszteletű s oly érdemes tanférfiának; — a munkám érdekében sokat fáradozott Mulder L. Utrecht tartományi tanfelügyelő urnak, Hollandban; — dr. Biedermann Károly tanár urnak, s a lipcsei Alg. Zeitung szerkesztőjének országgyűlési- és birodalmi képviselőnek és dr. Weisz János (a Pester Lloyd volt szerkesztője) és Bernát kir. tanácsos uraknak. E három urnak köszönhetem a szászországi adatokat!

Ha tanítóink nyugdíjaztatásának ügye és jelen tervezete szerencsés lenne itthon is oly szíves részvétellel felkaroltatni, mint a mily buzgósággal ez urak eddigi törekvéseimben támogattak: a sikert biztosítottnak tekinthetném.

NÉPISKOLAI TANÍTÓK NYUGDÍJAZÁSA,

ÖZVEGYEIK S ÁRVÁIK GYÁMOLÍTÁSA

KÜLFÖLDÖN.

I.

A népiskolai tanítók nyugdíjazása Németországon.**I. A Szász királyságban.**

Németország nagyobb és középállamai között mind a tanítók helyzete legkedvezőbb s legjobban rendezett, mind a népiskolai oktatás legfejlettebb a szász királyságban. — Már az 1867-dik évi összeírás szerint a királyság $2\frac{1}{2}$ millió lakosa között 400,229 tanköteles volt, tehát a lakosságnak mintegy 17%-a. A tényleges iskoláztatás pedig annyira haladt, hogy a katonai ujonczok közül úgyszólván egy sem találkozott olyan, ki írni -olvasni egyáltalán ne tudott volna, s olyan is kevés volt, ki folyékonyan ne lett volna képes olvasni; sőt a hivatalos jelentések szerint általában a felnőttek között is ritkán található olyan, ki írni-olvasni ne tudna.

A dolog természetéből következik, hogy az a nép, melynél a műveltség ily mértékben van elterjedve, tanítóinak anyagi ellátásáról is telhetőleg igyekezik gondoskodni. Már az ország

törvényei is aránylag kedvezően intézkednek a tanítók fizetéseinek legkevesebbje és nyugdíjazása iránt; de a községek nagyobb része még tovább megy a törvény-rendelte minimumnál, s pedig oly buzgósággal, hogy p. o. az 1869-dik évi jelentések szerint a felsőbb hatóságoknak gyakran mérsékelniök kellett a községeket a tanítói fizetések megállapításánál. Különösen az utolsó öt év alatt (1867-től fogva) a tanítóknak mind fizetési, mind nyugdíjai úgy a törvényhozás által, mint a gyakorlatban több ízben jelentékenyen javítottak.

Minthogy a nyugdíjazás rendszere is csak úgy érthető meg s méltányolható teljesen, ha a tanítók rendes díjazásait ismerjük; ennélfogva mielőtt tüzetesen a nyugdíjazásról szólnék, a tanítói fizetések szabályozását s állapotát kell röviden előadnom.

Továbbá, miután külön törvénynyel s egészen másnemű eljárással gondoskodnak az özvegyek s árvák gyámolításáról, nekem is külön kell ismertetnem a tanítók nyugdíjazását, és ismét külön az özvegyek s árvák segélyezését.

1. A tanítók rendes díjazása.

Az 1869-dik évben volt 1936 evangélikus és 40 kath. nyilvános népiskola. Ezekben működött 3400 rendes (ständig) és 542 segédtanító az evangélikusoknál s 54 tanító a katholiku-

aoknál, és mindkétféle iskolákban 100 tanítónő. A. tanítói fizetések évi összege egy millió tallérra számított.*) Tehát a tanítói fizetések átlaga: — a segédtanítókat is számításba véve: — 244 tallért tett öt év előtt.

Azóta mind az iskolák, mind a tanítók száma évről-évre növekedik. A jelen 1872-dik évben már összesen 4545 népiskolatanító van. (3826 rendes, 568 segéd és 151 mellék-, — ének, zene, tornászat stb. — tanító). E szerint négy év alatt 449-el szaporodott a tanerők létszáma, mi annyival nagyobb haladás, mert az iskolai viszonyok már 1867-ben is rendezve voltak. Menynyire és mily arányban emelkedtek a tanítói ^íjazások, mutatja azon körülmény, hogy 1870 végén (tehát 3 évvel 1867 után) a 3826 rendes tanítónak azon összes hivatali jövedelme, mely után a nyugdíj- %-ot fizették (azaz a lakbéréket, vagy természetbeni lakásoknak a nyugdíj törv. 4. §-a szerinti értékét is ide számítva), egy millió 765,189 tallérra számított. Úgy hogy a lakások értékét leszámítva is, a rendes tanítók átlagos fizetése 400 tallérra, azaz a mi pénzünk szerint 600 ezüst forintra tehető.

Ez új törvény a tanítói fizetéseket három té-

*) A néptanítók fizetését koronként rendezték s fokonyként javították az 1835 jun. 6-diki, az 1851. máj. 3-diki, az 1858 most. 28-diki, az 1864 aug. 2-diki, végre az 1870 márcziusi törvények.

nyező alapján állapítja meg s növeli fokozatosan: u. m. 1-ször a tanulók létszáma, 2-szor a község lakosainak száma, és 3-szor a szolgálati idő mennyisége szerint.

Mindhárom körülményt kombinálva, a rendes tanítók s az igazgatók fizetésének *leghevesebbje* (lakáson vagy lakbéren kívül) következőleg határozatik meg, minden jövedelmet pénzértékben számítva:

a) a rendes tanítók fizetése:

I. 5000-nél kevesebb lakosú községekben 200 tall.; 5000—15,000 lakosú községekben 230 tall.; végre 15,000-nél is több lakosú községben 260 tallér, habár 40-nél kevesebb növendéket tanít is.

E fizetés azonban a szolgálati időnek növekedtével és a tanulók szaporodásával következőleg emelkedik:

II. A hol a tanító 40-nél több növendéket tanít s egyszersmind 25-ik évét betöltötte, szolgálata 5-dik évétől a 10-dikig 230 tallér

"	10	"	"	"	15	"	260	"
"	15	"	"	"	20	"	260	"
"	20	"	"	"	"	"	320	"

Ez öt éves fizetésjavítás a most írt 4 korosztály szerint: 5000-nél népesebb községben 15,000 lakosig: 300, 350, 450 tallérban, 15,000 lakosú és népesebb községben pedig 350, 400, 450 és 500 tallérban állapítatik meg.

III. A 40-nél kevesebb növendéket tanítóknak öt évenkénti fizetésjavítása az említett 4 korosztályban 210, 220, 230 és 250 tallér.

Mindezen ötévenkénti fizetésjavításokra azonban a törvény szerint „csak kifogástalan magaviseletű oly tanítók tarthatnak igényt, kik hivatalukat teljes megelégedésre töltik be.”

A község ha kimutatja, hogy e fizetésjavításokra nem képes: az állam által segélyeztetik.

Az egyházi szolgálatért kapott díjak csak annyiban számíttatnak bele a tanítói fizetésbe, a mennyiben azok összesen a 100 tallért túlhaladják.

b, c) Az igazgató és segédtanítók fizetése.

b) Az igazgató tanítók fizetése lakáson kívül legalább 450, 5000 lakosnál népesebb községben 600, 15,000-nél is népesebb községben 800 tallér.

c) A segédtanítók fizetése lakáson és fűtésen kívül 150 tallérnál kevesebb szintén nem lehet.

A drezdai országgyűlés által épen e napokban elfogadott új iskolai törvény, tudomásom szerint nem változtatja a tanítóknak itt előadott díj szabályozását.

2. A tanítók nyugdíjazása.
Már a korábbi iskolatörvények is intézkedtek ugyan a nyomorodás vagy öregség miatt raunkatehetetlenné vált protestáns tanítóknak némi

segélyezése iránt (a kath. tanítóknak pedig külön és elégséges nyugdíj-alapítványuk volt), de általános és rendszeresített nyugdíjazást csak az 1868-dik évi „tanítói nyugdíj törvény“ állapított meg, melynek rendeleténél fogva még azon évben az evang. tanítók számára egy „tanítói nyugdíj-pénztár“ (Emeritenkasse) állítatott, melybe a tanítók évi fizetésüknek, úgy tetszik, egy százalékát fizették.

E törvény szerint nyugdíjra számíthattak azon rendes tanítók, kik 70-dik életévük betöltése után hivatalukról lemondtak, és a kik tíz évi szolgálat után, ha önhibájuk nélkül munkaképtelenné lettek, a consistorium által nyugdíjaztattak.

A nyugdíj évi összege volt: 10 évi szolgálat után a 25-dik szolgálati évig $\frac{1}{3}$ -da 25-től a 35-dik szolgálati év betöltéséig $\frac{2}{4}$ -de, 35 szolgálati éven felül $\frac{2}{3}$ -da a hivataloskodás utolsó évében élvezett összes hivatali jövedelemnek. Azonban a 10 és 25 szolgálati évek közben nyugdíjazottnak évi nyugdíja 100, a 25 szolgálati éven felül nyugdíjazotté pedig 150 tallérnál kevesebb nem lehetett még akkor sem, ha különben fizetési törvényszerű hányada szerint kevesebbet kellett volna kapnia.

A közoktatásügyi ministerium felhatalmazta, hogy 10 évi szolgálat előtt elnyomorodott s egyszersmind szükségben levő tanítóknak is ad-

basson kegyelmi úton a nyugdíj pénztárból legfölebb 100 tallérra menő évi segélyt.

E törvény azonban csak átmenetül szolgált a nyugdíjazásnak sokkal részletesebben s nagyobb szabatossággal megállapítására, mely már az 1871 március 31-kén szentesített legújabb tanítói nyugdíj törvényvel eszközöltetett is.

Ez új törvénynek legnagyobb előnye az, hogy a gyakorlati viszonyoknak, szükségeknek és eseteknek épen az elébbi törvény végrehajtása közben megismert különféleségét kellően figyelembe veszi, s ennek folytán mind a nyugdíj pénztár bevételeit, mind a kifizetéseket ép oly nagy részletességgel mint szabatossággal rendezi, s egyszersmind az előbbinél több méltanyossággal jár el.

A nyugdíjak minimumát 10 évi szolgálat után 100 helyett 120 tallérra emeli.

A nyugdíjak évi összegeit nem nagyobb időközökre (p. o. 10—25 stb. évekre) szóló átlagos összegekben állapítja meg, hanem évenkénti növeléssel, olyformán, hogy a nyugdíj évi összege, 10-től a 18 szolgálati évig a fizetés $33\frac{1}{3}$ %-ra; azontúl az évenként 1%-kal növekedik a 25-dik szolgálati évig, innét a 36-dik évig $1\frac{1}{2}$ Vékái, és a 36-dik évtől kezdve $2\frac{1}{2}$ %-kal, egész míg 70 % -ot, mint végleges összeget nem tesz ki. A nyugdíjazás e módja szerint a nyugdíj

összegekben nagyobb ugrás soha sem következ-
vén be, bármely évben nyugdíjazható valaki, a
nélkül, hogy már leszolgált éveire megérdemlett
nyugdíjából veszítenie kellene, vagy hogy még
pár évi szolgálattal jelentékenyen nagyobb ösz-
szeget várhatna.

A nyugdíjpénztárba minden rend. tanító hi-
vatalba lépésekor belépti díjul fizeti évi jövedel-
mének $\frac{1}{2}$, egész 3%-át (a jövedelem mennyi-
sége szerint) s azontúl évenként $\frac{1}{8}$ egész $\frac{4}{5}$
%-ig. A mi e járulékokból az évi nyugdíj szük-
ségre ki nem telik, azt az állam fedezi.

Az új törvény szerint már a kath. tanítók
(valamint, a tanítónők) is ugyanazon pénztárból,
a az evang. tanítókkal egyenlő jogok s köteles-
ségek szerint részesülnek nyugdíjban.

A segédtanítók, valamint a nem községi is-
kolák tanítói is, a nyugdíjból kizárvák, sőt a
községiek közül is csak azok tarthatnak rá
igényt, kiknek magukviselete ellen nem tehető
alapos kifogás.

Ezek a törvény főbb elvei. Egyébiránt, mint-
hogy nézetem szerint ennek legfőbb érdeme
épen részletességében és szabatos voltában áll,
ide iktatom magát a törvényt egész kiterjedé-
sében:

A tanítók nyugdíjazását szabályozó 1871-diki már ez. 31-diki szász. törvény.

1. §. Minden oly tanító, ki valamely nyilvános, alsóbb vagy felsőbb népiskolánál állandóul alkalmaztatva legalább tiz évig szolgált, a vallás- és közoktatásügyi ministerium kezelése alatt álló »általános tanítói-nyugdíj-pénztár«-ból nyugdíjat nyer azon esetben,

ha saját hibáján kívül physikailag vagy szellemileg szolgálatképtelenné levén, a consistoriumi hatóság által nyugdíjaztatik, vagy

ha 70-dik életévének betöltése, vagy 40 évi szolgálat és elért 65 életév után hivatalát leteszi.

Azon tanítóknak, kik már az 1868. évi május 26-án kelt törvény hatályba lépte előtt állandóul alkalmaztatva vannak, az 1835 jun. 6-diki iskolatörvény 50. §-ában számukra biztosított nyugdíj igényük sértetlenül marad azon "esetben, ha 10 évi szolgálat után a fentebb említett okokból kénytelenítettnek nyugdíjba lépni. E nyugdíjak is az általános tanító-nyugdíj pénztárból fizettetnek.

2. §. A nyugdíj évi összege a nyugdíjazást közvetlenül megelőzőt öt év alatt azon átlagos hivatali jövedelem alapján számíttatik, melyet az illető tényleg élvezett, és melytől a nyugdíjalaphoz az évi járulékot fizette:

E szerint a nyugdíjat az említett hivatali jövedelemnek következő százalécai képezik:
betölt. 10 évi szolg. után betölt. 18 szolg. évig 33 $\frac{1}{3}$ % tall

» 18 »	»	»	»	»	19 »	»	»	34 »	»
» 19 »	»	»	»	»	20 »	»	»	35 »	»
» 20 »	»	»	»	»	21 »	»	»	36 »	»
» 21 »	»	»	»	»	22 »	»	»	37 »	»
» 22 »	»	»	»	»	23 »	»	»	38 »	»
» 23 »	»	»	»	»	24 »	»	»	39 »	»
» 24 »	»	»	»	»	25 »	»	»	40 »	»

betölt. 25 évi szolg. után betölt. 26 szolg. évig $41\frac{1}{2}$ ‰ tall.

» 26 » » » » 27 » » 43 » »
» 27 » » » » 28 » » $44\frac{1}{2}$ » »
» 28 » » » » 29 » » 46 » »
» 29 » » » » 30 » » $47\frac{1}{2}$ » »
» 30 » » » » 31 » » 49 » »
» 31 » » » » 32 » » $50\frac{1}{2}$ » »
» 32 » » » » 33 » » 52 » »
» 33 » » » » 34 » » $53\frac{1}{2}$ » »
» 34 » » » » 35 » » 55 » »
» 35 » » » » 36 » » $57\frac{1}{2}$ » »
» 36 » » » » 37 » » 60 » »
» 37 » » » » 38 » » $62\frac{1}{2}$ » »
» 38 » » » » 39 » » 65 » »
» 39 » » » » 40 » » $67\frac{1}{2}$ » »
» 40 » » » » 41 » » 70 » »

Azonban a nyugdíj semmi esetben sem lehet kevesebb, mint 10—25 évi szolgálat után legalább 120 tallér, és 25 szolgálati éven felül legalább 150 tallér. *)

3. §. A közokt. ministerium felhatalmaztatok, hogy oly rendes tanítóknak is, kik 10 évi szolgálaton alul kénytelenek betegség, vagy egyéb, akár testi, akár szellemi tehetetlenség miatt hivataluktól visszavonulni, ha magukviselete ellen alapos kifogás nem tehető, és ha munkatehetetlenségük és szűkölködő voltak kimutattatik (azonban mind e körülményeket egyedül a ministerium ítéli meg), a nyugdíj pénztárból évi segélyt adjon. E segély mennyisége azonban 100 tallérnál nem lehet nagyobb.

4. §. Mind a nyugdíj összeg kiszámításánál, mind a nyugdíj pénztárba fizetendő járulék megszabásánál hivatali jövedelműi a rendes tanítói fizetéshez még következő bevételek számíttatnak: 1. a tanítói állomással összekötött

*) Az 1868-diki törvény szerint 100, illetőleg 150 tallér volt a minimum.

egyházi szolgálatért nyert bevétel; 2. a törvényes kor-
illetmény s egyéb, a tanítónak egész szolgálati idejére
visszavonhatlanúl adott személyes illetmények;

3. a hivatali szabad lakás vagy azzal egyenértékű lakbér.

A természetbeni szabad lakás értéke:

		tallér	
ha a tanító egyéb jöved.	200 tallérig megy, akkor	30	
» » »	200— 300	»	40
» » »	300— 400	»	50
» » »	400— 500	»	60
» » »	500— 600	»	75
» » »	600— 700	»	90
» » »	700— 800	»	105
» » »	800— 900	»	125
» » »	900—1000	»	150
» » »	1000—1100	»	175
1100 talléron is felül			200

5. §. Azon tanítóknak, kik rendes tanítóul alkalmazta-
tásuk előtt mint segéd- vagy helyettes tanítók szolgáltak
valamely nyilvános iskolán, nyugdíjaztatásuk alkalmával
szolgálati idejük azon időponttól számíttatik, midőn a
rendes tanítóságra képesítő vizsgát letették, és illetőleg
midőn 25-dik életévüket betöltötték.

Ellenben azon tanítóknak, kik nyilvános tanítói hivata-
lukat letették azért, hogy más pályára lépjenek, továbbá
kik valamely hibájuk miatt nyugdíj nélkül bocsáttattak
el, ha később ismét tanítókul alkalmaztatnak is, semmi
igényük sem lehet arra, hogy majdani nyugdíjaztatásuk-
kor a távozásuk előtt, vagy az alatt töltött idejük is
beszámíttassék a szolgálati időbe. Azonban a közoktatás-
ügyi ministeriumnak jogában áll saját elhatározása szerint
az ily időt a nyugdíj kiszámításakor tekintetbe venni, sőt
a tanítót ismét alkalmazásakor biztosítani is.

Hasonlóul felhatalmaztatik a cultusministerium arra is,
hogy külföldről jövő, vagy a lelkészi pályáról tanítóságra

ipő tanítónak külföldön vagy az egyházi pályán töltött szolgálati idejét beszámítsa.

6. §. Ha nyugalmazott tanító özvegyet vagy gyermeke-ét hagy hátra, ezek az elhunynak nyugdíját a halálozás apjától számított 8 hétig élvezik s osztják meg maguk özött fejenként.

7. §. A nyugdíjnak harmadánál többet a lejárati idő lőtt sem a nyugdíjazott tanító másoknak át nem engedeti, sem pedig a tanító hitelezői önkénytes lefoglalás (Verzimmerung) vagy bírói végrehajtás (Hülfsvollstreckung) öbbre jogot nem tarthatnak, sőt mindkettő, a mennyiben, z összeg harmadát túlhaladja, semmisnek tekintendő.

8. §. A nyugdíjazott elveszti nyugdíját:

a) ha a nyugdíjaztatás idején felfedezett oly vétségért, mely miatt, ha az szolgálati idején jó napfényre, nyugdíj léikül elbocsáttatnia kellett volna, elítéltetett, vagy ha nár nyugdíjas állapotban elkövetett bűntényért fogsággal Zuchthausstrafe) büntetett. Azonban a ministerium belátása szerint engedélyezhet az ily tanítónak is és családának bizonyos segélyösszeget a nyugdíj felének erejéig;

b) ha a nyugdíjazott valamely más oly közszolgálatot nyer, melyből utolsó hivatali jövedelmét megközelítő vagy azt haladó jövedelmet nyer ;

c) ha azon ok, mely miatt nyugdíjaztatott, később megszűnik, és mindamellett ő nem fogad el valamely neki ajánlott oly tanítói állomást, melylyel nem jár kevesebb fizetés, mint járt azzal, melyből nyugalomba lépett;

d) ha a nyugdíjazott valamely magán szolgálatért vagy magánoktatásért utolsó hivatali jövedelmét megközelítő jövedelmet nyer, akkor nyugdíjából ezen időre levonathátik annyi, hogy számára még a nyugdíj $\frac{2}{3}$ -da megmarad.

9. §. A tanítói nyugdíjak kifizetése az 1868 máj. 26-diki törvénynyel állított »általános tanítói-nyugdíj-pénztárból eszközöltetik. E pénztárba:

1. Minden tanító, legelső ízben, vagy ismételve rendes tanítóvá létekor belépti díjul fizet 2; 0 tallérig menő hivatali jövedelemtől $\frac{1}{2}\%$ -ot, 500 tallérig menőtől 1%-ot, 500 talléron felül 2 százalékot.

2. Minden tanító, ha nagyobb jövedelmű állomásra megy vagy törvényes korilleményt kap, vagy (azon kerületekben, hol a fizetések nem az egyes állomásokra vannak megállapítva, hanem bizonyos fizetési osztályzatok vannak kiszabva) ha hivatali állásának változtatása nélkül magasabb fizetési osztályzatba lép elő: mindezen esetekben a nyert fizetési többlettől a fentebbi pontban megállapított százalékot fizeti, olyformán, hogy a százalék mennyiségének alapjául az összes jövedelem szolgál.

10. §. 3. Minden tanító évenként fizet a nyugdíj pénz-tárba: a) 250-ig menő hivatali jövedelemtől $\frac{3}{15}$ százalékot, b) 250—500 tallérig való jövedelemtől $\frac{2}{3}$ %-ot, és c) 500 talléron felül $\frac{4}{5}$ %-ot.

Az a), b) és c) pontokban írt fizetési lerovások a hivatali jövedelemnek minden 25 tallérral növekedése után fokozódnak, 25 tallérnál kevesebb s nem állandó fizetésjavítások díjmentesek.

Hasonlóul a belépti díjak is, s úgyszintén azok százaléki minden esetben csak legalább 25 tallérnyi állandó jövedelem-emelkedésnél növekednek.

Ha a tanító — a 12. §. szerint — hiv. jövedelme egy részét elődjének engedi át, ezen időre felmentetik az évi járulék fizetése alul.

Hasonlóul azon tanítók, kik jelen állomásaikban létük alatt 5 évnél tovább engedtek át elődüknek bizonyos oly ellátási összeget, mely nagyobb volt az ő jelen hivatali jövedelmüknek $\frac{1}{3}$ -dánál, az évi járulék fizetése alul mindaddig mentesek, míg ezen az állomáson maradnak.

Az üresedésben levő tanítói állomásokon ezen idő alatt

is az iskola-pénztárból rendszeren fizettetik az azon állomás jövedelmétől járó százalék a nyugdíj-pénztárba.

Helyettesítés esetén az évi járulék az egész állomás összes hiv. jövedelmétől fizettetik, s azután a seniortól és a helyettesről jövedelmük arányában vonatik le.

11. §. A nyugdíj szükséglet azon része, mely a nyugdíj pénztárnak a 9. és 10. §-okban írt bevételeiből nem fedezhető, az állam által pótolatik.

12. §. Azon tanítók vagy iskolai pénztárak, melyek most valamely már nyugalmazott tanítónak kötelezettek bizonyos ellátási összeget (Provision) fizetni, e tartozásukat ezenkívül is kötelesek teljesíteni; ha azonban ezt már öt év folytán vagy még hosszabb idő óta fizették, akkor a jelen törvény életbeléptének napjától vagy az öt évi idő elteltétől fogva kötelezettségük megszűnik s a nyugdíjpénztárra háramlik.

13. §. A tanítók kötelesek magukat alávétetni mindazon változásoknak, melyek a nyugdíj pénztárból húzott nyugdíjukat illetőleg később törvény által eszközöltetnek.

14. §. Oly különleges pénztárak vagy egyéb intézmények, melyek által némely iskoláknál a tanítók nyugalmába lépésük esetére nyugdíjat kapnak, az általános nyugdíj alap mellett is jövőre szintén fennállhatnak.

Azonban azon egész nyugdíj összeg, melyet valamely nyugalmazott tanító bármely különleges pénztárból és az általános nyugdíj pénztárból kap, nem haladhatja túl utolsó állomásán élvezett hiv. bevételeinek összegét; az ezt netalán túlhaladó összeg a nyugdíjalap és az illető különleges pénztár javára tartatik vissza a mindegyik által fizetett nyugdíj összeg arányában.

Itt nem számíttatnak be a maguk a tanítók által fentartott azon pénztárakból nyert összegek, melyeknél csupán tetszés szerint vesznek részt az illetők.

Azon iskolaközségekben, melyek az iskoláikban alkal-

mázott tanítóknak oly nyugdíjat biztosítanak, mely a jelen törv. 2. §-ában meghatározott nyugdíjjal legalább is fölér, a nélkül, hogy állami pótlékot is igénybe vennének, s a nélkül, hogy tanítóiknak a jel. törv. 9. és 10. §-ában meghatározott százalékoknál nagyobb mérvben kellene hozzá járulniok; az ily községekben levő tanítók az általános nyugdíjazásból kizáratnak úgy, hogy sem a 9. és 10. §-okban rendelt százalékokkal nem járulnak a közpénztárba, sem ahhoz igényük nem lehet.

Ily helyi nyugdíj pénztár csak a közoktatásügyi minis-
terium engedélyével, és csupán a később alkalmazandó tan/tókra vonatkozólag szüntethető meg.

Ha tanító oly községből, hol az említett nemű helyi nyugdíjintézet van, helyeztetik át vagy hivatik oly községbe, hol az nincs, akkor ezen általános nyugdíjazás részesévé lett tanítónak a 9. §-ban irt százalékok megfizetése mellett elébbi rendes tanítósági ideje beszámittatik.

15. §. Ezen törvény rendeletei a paedagogiailag kép-
aett, s vizsgákat letett tanítónőkre is alkalmazandók.

16. §. A római kath. tanítók a jelen törv. kihirdetésétől fogva szintén az evang. tanítókkal egyenlően részesülnek az általános nyugdíjazásban.*)

17. és 18. §-ok az előbbi törvények megszüntetéséről s az újnak a közoktatási minister általi végrehajtásáról szólnak.

*) A 16. §. rendeletére meg kell jegyezmem, hogy az 1868. tv. 14. szakasza a róm. kath. tanítókat még kizárta az általános állami nyugdíjazásból, mivel »azok számára külön létezett oly nyugdíj alap, melyből még özvegyeik s árváik is elláthatók.« Most azonban főleg azért vétettek fel, mivel a külön alapból nem nyerhetnének annyi nyugdíjat, mennyi az evangélikus tanítóknak adatik az állami pénztárból. Ennélfogva a kath. külön alap inkább

Statistikai adatok.

Az ismertetett 1870. márc. 31-diki nyugdíj-törvény gyakorlati kiviteléhez az előmunkálatok már azon évi ápril 7-dikén kiadott kormányrendelettel megkezdettek, a oly erélylyel eszközöltettek, hogy az új nyugdíjrendszer május 1-jén már életbelépett.

A nyugdíjazás tényleges állapotát előtűntető adatokat az 1871-dik évről nem kaphattam, miután a nyugdíjpénztárnak 1871. járó mind bevételei mind kiadásai még 1872-dik év márczius havában is folyamatban vannak. Az 1870-dik évre vonatkozólag azonban a következő adatokat nyertem:

1. Jelenleg szolgálatban nyugdíjra jogosított rendes tanító 3826.

2. Az 1870-dik év számadásainak bezártak or az új törv. értelmében nyugdíjazva volt 278, tehát az egész létszámnak $7\frac{1}{3}$ % .

3. Az 1870-dik évre nyugdíjakul kifizettetett összesen 66.386 tallér 17 garas. Ez öszszegből azonban 8,805 tallért még az egyes községek fizettek ki a nyugdíjtörvény 12. § értelmében.

csak az özvegyek s árvák gyámolítására használtatik, s a kath. tanítók nyugdíjára csak egy rész fizettetik az áll. nyugdíjpénztárba.

3. A tanítók özvegyeinek s árváinak ellátása (pensio).

Az evang. tanítók özvegyeinek s árváinak ellátása elsőben egy 1840. jul. 1-jén kiadott külön törvénnyel rendeztetett, melynek értelmében azonnal egy „özvegy árva nyugdíjpénztár“ alapított. E pénztárhoz járulói, s abból részt venni kötelezve és jogosítva lett minden a szász királyság nyilvános iskoláiban alkalmazott rendes tanító, még ha már nyugdíjazva volt is (kivéven a nyugdíjban levő azon tanítókat, kiknek sem feleségük, sem nyugdíjra számítható gyermekük nincs).

E törvény a tanítókat két osztályba sorozta. Első osztályba számította a képezdek főtanítóit, a felsőbb polgári iskolák azon tanítóit és a városi iskolák azon igazgató tanítóit, kik érettségi vizsgát tettek és akadémiái tanultságot szereztek. A második osztályba sorozta valamennyi népiskola rendes tanítóit és a gymnasiumok, képezdek s polgári iskolák mindazon tanítóit, kik a fentebbi minősítés szerint az első osztályba nem tartoznak.

Az özvegy árva pénztárhoz járulni köteleztették minden résztvevő, részint egyszer mindenkorra fizetett összeggel, részint évi illetékkal.

Egyszer mindenkorra fizettek: hivatalba lépéskor az első osztálybeliek 4, a másodosztály-

béliek 2 tallért; jobb állomásra menetelkor amazok 2, ezek 1 tallért.

Évenként fizetnek; az első osztályba tartozók, 300 tallér vagy azon alul levő jövedelemtől 4,— 300 talléron felül levő jövedelemtől 8 tall.; a második osztályba tartozók pedig 120 tallér jövedelemig 1, azonfelül 200 tallérig menő jövedelemtől 2,— 200 talléron felüli jövedelemtől 3,— s végre 300 talléron is felül levő jövedelemtől 4 tallért.

Ezenfelül e pénztár jövedelméhez kapcsolattak: a kultusministeriumtól nyert házassági s egyéb dispensatiókért befolyó díjak $\frac{2}{3}$ -a és az e díjakból 1837 óta alapított tőke; a hajdani — Lipszében volt consistoriumoal alapított „büntetési pénzek cassája,” s még némely alapok.

A nyugdíj mennyiségét illetőleg a törvény az elhunyt tanító által élvezett jövedelemre való minden tekintet nélkül rendelt az első osztályúak özvegyeinek 60, a másodosztályúakénak 30 tallér évi nyugdíjat, ezenfelül minden árva számára az özvegyi nyugdíj $\frac{1}{5}$ -részét.

Ezen intézkedés az 1858 jul. 30-diki póttörvénnyel akként módosított, hogy az első oszt. tanítók özvegyeinek nyugdíja 75 tallérra, a másod osztályúaké 50 tallérra emeltetett, ezenfelül mindegyik árva az özvegyi nyugdíjnak, míg az anya él $\frac{1}{5}$ -ét, az anya halála után pedig $\frac{3}{10}$ -ét kapja.

E rendszabály van jelenleg is érvényben. Most azonban a kormány egy külön törvényjavaslatot terjesztett a kamrák elé. E javaslat a mellett, hogy kiterjeszkedik a középtanodai tanárok özvegyeiről és árváiról való gondoskodásra is; egyrésztől növelni akarja az özvegyeknek s árváknak adandó nyugdíjösszegeket, s másrésztől megszünteti az osztályok szerint való megállapítását a segély összegnek, s e helyett az elhunyt férj fizetését veszi fel alapul, oly formán, hogy az özvegy nyugdíjul egy ötödét kapná azon összegnek, melyet elhunyt férje hivatali jövedelmül nyert hivataloskodása utolsó évében. (Ez számíthatik még akkor is, ha a férj már nyugdíjban léte alatt halt meg).

Legzűlszerűbbnek látom a különben sem hosszú törvényjavaslatot itt egész terjedelmében közölni:

Törvényjavaslat az 1840. jul. 1-soi azon törvény módosításáról, melylyel az evang. iskolák tanítói özvegyeinek s árváinak számára nyugdíjpénztár alapított.

1. §. Bevezetés.

2. §. Az 1840. jul. 1-sői törvényvel állított nyugdíjpénztárhoz járulnak 8 abból részegülnek a nyilvános gymnasiumok, progymnasiumok, első és másodosztályú reáliskolák, tanítóképezdek, felső, közép és alsó népiskolák valamenynyi evang. rendes (ständige) tanítói, úgyszintén a már

nyugdíjazottak is. Kivételnek csupán a Bissthum gymnasium tanítói.)*

3. §. Minden résztvevő e nyugdíjpénztárba fizet:

1. midőn a szászkirályság valamely nyilvános tanintézetben legelőször rendes tanítóul alkalmaztatik, állomásának catastraliter megállapított jövedelme után 1 százalékot;

2. előléptetés, fizetésjavítás vagy korilletmény nyérése idején, fizetési többletétől 1 százalékot;

3. évenként hivatali jövedelmének vagy nyugdíjának 1 százalékát.

A járuléki százalék megállapításánál a jövedelemhez hozzászámíttatik a lakás értéke is (az 1870. márc. 30. törvény szerint. Lásd fölebbi 163. lapon).

25 tallérnál kevesebb fizetés növelések nem számíttanak, (1. 1870. márc. törv.)

Már nyugdíjazott tanítók az évi járulékot csak addig fizetik, míg nyugdíjra jogosított nejeik és gyermekeik vannak.

4. §. Ezen pénztárból a hozzájárulok özvegyei és azok törvényes gyermekei (18-dik évük betöltéséig) a következő évi pensiót kapják:

a) az özvegy egy ö t ö d é t azon öszszegnek, melyet elhunyt férje hivataloskodasanak utolsó évében élvezett (habár már nyugalomba helyeztetése idején halt is meg);

b) mindegyik árva míg anyja élt $\frac{1}{5}$ -dét, anyja halála után pedig $\frac{3}{10}$ -et az özvegyi nyugdíjnak.

5. §. E nyugdíjra nem lehet igényt tartani:

1.) Ha azon házasság, melyre az özvegy és a gyermekek nyugdíjra jogosultságukat alapítják, a tanító utolsó betegsége alatt kötöttet,

2) ha az özvegy, 25 évvel ifjabb elhunyt férjénél és ha

*) Mivel a magánalapítványból fentartott intézet tanítóiról, valamint a kath. népiskola tanítókról is külön alapítványok által eléggé gondoskodva van. M. A.

ennélfogva az 65-dik életévének betöltése után házasodott. E megszorítás azonban nem tartozik azokra, kik már a jelen törvény hatályba lépte előtt házasodtak.

6. §. Ha elhunyt tanítóknak férjhez nem ment leányai és nyomorék (gebrechliche) fiai 18 éves koruk után is önhibájuk nélkül munkatehetetlenek és vagyontalanok és rokonaik által sem gyámolíthatnak, akkor az ilyeneknek a közoktatásügyi ministerium saját belátása s elhatározása szerint (de a nélkül, hogy az illetők igényelhetnék) 18 éves korukon felül is adnak az özvegy árva nyugdíjpénztárából segílyt, de mely nem lehet nagyobb a főlebb meghatározott évi árva segélynél.

7. §. Ki jövendőre állandóul kívül lakik Németországon, annak évi nyugdíjából ha az 200 tallér, 10% levonatik, ha csak a király kegyelem útján teljes nyugdíjának élvezését meg nem engedi.

8. §. A jelen törvény kihirdetése előtt elhalt tanítók hátrahagyottjai az 1858. jul. 30-diki törvénnyel megállapított nyugdíjban részesülnek.“

Az utolsó szakaszt az országgyűlési bizottság oda módosította, hogy „a már elhalt tanítók hátrahagyottai is ne az 1840. és 58-diki, hanem a jelen törvény értelmében nyerjék nyugdíjukat.«

E javaslat valószínűleg még a jelen év folytán fog a törvényhozásban tárgyalatni. És ha törvénnyé emeltetik, akkor a kormány számítása szerint, a 4-dik §. értelmében megállapítandó özvegyi nyugdíjak minimuma (250 tallér fizetés és 40 tallér szállásbér után) a tanító tíz évi szolgálataért, 58 tallér, a második korilletmény elnyerése után (lásd 162. lapon 1. §.) pe-

dig 72 tallér leend, tehát a mi pénzünk szerint, s agio nélkül 87, illetőleg 108 ezüst forint.

Az összes e nemű kiadásokat illetőleg pedig, hasonlóul a kormány számítása szerint a tervezett törvény intézkedésemei fogva 81,404 tallért kellend évenként az özvegyek s árvák segélyezésére fordítani, tehát 34,895 tallérral többet mint jelenleg.

Ez öszszegből azonban csupán 8,141 tallér jut az árvák gyámolítására, mely midőn jelenleg is 429 segélyzendő árva van, oly rendkívül csekély, hogy épen a legelhagyatottabb árvagyermek sorsán alig van vele csak egy kissé érezhetően is segítve. Ugyanis a 4-ik §. szerint mindegyik árva az özvegyi nyugdíjnak ha még anyja is van $\frac{1}{5}$ -dét, ha már anyja sincs $\frac{3}{10}$ -dét kapja, tehát a legalsó fokon (t. i. 58 tallér özv. nyugdíjnal) nem egészen 12 tallért, s ha már anyja sem él 17 $\frac{1}{2}$ tallért. Menynyiben fedezhetők ez öszszegből egy még munkára nem képes árva gyermeknek fentartási s neveltetési szükségei?

Az özvegyek helyzetén (kik a legtöbb esetben még maguk is képesek valami munkára), 58 és 72 tallérral is már érezhetően van segítve, de az egészen gyámoltalan árvagyermek sorsa 17 tallérral még a koldulás vagy éhenhalás ellen sincs biztosítva. Az árvákról való e szűkmarkú gondoskodás képezi a különben több

tekintetben elismerést érdemlő törv. javaslat leggyengébb, s valóban setét pontját. Nézetem szerint sokkal üdvösebb leendett, ha a helyett, hogy az árvákat 16 éves koruk helyett — mint eddig — ezentúl 18 éves korukig segélyezik, inkább külön nagyobb összegben állapították volna meg azon árvák segélydíját, kiknek már anyjuk sem él, s p. o. apjuknak 600 tallérnál kevesebb jövedelme volt.

Körülbelül ugyanily alapon rendeli a tanítók nyugdíját szabályozó 1870. törv. 2. §-a is, hogy a nyugdíj minimuma még oly esetekben sem lehet 120 tallérnál kevesebb, melyekben az, csupán a fizetés százaléka szerint számítatva, alig tenne 80 tallért.

Az özvegyek és árvák segélyezése még a fön-
tebb ismertetett 1840, s illetőleg 1858-ki tör-
vény értelmében eszközöltetik. E segélyezésnek
az 1870-dik évből*) tényleges állapotáról a kö-
vetkező adatokat nyertem részint a kormány-
nak az új törv. javaslat indokolásában felhozott
adatokból, részint Biedermann orsz. képviselő
ur szives közléseiből.

*) Miután az 1871. évre még most 1872. március elején
is folyamatban vannak a kifizetések, ezért az 1871. évről
sem a nyugdíjasok számát, sem az összegek mennyiségét
illetőleg nem kaphattam biztos adatokat.

A kormány említett kimutatása*) szerint az 1870. évben:

a) 4088 rendes tanító (t. i. már nyugdíjazottakkal együtt) fizetett az özvegy árva pénztárba.

(E tanítóknak azon jövedelme, mely után a törv. javaslat szerint is a százalékokat a segély pénztárba fizetniök kellene, az említett évben összesen 1.831,575 tallér volt).

b) Az 1870-dik évben segélyt nyert a péDztárbél 753 özvegy és 429 árva.

E szerint 5,429 tanítóra egy özvegy és minden 9,5 3 tanítóra egy árva fiu jut. Mintán azonban a legutóbbi években keletkezett tanítói állomások egyénei még nem igen okozhattak változást a létszámban, s miután a tanítói állomások évről évre szaporodnak, ennél fogva a kormány azt hiszi, hogy 5 tanítóra egy özvegy nő s 9-re egy árvát lehet állandóul számítani.

c) Hasonlóul az 1870. évben az özvegyek s árvák gyámpénzeül 46,508 tallér @ 15 garas fizetett ki, mely öszszegből 8,141 az árvákra esik.

*) A kormány indokolásában előadott számoktól némileg eltérnek Biedermann képviselő úr adatai, melyeket lolyó évi március hóban kaptam. Az ő közlése szerint ugyanis 756 özvegy (116 első és 640 másodosztályú) és 528 árva (72 első és 456 másodosztályú) van. Mindezeknek 1870. évre 45,208 tallér adatott segélyül, még pedig az özvegyeknek (8,544 tall, az első, 30,697 tall, a másodosztályuaknak) 39,241 tallér és az árváknak (1170 az ekö, 4797 a másodosztályuaknak) 5967 tallér.

II. Wittenberg.

1. Tanítói fizetések.

Württembergben a népiskolai tanítók fizetése, s nyugdíjazása legújabbban az 1865-ben revideált népiskolai törvénytől szabályoztatott.

A népiskolai rendes tanítók fizetésének minimuma 400 délnémet (a mi pénzünk szerint 342 frt 85 kr) frtban állapított meg, de olyformán, hogy falusi iskolákban, ha 2 tanító állomás van, az első, (vagy egyetlen) tanító fizetése legalább 425, — ha 3 tanító állomás van, az első 450, a második 425, — ha 4 tanító állomás van az elsőé 475, a másodiké 450, — ha 5 tanító van, az elsőé 500, a másodiké 450 forint, 2., városokban pedig: 2000 lakosig épen annyi, mint a megfelelő falusi helyeken, ha azonban 3, vagy több tanító van, az elsőé 25 forinttal több; — 2000 lakosságnál népesebb városban 4000 lakosig, egy tanítói állomáshoz kötött átlagos díj legalább 500 frt, — 4000—6000 lakosig 550 frt, a hatezernél is népesebb városokban 600 frt. stb.

A segédtanítók fizetése: lakáson, fél öl fán és $7\frac{1}{2}$ mázsa tönkölyön, vagy ezek árán felül: 2000-ig menő lakosságnál 160, — 6000-ig menő lakosságnál 170; s még népesebb helyeken 180 forint, mint minimum.

2. Nyugdíjjazás.

A nyugdíjjazásról szintén csak az 1865-iki törv. 54. s kön. §§-ai intézkednek.

E törvény szerint: „*a tanító nincs jogosítva arra, hogy hivatalából nyugdíjba való helyeztetését igényelje.*“

Ellenben az iskolai főhatóság jogosítva van arra, hogy a tanítók számára rendeltetett nyugdíj pénztárból, ideiglenesen, vagy véglegesen nyugdíjazza azon tanítót, ki kilencz teljes évi szolgálat után:

1-szor hetvenedik életévét betöltötte; vagy

2-szor önhibáján kívül testi elnyomorodás miatt szolgálatképtelenné lett; vagy végre

3-szor két évnél hosszabban tartó betegség miatt nem képes hivatalát betölteni.

Ez utolsó pontban emiitett eset miatt nyugdíjazottak ha meggyógyulnak ismét hivatalba állítandók, s pedig legkevesebb annyi fizetéssel, mint a melyből nyugdíjaztattak.

Hosszas betegség esetén 2 évig a beteg mellé segédtanító adatik, kinek fizetéséhez, a megbetegedett fizetésének egy negyed részével járul, a mennyiben még e miatt marad saját maga számára is annyi jövedelme, mennyi nyugdíjra azon körülmények között számíthatna. (52.-53. §.)

E törvény szerint tehát a tanítók nyugdíjat, bizonyos időn (p. o. 30 vagy 40 éven) át való

szolgálattal szerzett érdemesültségüknél fogva, sohasem nyerhetnek, hanem csupán testi nyomorodás, vagy életkor miatti munkatehetetlenségük miatt reménylhetnek, sőt még ez esetben sincs az nekik biztosítva jogilag, hanem egyedül a kormány elhatározásától függ.

A nyugdíj-pénztár egészen az állam pénztárból állítatott elő. És e pénztárnak azon idő alatti jövedelem fölöslege, míg a nyugdíjazandó tanítók teljes létszámmal lesznek; a tőkéhez csatoltatik.

Ha már nyugdíjban levő tanító, valamely jövedelemmel összekötött nyilvános szolgálatra alkalmaztatik: akkor ez új jövedelmének fele a nyugdíjpénztár számára levonatik nyugdíjából. Hasonlóul, a bár engedélylyel külföldön élők nyugdíjából 10% levonatik. (Engedély nélkül nem élhetnek az államon kívül.) Végre oly birói ítéletek folytán, melyek a hivatalbóli elmozdítást is maguk után vonták volna: nyugdíját is elveszti az illető.

A nyugdíj évi összege: 1., az illetőnek 25 éves kora óta betöltött szolgálati éveinek száma szerint, és 2., az utolsó öt év alatt élvezett hivatali tiszta jövedelem (melybe lakás és személyes pótlékok nem számítatnak be) átlagos összege szerint állapítatik meg oly formán, hogy az évi nyugdíj:

a., betöltött 9-ik évi szolgálattól a 11-ik szolg. évig, a fizetés 30%-je lesz akkor, ha e fizetés

200 forintot nem haladja túl,*) ha pedig túlhaladja, 20%.

b., minden további szolgálati évben a nyugdíj a fizetés 1 %-jével növenedik.

Azonban az évi nyugdíj soha sem lehet több 250 forintnál.

3. Ö z v e g y e k s á r v á k g y á m o l í t á s a .

Míg a tanítóknak nyugdíjazására a megszbott módon csupán felhatalmaztatott a kormány, addig özvegyeiknek, s árváiknak már biztosítatik bizonyos segélyösszeg, a tanítók hozzájárultával. (1865. törv. 61=71 §.)

A nevezett törvény rendeletéből állítatott egy özvegy-árvapénztár, melybe minden tanító, köteles fizetni:

1., első hivatalbalépésakor, azon évi hivatali tiszta jövedelmének $\frac{1}{4}$ részét és később netáni állandó fizetés javításának $\frac{1}{4}$ részét. Mindegyik tartozás negyed évi részletekben fizettetik.

2., azontúl pedig évenként, fizetésének (lakást nem számítva) vagy nyugdíjának 2 százalékát.

Ezen felül e pénztárba rendelte a törvény fizettetni a tanítói vizsgadíjakat. A mindezen jövedelemből sem fedezhető évi szükséglet, az állam pénztárából pótoltatik.

Segélyezésre számíthatnak a tanítók özvegyei és törvényes gyermekei, és pedig a fiuk 18, a leányok 16 éves korukig.

Azonban kizáratnak e segélyezésből:

1., a már nyugdíjazott tanítóval egybekelt özvegyek, s az e házasságbóli gyermekek, valamint az ágytól, s asztaltól vagy teljesen elválasztott özvegy nők.

2, azon tanítók maradékai; kik már e törvény kihirdetésekor nem voltak szolgálatban. De kegyelmi utón ezek is segélyezhetők.

Az özvegyek s árvák gyámolítása kétfélekép történik: u. m. a fizetés halál utáni élvezete, (Sterbenachgehalt) és gyámpénz által.

A halálozás napjától számított 45 napig a hátrahagyottak az elhunynak lakását, vagy lakbérét és egész fizetését,illetőleg nyugdíját élvezik, s csak ezen idő után kezdődik a segélypénztárból való gyámolítás.

A gyámpénztárból adandó évi segély, minden tanító özvegyének, s árváinak egyenlő mennyiségű összegekben fizettetik ki, nem tekintve sem az elhunyt fizetésének mennyiségét, vagy szolgálati éveinek számát, sem pedig a hátrahagyottak létszámát. Úgy, hogy egy tanítónak több hátrahagyottja is csak együttvéve és egy nyugdíjat nyer, de az azután úgy osztandó meg, hogy p. o. ha egy gyermek van: $\frac{1}{3}$ -át az özvegy, s $\frac{2}{3}$ -át az árva nyeri a nyugdíjnak , ha pedig anyátlan árvák maradnak, azok között fejenként osztatik szét egyenlő részletekben.

Az 1865-iki törvény alkotásakor úgy számí-

mítottak, hogy az akkor szolgálatban, vagy nyugdíjban volt tanítók 40 év múlva hagynak maguk után annyi özvegyet s árvát, hogy a segélyezendők létszáma teljesnek, s állandónak leend tekinthető. Ennélfogva a törvényhozás akként rendelkezett, hogy az özvegyek, s árvák normális gyámolítása az alapított pénztárból 40 év múlva lép életbe, addig a jövedelemből a mennyi csak lehet tőkésítessék. Mind a mellett a kormány felhatalmaztatott, hogy a szükséghez képest segélyezzen addig is. Mint-hogy pedig a pénztárba fizető mindegyik tanítónak egyenlő joga van a segélyhez, az ezen 40 év alatt adandó gyámpénzek mennyiségének meghatározásánál tájékoztatoul szolgáljon: a pénztárba évenként befolyó összeg, és a segélyezendők létszáma, *vagyis azon arány, melyben a már segélyt igénylők tettleges létszáma áll az erre majdan jogosítottak valamennyiének valószínű létszámával.* (P. o. ha a számítás szerint 40 év múlva 500 leend a segélyezendő családok száma, jelenleg pedig 200; akkor az évi összes jövedelem (és kamat) $\frac{2}{3}$ -de osztatik ki közöttük). A kormány van felhatalmazva, ez alapon évről évre állapítani meg az egyesek segélyösszegét.

Úgy tudom, hogy utóbbi években tényleg, egy özvegy 75 firtot, ha árvája is volt azok 18 firtot, az egyáltalán árvák pedig 37 forintot kaptak.

III. Baden.

A badeni nagyhercegségben. a legújabban alkotott 1868. marc. 8-iki népiskolai törvény-nyel a községi tanítók anyagi ellátása és nyugdíjazása oly jelentékenyen javítatott, hogy a badeni tanítók helyzete most már körülbelől a szászországiakéval egyenlő, sőt bizonyos tekintetben majdnem jobb.

1. A tanítók fizetése.

A tanítók fizetését rendszeresen az új törvénynek is alapjául szolgált 1835-iki iskolatörvény szabályozta, azután az 1858-iki májusi iskola-törvény módosította, s némileg javította, végre Bz 1868. marc. 8-iki törvény tetemesen feljavította.

Az 1835-iki törvény a főtanítókat fizetésükre nézve négy osztályba sorozta, és az I-ső osztálybelieknek (t. i. 500 lakosig terjedő községekben) 140, a II-ik osztálybelieknek (500—1500 lakosig terjedő községekben) 175, a III-ad osztályúak (1509—3000 lélekig való községekben) 250 írt, végre a IV-ik osztályúaknak (3000 lakoson felüli községekben) 350 délnémet forintnyi fizetés minimumot állapított meg a tandíjon és lakáson kívül.

Az 1858-iki (örvény a két első osztályt egyre vonta össze (s így 3 osztályt állapított meg) s a fizetés minimumát 200 forintra emelte. Ezenfelül a falusi tanítók fekvőbirtokát egy holdra növelte, s minden oly tanítónak, ki ugyanazon községben 5 évnél tovább szolgál, ott léte idejére minden öt év után 20 forintnyi fizetésjavítást rendelt mind addig, míg az ily korilletmények 100 forintra emelkednek, vagy pedig általuk az összes hivatali jövedelem 500 forintra növekedik.

Az 1867/8-ik évben a tanítók végleges jövedelme, a tandíjjal együtt a legszegényebb állomásokban 250 ftra ment, a tanítók nagyobb részénél pedig 300 — 400 forint között változott.

A jelenleg is érvényes 1868-iki törvény, a tanítókat fizetésükre nézve, ismét négy osztályba sorozta, mint az 1835-iki törvény, és a következő fizetési minimumokat állapította meg, —: lakáson és tandíjjon kívül —:

Az I-ső osztályban levőknek 350 frtot, (tehát 150 írttal javította.)

A II-ik osztályban levőknek 375 ftot, (tehát 175 ft. javítás.)

A III-ik osztályban levőknek 400 ftot, (tehát 150 ft. javítás)

A IV-ik osztályban levőknek 450 frtot, (tehát 100 ft. javítás.)

Az altanítók fizetése pedig az I. és II. osztályban 265 frt, a III. és IV. osztályban 290 forint

és 6000 lakosnál népesebb községekben pedig 315 forint. Ezen felül van lakásuk, és a tandíj-
 jakban osztoznak, de úgy, hogy a főtanítók öt-
 ször annyit kapnak, mint az al vagyis segédta-
 nítók.

A tandíjjak legkevesebbje egész évre 1 forint
 12 krajczárban, legtöbbje 2 frtban, 6000-nél
 népesebb városokban pedig 4 forintban állapít-
 tatott meg, de úgy, hogy 1 frt 12 krnál több-
 re már csak felsőbb engedélylyel emelhető.
 Azonban a tanítóknak a község biztosít az I.
 osztályban 50, a többi három osztályban 75 frt
 tandíjját, úgy hogy a netáni hiány a község
 pénztárából kiegészítik.

Az 1858-iki törvényben rendelt 5 éves (20
 frtnyi) korillemények is meghagyattak azon
 változtatással, hogy ezek mindaddig fizetendők,
 míg (nem 100, hanem) 120 forintra emelkednek
 vagy az összes fizetést (nem 500, hanem 600
 forintra növelik.

Végre sok tanító díjazását nevezetesen javít-
 ja az új törvény azon rendelete, hogy a hol a ta-
 nítói állomással organistaság*) is van összekötve,
 melyet eddig csupán a tanítói fizetésért tartoztak
 teljesíteni: azért ezentúl a törvényes tanítói fize-

*) Az 1868-iki iskolai törvény minden nyilvános közis-
 kolát felekezet nélküli községi tanintézetnek nyilvánított
 de a tanítók az organistaságot elvállalhatják.

tésbe be nem számítható méltányos külön díj fizettetik.

A törvény előadott rendeletei szerint tehát a tanítói tényleges fizetések minimuma a tandíjjakkal együtt, de lakáson, korilleményen és az orgonista díj on kívül az I. osztályban 400, a libán 425, a III-ikbin 475, a IV-ikben 525 forint.

E jövedelmek a hivatalos számítások szerint a korilleményekkel, s a népesebb iskolák tandíjaival a II-ik osztályban 665, a III-ikben 740 és a IV-ikben 862 forintra emelkednek. Néhány gazdagabb városban természetesen még többre.

2. A t a n í t ó k n y u g d í j j a z á s a.*)

Az 1868-iki törvény szerint a főtanítók alkalmazása, elbocsájtása és nyugdíjazása az állami iskolai főtanács jogköréhez tartozik.

Csak a főtanítók, s azok hátrahagyottjai jogosítottak nyugdíjra.

A főtanítók ezen minőségükben való öt évi szolgálat után nem bocsájthatók el szabályszerű nyugdíj nélkül, kivéven ha bűntények, vagy súlyos fegyelmi vétségek miatt; — sőt még ilyen esetben is, ha különös enyhítő körülmények van-

*) A nyugdíj iránt az 1868-iki törv. 33,37,41,85,87. §§-ai intézkednek.

nak és egyszersmind az illető nagy szükségben szenved és keresetképtelen: akkor az iskolai főtanács adhat neki egy bármely pillanatban megvonható évi segélyt, (Nothdurfgelt), mely azonban nem lehet több a járandott nyugdíj felénél.

Ha valamely főtanító előrehaladt életkor, vagy betegség, avagy egyéb okok miatt nem képes hivatalát teljesen betölteni, ily esetben a főtanács teheti, hogy őt nem nyugdíjazza azonnal, 1 mem segédtanítót rendel mellé, s a tanítói teendőket részben, vagy egészen arra bízza.

Ez esetben, ha a főtanító betegsége miatt kellett segédtanítót alkalmazni, úgy ennek fizetése fél évig a nyugdíjalapból fedeztetik, ha pedig a segédtanító alkalmazása fél évnél tovább tart, vagy egyéb okokból volt szükséges: akkor annak törvényszerű díját a főtanító fizeti, de csak oly mértékig, hogy hivatali jövedelméből maradjon saját számára is annyi, mennyit azon idő szerint nyugdíjul nyerne.

A főtanítók ezen minőségben való alkalmazásukról számított öt évi szolgálat után ha nyugalomba helyeztetnek, rendes nyugdíjat kapnak» — Azonban a kik 25 évesnél idősebb korukban lesznek főtanítókká; azoknak segédtanítóságban töltött idejük is beszámíttatik, de csak 25 éves koruktól kezdve.

A nyugdíj évi összegét képezi:

a) a szolgálat 10-ik évének betöltése előtt, a törvényben megszabott s föntebb ismertetett fizetésének (tehát nem a tényleges fizetésnek, ha az p. o. több lett volna) 40 százaléka. Megjegyzendő azonban, hogy a fizetésből a pótlékok levonatnak, de a lakbér meg hozzá számítatik. *)

Ennélfogva a fentebb előadott fizetések szerint egy I-ső osztályú tanító nyugdíja tíz évi szolgálat előtt 160 forintra másod osztályúé 170; — a harmad osztályúé 190, — a negyed osztályúé 230 forint.

b) tíz évi szolgálat után a nyugdíj évenként 2%-kal növekedik, míg így 40 évi szolgálat után 100% azaz egész fizetés adatik nyugdíjul.

E szerint a legnagyobb nyugdíj összeg (t. i. oly tanítóé, ki 10,000-nél népesebb községben szolgált) 650 forint.

Azon tanítóknak, kik még mielőtt öt évig főtanítókul szolgálhattak volna, saját hibájuk nélkül lesznek szolgálat-képtelenné helyeztük és a körülmények szerint szinte adható a fentebb ismertetett módon fizetésük 40 % -káig menő nyugdíj.

Az összes nyugdíj szükségletek fedezésére

*) A lakbér az I. és II. osztályban 50, — a III-ikban 75, — a IV-ikben 125—200 forint. A hol természetbeni lakás van, a lakás után is fizetendő illeték felvételénél a törvényes lakbér számítatik.

egy „tanítói nyugdíj- és segély alap“ alkotta. Ezen alap jövedelméül s vagyónául rendel a törvény 1-ör a hasonló czélokra már 1868 előtt is létezett, az állam által, de a felekezetek szerint elkülönítve kezelt tőkéket; — 2-or a megüresedett tanítói állomásoknak intertalaris jövedelmeit, a mennyiben azok a volt tanító örököseit nem illetik.

Ha a tanítói állomás 12 holnapnál tovább nem töltetik be rendes vagyis főtanítóval: akkor 12 holnap múlva csupán a tandíjak és a fekvőségek jövedelmei adatnak a nyugdíj alaphoz; — 3-or az említett két forrásból sem fedezhető nyugdíj szükségletek az állampénztárból fedeztetnek.

És így maguk a tanítók személyesen semmilyenű fizetéssel sem járulnak a nyugdíjpénz-tárhoz.

3. Ö z v e g y e k és árvák g y á m o l í t á s a. *)

Az özvegyek és árvák kétféle segélyt nyernek, u. m. elsőben a kegyelmi évnegyedet, és azután rendes évi gyámpénzt.

A főtanítók özvegyei, úgyszintén anyátlanul maradt árvái, az elhunytak összes fizetését és lakását élvezik a halálnapjától számított $\frac{1}{4}$ évig; azonban ebből kötelesek azon idő alatt a

*) Eziránt az isk. törv. 88—101 §-ai intézkednek.

segédtanítónak is törvényben megállapított díj-ját fizetni.

Ezen úgy nevezett kegyelmi évnegyeden felül, de szinte a halálozást követett naptól kezdve, kapnak rendes évi gyámpénzt is; —és pedig az özvegyek élethosszig, vagy ismétli férjhez menetelükig; az árvák közül a fiúk 18, a leányok 16 éves korukig.

Úgy az özvegyeknek mint az árváknak adandó gyámpénzt mennyiségének megállapításánál nem vétetik tekintetbe az elhunyt férjnek vagy apának sem szolgálati ideje, sem fizetési osztálya, hanem valamennyi özvegy és árva között egyenlő részletekben osztatik ki a segély a mindjárt említendő szabály szerint. — A törvény a gyámpénzek mennyiségét sem határozza meg, hanem csak azt rendeli, hogy az, időnként kiadandó rendeletben a gyámpénztár jövedelméhez képest állapítassék meg, tekintettel arra, hogy e segélyösszegek lassanként növeltethesenek.

Azon özvegyek, kiknek 16 illetőleg 18 évesnél ifjabb gyermekeik is vannak (t. i. az elhunyt tanítótól) özvegyi gyámpénzükön felül gyermekeik számára nevelési járadékot is kapnak; mely járadék mindegyik árva számára külön 20%-kát képezi az özvegyi nyugdíjnak. — Ha az anya ismét férjhez megy, az özvegyi

nyugdíj megszűnik ugyan, de az árvák nevelési járadéka folyton fizettetik.

Ha az elhunyt tanító anya nélkül hagy egy vagy több árvát, ezek mindegyike 16 illetőleg 18 éves koráig évi tartásdíjjal az özvegyi nyugdíj 30%-kát kapja. Ugyanezen segély összeget kapják azon árvák is, kiknek apjuk halálakor még élt ugyan anyjuk, de az is meghalt mielőtt ők 16 s 18-ik évüket betöltötték, úgyszintén azon árvák is, kiknek *a tanító hátrahagyott özvegye mostoha anyjuk.*

E segélyezések fedezésére egészen külön ön-állóul állítatott s kezeltetik egy „állami tanítói özvegyárva alap.“

A tanítók, míg a szoros értelemben vett nyugdíjpénztárhoz mint láttuk semmivel sem járulnak: ez özvegy árva alap javára meglehetősen megadóztatnak legyenek akár házasok, akár nem. Nevezetesen:

a) a főtanítók hivatalba lépésük első évében bárminemű hivatali jövedelmüktől, pótlékaiktól, lakbérüktől (habár természetbeni lakásuk van is) és a törvényben biztosított tandíj összeg-től évnegyedet részletekben fizetnek minden forint után 9 krajczárt. És így, — miután Badenben 60 krajczáros forint van; — a legalsó fokú hivatali jövedelem (= 350 frt fizetés, 50 frt lakbér, 50 frt tandíj = 450 frt) után a tanító, hi-

vataloskodása első évében $67\frac{1}{2}$ forintot fizet az özvegy árva alaphoz.

Ugyanígy adóztatik meg hivatali jövedelmének minden javítása alkalmával, a jobbitmányul nyert összeg után.

b) Ezenfelül évenként fizetnek emiitett összes hivatali jövedelmük után minden forinttól] y_2 krajczárt.

Es így a legalsó fokú hivatali jövedelmet élvező tanító is évenként 11 frt 15 krajczárt fizet az özvegy árva pénztárba.

Hasonlóul $1\frac{1}{2}$ krajczárt fizetnek a már nyugdíjazott tanítók is nyugdíjuk minden forintja után.

Azon tanítók pedig, kik önkéntes lemondásuk vagy elbocsájtásuk után később ismét tanítóságra alkalmaztatnak, és időközben az évi járulékokat nem fizették; kötelesek a belépti díjat összes jövedelmüktől ismét megfizetni.

A tanítók e járulékein kívül a gyámpénztár vagyonául s jövedelmeiül vannak még rendelve:

a) a már létezett e célú alapok, melyek 1868-ig a különféle vallásfelekezetek számára külön kezeltettek, (még a zsidók özvegy-árva alapjuk is) úgy, hogy mindezek most egy közös alappá egyesítettek.

Azonban ez egyesítés után is maguk az egyes felekezetek által alapított tőkék az alapítók tulajdonául tekintetnek, s tartatnak meg.

b) az állampénztárból is ez özvegy árva alap-
hoz évenként legalább 15/300 forint adatik.

Vége a törvény felhatalmazza az iskolai fő-
tanácsot, hogy különös esetekben ez özvegyek-
nek a szabályszerű Özvegyi nyugdíjon felül is
adhat bizonyos segílyt, s e célra az évi költ-
ségvetésben legkevesebb 5000 forintot rendel
felvétetni.

Sajátságos a törvény 92. §-nak azon intézke-
dése, mely szerint a tanítói hivatalból önként
kilépett vagy elbocsájtott azon tanítók, kik le-
galább 10 évig szolgáltak mint főtanítók, része-
sei maradhatnak az özvegy árva gyámolításnak,
ha a kilépők a legmagasabb fokú évi járulékot,
az elbocsájtattak pedig azt, melyet elbocsátá-
sukkor kellett fizetniök: azontúl is rendesen fi-
zetik.

IV. Poroszország.

Bár Cousin már az 1830-as években tanügyi
tanulmányokért Németországon tett utazásai
után azt monda, hogy „Poroszország a kaszár-
nyák és iskolák classicus hazája, az iskolaké,
hogy a népet nevelje, a kaszárnyáké, hogy azt
megvédelmezze;“ mindamellert a tanítók anyagi
helyzete s nyugdíjaztatása, talán valamennyi

német államok között*) a legrendezetlenebb Poroszországban.

Poroszországban a népiskolai közoktatás emelésére nagyszerű munkásságot fejtett ki, kedvőtlen állásának daczára, maga a tanítói világ és annak vezérférfitai, mint p. o. Diesterweg, vagy Dinter; — sokat tettek egyes királyok kezdeményezéseik, némely rendeleteik, sőt esetenként való bőkezűségük által; — sokat tett a kormány is, de inkább csak annyiban, a mennyiben a tankötelezettséget katonai szigorral, s évtizedeken át való következetességgel végrehajtotta, s a mennyiben nagy erélylyel eszközölte, hogy minden községben kellő számú iskolákat állítottak, s végre tanítóképezdéről gondoskodott. De ennél többet az állam részint nem igen tett, részint nem a legszerencsésebb sikerrel eszközölte. A törvényhozásban e század eleje óta, egyik iskolai törvényjavaslatot a másik után készítették s ejtették el, a nélkül, hogy máig egyetlen népiskolai törvényt bírtak volna alkotni. A törvényt a kormány regulatívai pótolták, s pótolják. Ezek pedig az oktatás rendszerét és a tantervet illetőleg, míg egyfelől igaz, hogy a tanításba az egész országban egyöntetűséget hoztak be, és az oktatás bizonyos mérvének na-

— 73 *) Kivéven Hannover, de a mely ma már szinte Poroszországhoz tartozik.

gyobb elterjedését mozdították elő, de más felől a szabad fejlődést, s az oktatás intensiv haladását, mely főleg Diesterveg által oly üdvös irányban indított meg, annyira gátolták, miként azt hiszem, jó részt a regulatívoknak, s a kormányi tanterveknek köszönhető az, hogy a porosz népiskolai közoktatás más német államok által, ma már nagy mérvben túl van szárnyalva.

A tanítók helyzete és díjazása pedig annyira rendezetlen, hogy semminemű törvénnyel, vagy kormányrendelettel nincsen sem a tanítói fizetések minimuma, sem a nyugdíj biztosítva.

Némely egyes provinciákra nézve egyszer másszor adattak ki, a tanítói fizetéseket szabályozó rendeletek, de a melyek inkább csak vidékenként felmerült bizonyos esetekre szóltak, vagy csak a községi kiadásokra ügyelő administratív hatóságok tájékoztatását czélozták. Igaz, hogy az uralkodók, sőt utóbb az országgyűlések is néha jelentékeny összegeket rendeltek az állampénztárból a tanítói díjak javítására, de ez összegek egy részt még azon egy évben sem segítettek kellően és mindenütt a szükségen, s másrésről általuk sem a segélyezésnek azon mérvben való állandósága, sem a tanítói fizetések mennyisége nem biztosított.

1. A tanítók fizetése tényleg.

A mondottaknál fogva nem annyira az általános törvényszerű, mint inkább csak a tényleges tanítói fizetésekről, s nyugdíjazásokról szólhatunk. A tényleges fizetések pedig oly szerények, hogyp. o. a falusi tanítók díjainak átlaga, alatta áll a Szászországban, Bádenben és Würtembergben törvénnyel megállapított minimumnak.

Az 1864-iki részletes statistikai összeírás*) adatainak alapján készített kétféle kiszámítását ismerem a tanítói fizetések átlagának, u. m. dr. Jüttingét,**) és a kormánynak, meg a Stiel-féle iránynak lehetőleg kedvező Thilóét.

Dr. Jutting szerint az összesen (34,308 tanító, s 2016 tanítónő) 36,819 tanító személy átlagos fizetése volt a városi iskoláknál . 294 tallér
a falusi iskoláknál . 185 „
mindkét osztályt összevéve 218 „

Thiló összeállítása szerint az eredmény még kedvezőtlenebb, lévén:

a városi tanítóknak . 281 tallér,
a falusi tanítóknak . 181 „

A díjaknak az egész országbeli átlagát azon-

*) Azóta nem történt részletes összeírás.

***) Die ungenügende Besoldung der preussischen Volksschullerer. Denkschrift nebst Petitionen an Seiner Majestät den Kaiser und König, das Staatsministerium, und die beiden Häuser des Lantages von dr. W. Jutting. 1872.

ban meglehetősen emeli azon körülmény, hogy abba bele vannak számítva azon tartományok és városok is, hol a tanítóknak tisztességes fizetésük van. így p. o. Berlinben az általam ismert kimutatások szerint 99 tanítónak van 600-tól 900 tallérig menő fizetése, 26-nak 500, 65 nek 450, és 93-nak 400 tallér, ezenfelül korillemény.

Ha az egyes tartományok kimutatását külön nézzük, látandjuk, hogy némelyikben 148, másokban 165 tallér a falusi tanító fizetések átlaga. Sőt a Böhm J. által 1871-ben összeszedett adatok szerint 1926 tanító fizetése van 100 talléron (150 fton) alul, 3670-é 100- és 135 tallér között, 4688-nak a fizetése van 136 és 150 tallér között, 6535-é pedig 151- és 180 tallér között, végre 3764-é 181 és 200 tallér között. Úgyhogy ez adatok szerint Poroszországban mintegy 18 ezer tanítónak van kevesebb fizetése, mint a mennyit (az agiot nem számítva) a magyar törvény a községi tanítóknak minimumul rendel.

Mind a kormány, mind az alsóbb fokú (különösen a városi) hatóságok némileg iparkodnak ugyan a tanítói fizetések javítását eszközölni: de a kimutatások szerint, e tekintetben meglehetősen fontolva haladnak, s nem valami fényes eredménnyel működnek. így p. o. még Thiló adatai szerint is, 1859-től 1861-ig, tehát három év alatt a tanítói fizetések javítására a kilencz provinciában összesen 345,036 tallér fordítta-

tott, (mely összegben az állampénztárából csupán 25,587 tallér adatott) s ennél fogva a három év alatt átlag évenként 115,012 tallér. Hogy ez összeggel nem igen jelentékenyen lett a tanítók sorsán könnyítve, azt láthatjuk, ha meggondoljuk, hogy a 36,818 tanító között több ezer van oly csekélyen díjazva, hogy csak fizetési pótlékokkal képes megélni.

A tanítói tényleges biztosíték teljes statisztikai összeírását legelőször 1820-ban készítették, (t. i. a régi porosz tartományokban). Ez összeírás adatait az 1864-iki összeírás adataival hasonlítja össze dr. Jutting említett munkájában. Ez összehasonlításból látjuk ugyan, hogy 1820-tól 1864-ig a tanítói fizetések a legtöbb helyen legalább is megkétszereződtek; de másfelől meg dr. Jutting egyszersmind összehasonlítja az élelmi szereknek, s ruhaneműeknek 1820-ban volt árait, az 1864-iki árakkal, s kimutatja, hogy minden árak azóta kétannyinál is többre növekedtek, (e mellett állítja, hogy még igen sok tanítói állomás van, melynek díja 1820-tól nem emelkedett a kétszeresig): úgy, hogy azt mondhatni, miként a tanítói állomások nagyobb részénél a fizetések értéke az utóbbi időben általában inkább csökkent, mint emelkedett.

2. A tanítók nyugdíjazása, s az özvegyek és árva-k ellátása.

a) A tényleges nyugdíjazás.

Valamint a fizetéseket illetőleg, úgy a nyugdíjakra nézve is, semmiféle oly általános érvényű törvényes rendelet nincs, mely az egész országra kiterjedne. Némely tartományokban (p.o. Hannoverben) egyáltalán semminemű hivatalos intézkedés sincs ez iránt, s ennél fogva sem a községek, sem az állam nem érzik magukat kötelezve a vénség vagy nyomoroclás miatt tehetetlenné vált tanítókról gondoskodni. Régente Poroszországban is az volt a szokás, hogy a tanító még tehetlensége esetén is holtig hivatalában hagyatott. Miután azonban ennek kárát épen a növendékek, s illetőleg azok szülői érezték leginkább, s miután a tanítók működéséről, s a népiskolai tanításról is mind többet igényeltek a szülők, így már a század eleje óta a község köréből is kezdték sürgetni, hogy a tehetetlen tanítókról külön legyen gondoskodva. A régiebb porosz tartományokban az el vénült, vagy elnyomorodott tanítókra nézve az általános Landrechtre (II. rész, 11 czim 529. §.) alapított azon eljárás jött gyakorlatba, hogy az ily tehetlenné vált tanító haláláig élvezzi fizetése $\frac{1}{3}$ -át, a helyébe lépett új tanító pedig azon időig a

rendszeresített tanítói díjnak csupán $\frac{2}{3}$ -át huzza. E szokás azután a többi tartományokban is elterjedt, s máig is ez a nyugdíjazás tényleges módja.

Az ily módon való nyugdíjazás azonban, a mellett, hogy az utódra nézve igazságtalan, a tényleges fizetések nagyobb részének úgy is igen szerény volta miatt, az utódok fizetését a legszükségesebb minimumnál is kisebbre csökkenti, és a nyugalmazott tanítók nagyobb részének még sem ad annyit, mennyivel számukra legalább a nélkülözhetlen táplálék biztosíthatnák.

Avagy mennyiben fedezheti egy munkatehetetlen ember életszükségeit azon 33-40-50 tallérból, mennyi a szegényebb állomású tanítók fizetésének $\frac{2}{3}$ -át képezi?

Igaz, hogy e bajon a kormány iparkodik némileg segíteni az által, hogy az egyes tartományokba a szükség mérve szerint évenként néhol jelentékeny összegeket osztat ki a nyugdíjazott tanítók segélyezéséül, de ez végre is csak alamizsna, mely sem a szenvedett sükségen eléggé nem segít, sem a jövendőre az illetőknek semmit nem biztosít.

A dolgok ez állásában kezdtek az utóbbi évtizedekben egyes kerületi nyugdíj-pénztárakat állítani a tanítók saját részvételével. Azonban a kerületek (Bezirk) nagyobb részében máig sincsenek ily külön nyugdíjpénztárak. Az 1860-as

évek elején létezett valamennyi ily pénztárösszes vagyona alig tett 34 ezer tallért, s jövedelmeik az évi járulékokkal együtt mintegy 8000 tallérra mentek. Nyugdíjúl évenként körülbelül 6250—6500 tallért fizettek ki, úgy hogy az adott nyugdíjak átlagos összege fejenként 28 tall. volt.

Az özvegyiekről és árvákról szinte e célra a tanítók évi hozzájárulásával létesített segélypénztárak által igyekeznek gondoskodni. E nemű pénztárak leginkább az utolsó 20—25 év alatt jöttek létre, s ma már valamennyi régi porosz tartományban meglehetősen számmal vannak.

A Thilo által az 1861-ik évről összeállított adatok szerint a kilencz provinciában létező ily özvegy-árva pénztáraknak volt összesen: 1.682,158 tallér és 24;268 forint*) vagyona, és részint kamatokból, részint évi járulékokból 139,331 tallér, meg 1565 forint évi jövedelme. Kifizettetett pedig 6,017 tanító hátrahagyottjainak (t. i. özvegyeinek s árváinak) segélyezéséül 69,372 tallér, meg 1138 forint, oly módon, hogy átlag kapott mindegyik i 3 tallért és Hohenzollerben 71 forintot..

b) A nyugdíjazási törvényjavaslat.

A fentebb közlött szám adatok eléggé mutatják mind a nyugdíjazás s özvegy árva segély e-

*) Hohenzollern tartományban délnémet forintok szerint számítanak.

zés nyomorult állapotát, mind pedig azt, hogy ez ügyben sem a községek, sem a tanítók által felállított külön pénztárak, az államnak legalább is közreműködése nélkül, a legégetőbb szükségén sem képesek segíteni. Ma már Poroszországban is általános a meggyőződés, hogy a bajon a törvényhozásnak kell segíteni, és pedig oly módon, hogy az ügyet az állam, vegye a kezébe.

Az 1869-ben készített népiskolai törvényjavaslat kijelenté, hogy „a nyugdíjazásnak törvényes rendezése égető szükség, mert az eddigi módon a fizetésnek nyugdíjul kapott $\frac{1}{3}$ -da gyakran még az éhezés ellen sem biztosítja a nyugdíjazott tanítót, és mert a különben is csupán az életszükséghez is igen szűken mért tanítói fizetésnek azon $\frac{2}{3}$ -da, mely az utód számára hagyatott, annak megélhetését is kétséssé teszi, a nélkül hogy ez által legalább a nyugdíjazott existenciája biztosíthatnók. “

Még 1867-ben készült az első nyugdíjtörvényjavaslat, a mely szerint minden tanító évenként 2 tallért fizetett volna a nyugdíj pénztárba, a még szükséges összeg pedig évenként kivettetett volna a községekre. Azonban a tanítók e szándékolt megadóztatásuk ellen általánosan felzúdultak, azon okból, mert ezt épen akkor akarta a kormány tenni, midőn az 1868-ban már szentesítést is nyert polgári nyugdíj tör-

vény meg az állami tisztviselőket felmenté a nyugdíj pénztárhoz járulás alól.

Az 1867-iki nyugdíj törvényjavaslat is a töhbi porosz iskolatörvények sorsára jutott, — azaz tárgyalás előtt ad acta tétetett.

Az 1869-iki népiskolai törv. javaslat szerint a nyugdíj alaphoz nem a tanítók hanem az iskolai pénztárak fizetnék az illető tanítói fizetés 1 százalékát.

Maga a nyugdíj tulajdonképen két forrásból szolgáltatnék ki, u. m. a tanító hivatali utódának fizetéséből bizonyos rész levonásával, és a nyugdíjpénztárból.

Nevezetesen, a vénség vagy nyomorodás miatt nyugdíjazott tanító hivatali utóda csak azon esetben élvezheti összes hivatali jövedelmét, ha az a 200 tallért nem haladja meg; ha azonban a 200 tallért meghaladja, az ezen felül levő összeg $\frac{1}{3}$ -dát a nyugalmazottnak tartozik fizetni, tehát p. o. 300 tallér hivatali jövedelemtől $33\frac{1}{3}$ tallért, 400 tallér után $66\frac{2}{3}$ -dot, tall. 500 tall.-ból 100 tallért.

A nyugdíj pénztárból pedig a hivatali utód által fizetett s említett illetéken felül kapna a nyugdíjazott: 15 évi szolgálat után 50-, harmincz évi szolgálat után 100-, és 40 évi szolgálat után 120 tallért évenként.

E tervezet kétségkívül több tekintetben igazságtalan, és sok esetben a nyomoron sem segít.

Igazságtalanság már az is, hogy a 30—40 év alatt öt-hat vagy tíz községben szolgált és az utolsó községben tán alig hat évi működése után elnyomorodott tanító nyugdíjának nagy részét hivatali utóda fizesse keservesen megszolgált azon keresményéből, mely összesen is alig képes az ő életszükségeit fedezni.

Azután a kinek legalább 300 tallér jövedelme van, annak 14 évi szolgálat után mégis, $(33 \frac{1}{3} + 50 =) 88 \frac{1}{3}$ tallér nyugdíj járna; ide már az kinek a fizetése a 200 tallért nem haladja meg, (és jelenleg 36,816 tanító között mintegy 1000 van ilyen) ugyanannyi szolgálat után csak 50 tallér nyugdíjat nyerne!

Nem csudálkozhatunk tehát rajta, hogy az egész porosz tanítói világ a nagy reményekkel várt 1868-iki javaslat láttára keserűen csalódott, s azóta folytonosan a sajtóban, és mindenemű kérelmekben hallatja panaszait.

Azonban a két évig hangoztatott zajnak és kéréseknek eddig csupán annyi eredményük lett, hogy a legújabbán csinált törvényjavaslatban, a 15 évi szolgálat után a nyugdíjpénztárból járandott 50 tallér 60-ra emeltetett; — az elébbi tervezet minden többi pontja pedig változatlanul megtartatott.

3. A tanítók kérelmei.

Mint láttuk még jelenleg is 180—200—280 osztrák forintnyi fizetésért, s vénségére 50—90 forint nyugdíjért szolgál mintegy fele azon 36,816 porosz néptanítónak, kiről közmondássá vált hogy Szadovánál megverte Asztria seregeit.

E tény fényesen bizonyítja, hogy a mely nemzet igazán át van, hatva a művelődés szükségének érzetétől, s ennélfogva komolyan akar is érte dolgozni; — a hol a tanítók valóban a cultura apostolai: ott a nép művelődése nem épen a tanítók jól díjazásától függ. — Példa reá Poroszország.

Ámde e szolgáltatott példa a mily dicsőségére válik a porosz tanítói világnak, oly fekete szégyen foltot vet a hatalmas porosz államra.

Azután úgy látszik, hogy jövődöre még a poroszok sem réménylhetik, hogy a mostani fizetésre, s a regulatívák chablonjaiban való működésre kellő számmal kapjanak tehetséges tanítókat. Az 1866 óta bekövetkezett áttalakulások folytán annyi tér nyílt föl a tehetségek előtt, annyifelé vétettek igénybe a férfi munkakerők, hogy naponként kevesebben szánják magukat a tanítói pályára úgy, hogy a kormány hivatalos adatai szerint, most, is (t. i. az 1872 év elején) az egész királyságban több mint négy

ezer rendes tanítói állomás van üresen, *melyet tanerők hiányában nem tudnak betölteni.*“ Jelenleg egész Németországban nagy a hiány tanerőkben, de különösen növekedik e szükség Poroszországban.

Ily körülmények között a porosz tanítók talán figyelmesebb meghallgatását reménylhetik azon kérelmeknek, melyet 1871 december havában sok ezernyi aláírással nyújtottak be a császárnál, a ministeriumnál és az országgyűlés mindkét házánál.

Ezen egészen azonos tartalmú folyamodásukban a következőket kéri; nevezetesen:

1-ör hogy a tanítói díjak azonnal javíttassanak fel átlag fejenként 100 tallérral, s később a jövő évben alkotandó népiskola törvényben ismét átlag 100 tallérral.

2-or hogy a tanítói fizetések minimuma törvénybe állapíttassék meg, mind a városokra, mind a falukra.

3-or hogy a szolgálati időhöz képest százalékok szerint vagy egyéb módon növeltesse a fizetések.

4-er hogy a tanítóságtól választassák el az ingyenes elsőfokú templomszolgátság (p. o. harangozóság) és hogy az orgonistái vagy kantori teendőikért külön díjaztassanak 50—100 tallérral.

5-ör hogy a tanítók a közvetlen államtisztvi-

selőkkel egyenlő elvek szerint s ugyanazon eljárással nyugdíjaztassanak.

6-or hogy minél előbb terjesztessék elő egy, az iskola minden viszonyait rendező törvény tervezete.

7-er hogy hívassék össze egy szakértőkből álló bizottság (melynek tagjait a tanítók választásák) hogy e törvény javaslatot előlegesen átvizsgálja.

A mostani kormány, mely az iskolafelügyeleti törvényt oly erélylyel vitte keresztül, váljon a tanítók kérelmeiből is teljesíteni fogja-e legalább azt, mi a jelen viszonyok között is méltányosan megtehető? ez fogja megmutatni, hogy a közoktatási ügyekben valósággal új életet akar-e kezdeni?!

II.

A népiskolai tanítók nyugdíjazása Svájcban.

A svájci kantonokban — a mennyire tanügyi viszonyaikat ismerem, — a tanítók nyugdíjazásáról, özvegyeik s árváik gyámolításáról aránylag kevésbé van gondoskodva, s ez ügyben intézkedéseik egyáltalán nem felelnek meg népoktatásuk egyéb tekintetben való fejlettségének.

Még Bernben is, hol pedig a tanítók fizetését az új törvény jelentékenyen javítja, *) nyugdíj

*) Az 1870-iki törvény következőleg állapítja meg a tanítói fizetések minimumát: 1., a község tartozik adni: tisztos lakást, s faluhelyen kertet, 3 öl fát, vagy azzal egyértékű tüzelő anyagot hazaszállítva, és 450 frank készpénz. Az erre sem képes szegény községeket a kormány e minimumig is segíti. — 2. Az állam pedig a község által adott fizetésen felül minden tanítónak s tanítónőnek szolgálati idejéhez mért fizetési pótlékot ad, nevezetesen:

nincs számukra biztosítva. Az 1870 évi népis-kolai új törvény csupán felhatalmazza a kormányt arra, hogy „okleveles tanítókat 30, tanítónőket pedig 20 évi szolgálat után, (szolgálatban elnyomorodásuk esetén elébb is) nyugdíjazhat, a szolgálati évek száma szerint s érdemeikhez képes meghatározandó 240—300 frank évdíjal.”

Igaz, hogy a törvény e felhatalmazása a valóságban, körülbelől annyi, mintha a nyugdíjazás egyenesen rendelve volna, mert p. o. otlétem (1870 őszén) alatt is e célra s hasonló segélyezésekre 24 ezer frank adatott a kormány rendelkezése alá. És miután összesen mintegy 1000 tanító van szolgálatba, maguknak az elnyomorodott tanítóknak legnagyobb szükségéi még is csak fedezhetők. Ámde másfelől ez összeg *egy* része egyéb segélyezésekre is fordítatik, s a legnagyobb baj pedig az, hogy a tanítóknak a nyugdíj csak kilátásba van helyezve, de nincs biztosítva.

a.) okleveles	tanítónak,	tanítónőnek:
1—5 szolgálati évig	150 frt.	100 frankot.
5—10 „ „	250 „	100
20—15 „ „	350 „	150 „
16-ik évtől véglegesen	450 „	200 „
b.) nem okleveles (az az ideiglenes)		tanítónak 100, és
		tanítónőnek 50 frankot.

Az özvegyek és árvák gyámolítására, semmi törvényes intézkedést sem ismerek.

Azonban azt hiszem, hogy a tanítók helyzetét előregedésük és nyomorodásuk esetére leginkább aggasztóvá teszi az új törvény azon rendelete, mely szerint csak 6 évre választatnak, s minden hatodik évben újra választandók. Ez által igen lehetővé van téve, hogy a községek a már éltebb, vagy beteges tanítót akkor sem fogják újból megválasztani, ha az még nem mondható határozottan munkaképtelennek. Félő, hogy ez által az ellátásra szorultaknak oly nagy száma lesz, hogy vagy nagy mérvben kell az államnak nyugdíjazásukról gondoskodni, vagy tömegesen lesznek nyomorra jutott tanítók.

Zürichben már biztosítva van a tanítóknak a nyugdíj, csakhogy csupán hosszú (30 évi) szolgálat után.

„Azon tanítók, kik legalább 30 évi szolgálat után hanyatló koruk vagy egészségi állapotuk miatt a *közoktatásügyi kormány beleegyezésével* önként nyugalomba lépnek, igényt tarthatnak az állam által életük végéig fizetendő nyugdíjra, mely addig élvezett fizetésüknek*) (a tandíj a-

*) Az elemi iskolatanítók fizetésének minimuma: lakás fél hold föld, a tandíj (mindennapi iskolásoktól 3 ismétlő iskolásoktól $1\frac{1}{2}$ frank) és a község által adott 200 frank

kat belé nem számítva) felénél kevesebb nem lehet. A nyugdíj mennyiségét minden egyes esetben a közoktatásügyi kormány állapítja meg az illető tanító szolgálati idejének, anyagi helyzetének és addigi működése minőségének. (Art seiner bisheringen Leistungen) tekintetbe vételével,“

„A közoktatásügyi kormány szinte jogosítva van önként visszalépni nem akaró tanítókat is, öregségi és egészségi okokból, nyugalomba helyezni a fentebbi szabályok szerint. A közoktatásügyi kormány ez eljárása ellen azonban az illető tanító felfolyamodhatik a kormánytanácshoz*) (törv. 313 $\frac{1}{3}$)

„Hasonlóul nyugdíjazhatok saját kérelmükre vagy a közokt kormány határozata folytán, (a felfolyamodhatás sértetlenül hagyásával) oly tanítók is, kik egyéb — de önhibájukon kívül eső — okokból jutottak oly helyzetbe hogy hivatalukat tovább nem folytathatják. Ily tanítók ha kormány határozat folytán nyugdíjaztattak, fizetésüknek legalább felét kapják, ha pedig

fizetés. A mennyiben e fizetés 4 évig 520 s azontúl 700 frankra nem emelkedik a tandíjjakkal együtt: akkor az állam ez összegig kiegészíti. Miután a nyugdíj kizárólag a fizetés vitán számítatik: egy már 30 évig szolgált tanító nyugdíjának a minimuma: 120—150 frank.

*) A kormánytanács valamennyi szakkormány vezetőjéből áll, a Canton elnök elnöklete alatt.

kérelmükre bocsájtatnak nyugalomba, rendesen végkielégítést, vagy egy meghatározott összeget kapnak.“ (törv. 3149.)

A törvény ez utolsó rendelkezése oly esetekre czéloz, melyekben vagy 30 évi szolgálat előtt, vagy pedig nem a munkatehetetlenség hanem egyéb okok miatt kell a tanítónak nyugalomba mennie.

Utolsó Zürrichben létem idején (1870) 70 nyugalomba helyezett tanítónak fizetett az állam összesen 14,980 frank nyugdíjat, melyből átlag 214 frank jutott volna egyre.

Elhalt tanítók családjai a halál napjától számított fél évig az elhunynak egész fizetését (illetőleg nyugdíját) élvezik. Az ezen idő alatt szükséges helyettes tanítót az állam fizeti.

Az özvegyek és árvák további ellátása iránt a törvény csak annyit rendel „hogy: minden tanító köteles az állam által segélyezett és biztosított, özvegy-árva intézethez (Witwen- und Waisenstiftung) a szerződésileg megállapított módon járulni.“

Az özvegyek és árvák segélyezése, ez idézett törvény értelmében, jelenleg úgy eszközöltetik, hogy a közoktatásügyi kormány e célra szerződést kötött a „a svájcz *életjáradék intézettel*“ (schweizerische-Renten Anstalt), melynek értelmében:

1. a kantonbeli minden tanító köteles évenként 15 frankot fizetni e segély pénztárba, melyet a kanton szolgáltat be és biztosít a társulatnak.

2. a társulat a tanítók özvegyeinek férjhez menetelükig, vagy árváinak 16 éves koráig (vagy férjhez menetelükig) évi 100 frankot tartozik fizetni elsöben a halálozás napján, azután annak évfordulóján.

Miután saját tervezetemnél magam is szólandok a segélyezésnek hasonló módozatairól, nem tartom fölöslegesnek itt egész terjedelemben közölni ez érdekes szerződést, melyet Sieber úr, (a közoktatási kormányának 1870-ben vezetője) szíves volt velem közölni.

Szerződés.

Szerződés, mely a Zürich kantoni nevelési igazgatóság és a svájcz életjáradék-intézet (Keutenanstalt) között a munkaképtelenné vált tanítók és a tanítói özvegyek és árvák ellátása érdekében kötöttet. (Kivonat.)

1. §. A kanton minden néptanítója köteles tagja a biztosított testületnek.

2. §. Minden tag évenként 15 frkot fizet. A nevelési igazgatóság az egész összeget mindig január 1-én átszolgáltatja a biztosító intézetnek.

3. §. Az intézet pedig minden tanítói özvegynek, vagy ennek elhunyta esetében, a törvényes örökösöknek — míg a legfiatalabbik 16-ik évét be nem töltötte — évenként 100 frknyi járulékot fizet. Első részlete a tanító halála napján rovatik le.

4. §. Oly tanító, ki vagy pályáját elhagyja, avagy más kantonba költözik, csak azon esetben tarthatja fön igényét, ha kilépte után is évenként 15 frkot a biztosító intézetnek pontosan január elsejére beszolgáltat.

5. §. Az intézet ez özvegy s árva pénzeket *külön* kezeli s pedig egy a nevelési igazgatóság tagjai és tanítókból alakított választmány felügyelete alatt. E kezelésnél a következő alapszabályok mérvadók:

a) Az évi jövedelmet egyévenként befizetett részletek képezik, s ebből fizettetnek a járulékok. (3. §.) A bevételek és kiadásoknak különbsége teszi az évi nyereséget.

b) Erről minden 5 évben számadás készítettik; a netaláni veszteséget az intézet maga viseli; a netaláni nyereségből pedig csak $\frac{1}{3}$ az intézeté, $\frac{2}{3}$ -ával pedig az alapítványi segélypénztár neveltetik.

c) Ha valamely tanítói özvegy férjhez megy, vagy a 16 éven alóli tanítói árva meghalna, a befizetett összeg — a kifizetett járulékok és az illető 5 évi folyamában netalán tapasztalt kár részlet levonása után — az alapítványi pénztárba folyik vissza; ha pedig az esetlegi veszteség már fedezve volna, akkor $\frac{1}{3}$ rész az intézet és $\frac{2}{3}$ a segélypénztárba folyik.

6. §. Az 5. §. b) és c) pontjaiban említett $\frac{2}{3}$ részletekből, valamint netaláni kegyes hagyományokból *segélypénztár* alakítatik.

Célja: A befizetések leszállítása, a járulékok fölelése, valamint rendkívüli segélyezések. Az intézet a tőkét és ennek 4% kamatját biztosítja, amíg a szerződés fenáll.

7. §. Jelen szerződés 20 évre s pedig 5 évi felmondással köttetik meg. De az intézet még a szerződés megszűnté után is tartozik a 3. §-nak és az 5. §. c) pontjának eleget tenni.

A szerződés felbontása esetében a netán felmutatott kár a *segélypénztárból* pótolatik.

8. §. A nevelési tanács vagy egyes biztosított tanítók és a biztosító intézet közt felmerülő peres ügyek egy vegyes bíróság által döntenek el, mely mindkét érdekelt félnek 2—2 választott tagjából áll E bíróság elnökét vagy maga választja meg avagy, ha megállapodásra nem juthatna, azt a zürichi főtörvényszék nevezi ki.

III.

Hollandban.

a) A tanítók fizetése.

Hollandban a tanítók fizetése és nyugdíjazása legújabbán az 1858 január 1-én hatályba lépett új népiskolai törvény 25—30 §-aival, s az ezek végrehajtására kiadott királyi rendeletekkel szabályoztatott.

Mielőtt a nyugdíjazást részletesen ismertetném, meg kell említenem, hogy a nevezett törvény gondoskodik a tanítóknak nem csak méltányos fizetéséről, hanem arról is, hogy azok munkával túl ne terheltessenek.

Egy tanító rendszeren 70 növendéknél. többet nem taníthat. Ha 70-nél több növendéke van (100-ig) egy növendéktanító vagy gyakornok,*)

*) A növendéktanítók vagy gyakornokok (kweekeling) körülbelül olyanok, mint Angliában a „pupil-teacher“-ek. Hollandban kevés a tanítóképezde, s azok úgy vannak szervezve, hogy bennlakás hiányában szegény fiúk nem igen

ha 100-nál több a növendék: egy segédtanító; — ha 150-nél több a növendék: egy segédtanító és egy gyakornok; — ha pedig 200 növendék van: két segédtanító — alkalmaztatik mellé.

Egy rendes tanítónak legkevesebb 400, egy segédtanítónak legkevesebb 200 hollandi forint fizetése van lakáson kívül; — tehát a mi pénzünk szerint (1 holl. frt — 85,05 osztr. ért. kr., az agiot nem tekintve) 360, illetőleg 170 ezüst forint. — A gyakorlatban azonban csak a legszegényebb községekben, s kevés helyen kapják a törvényben rendelt minimumot. A tanítók nagyobb részének fizetése 600—800 holl. forintra megy, sőt vagyonos községekben s városokban 1500—2000 forint fizetések sem ritkák. — Itt azonban azt is tekintetbe kell vennünk, hogy Hollandban az életfenntartás is drágább, mint akár Belgiumban, akár Svájcban, avagy Németország nagyobb részében.

léphetnek be. Ezért a tanítók nagyobb része úgy képeztetik, hogy 14—15 éves —addigi iskoláikat jól végzett — fiuk a felvételükre jogosított tanítókhöz mennek, s azon tanító által lakással, étellel elláttatnak, (miért az állam a tanítónak bizonyos összeget fizet) és 3—4 néha 5 évig elméletileg s gyakorlatilag tanítatnak a tanfelügyelő felvigyázása alatt. — Ezek azután bizonyos mérvű tanulás után kötelesek a tanítónak segédkezni is. — Ezek az u. n. kweelingek.

b) A tanítók nyugdíjazása.

A Nyugdíj ázást illetőleg elsőben is ide jegyzem az 1858-iki népiskolai törvénynek ez iránt intézkedő szakaszait:

„(25. §.) A fő- (azaz rendes) és segédtanítóknak a következő esetekben, s az itt elősorolt feltételek alatt adatik állami nyugdíj.“

(26. §.) „Nyugdíjra jogosultak, kik 65-ik életévük betöltése, és 40 évi szolgálat után hivatalaikból *becsülettel* elbocsájtatnak.“

Hasonlóul nyugdíj adatik azoknak, kik 10 évi szolgálat után szellemi vagy testi fogyatkozásuk miatt hivataluk folytatására alkalmatlanokká válnak, s ez okból *becsülettel* elbocsájtatnak. Δ munkaképtelenség esetét a kerületi tanács és a kerületi iskola felvigyázó (district-schoolopzieher) állapítja meg.

A nyugdíj kiszámításánál csak azon szolgálat vétetik figyelembe, a mit az illető miut rendes, vagy segédtanító tett, és csak azon idő, mely alatt nyilvános uépiskolául volt alkalmazva tanítóul.

A kik nem *becsülettel* bocsájtatnak el. (demission honorable); azok a nyugdíjra való igényöket elvesztik.

(27. §.) „A nyugdíj összege; minden évi szolgálat után egy hatvanad része azon évi fizetésnek, mely az utolsó szolgálati évben alapját képezte az illető tanító részéről fizetett azon járuléknak, melyről a 28. §. intézkedik; — de a nyugdíj összeg sohasem haladhatja meg ezen utolsó évi fizetés kétharmadát.“

(28. §.) „A rendes- és segédtanítók ezen törvény életbeléptétől kezdve a hivatalukkal járó évi fizetés minden 100 forintjától 2%-nyi járulékot fizetnek a nyugdíj alaphoz. Ezen járulék az állam-javára esik, s azt a községi előljárárság szedi be és szolgáltatja az állami kincstárba.“

(29. §. „Azon községek, melyeknek rendes vagy segéd-tanítói nyugdíjaztatnak, az államnak megtérítik a nyugdíj összeg egy harmadát.“

Azt hiszem, hogy a nyugdíjazásnál követett gyakorlati eljárást, s a tényleges viszonyokat legczélszerűbben úgy ismertethetem meg, ha az idézett törvény egyes szakaszaira vonatkozva adom elő azok gyakorlati alkalmazását; s a megértésükre szükséges magyarázatot.

Az 1. és 2. §-ra vonatkozólag mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy az ezen törvénynyel rendelt állami nyugdíjazásban nem részesülhetnek sem a felekezeti s egyéb magán tanintézetek tanítói, sem azon tisztán állami, akár elemi iskolák tanítói, kiket a belügyminiszter nevezett ki, s ennél fogva nem állanak községi igazgatás alatt, mert ez utolsók nyugdíjazásáról külön van gondoskodva. — Hasonlóul nem terjed ki e törvény rendelkezése az állami tanítóképezdek tanítóira, mert azok — (ha t. i. nem ideiglenesen nevezettek ki) a polgári nyugdíjtörvény intézkedései szerint nyugdíjaztatnak. — Az idézett törvény tehát kizárólag a községi nyilvános népiskolák tanítóinak nyugdíjazására vonatkozik. Ha valamely tanító elsőben községi iskolánál, azután felekezeti vagy egyéb magán-iskolánál, s végre ismét községi iskolánál szolgált annak nyugdíjaztatásakor csupán a községi tanintézetben *töltött összes* szolgálati ideje számítatik be.

E legújabb törvény már nem csak a rendes hanem a segédtanítókat is részesíti a nyugdíjban. Azonban — alig levén eset arra, hogy valaki 65 esztendő koráig 40 éven át segédtanítóskodjék — természetesen a gyakorlatban ez csak ritkán, s oly esetekben fordul elő, midőn segédtanító 10 évi szolgálat után munkaképtelenné lesz. 1869-ben nyugdíjaztatott egy, s tudtommal azóta ily eset nem fordult elő.

Figyelemre méltó, hogy ha az idézett törvény nem említ is tanítónőket, de a gyakorlatban ezek is ép úgy nyugdíjaztatnak, mint a tanítók, miután a kormány a törvényben használt „tanító“ kifejezés alatt „mindkét nemű tanítókat“ érti.

A törvény csupán legalább 65 éves azon tanítókat jogosítja — különös testi vagy szellemi elnyomorodás nélkül is — nyugdíjra, kik egyszersmind már vagy 40 év óta szolgálnak. — Azonban ma már egész Hollandban általánosan elterjedtnek mondható azon vélemény, hogy ez felette nagy idő, s legfelebb 60 éves életkorral s 35 szolgálati év után kellene a tanítókat nyugdíjra jogosítani.

Ha valaki tíz évi szolgálatánál rövidebb idő alatt lesz munkatehetetlenné, az a törvény szerint semmi nyugdíjra, vagy segélyezésre nem számíthat, s ezekre nézve éppen semmi törvényes intézkedés sincs.

A nyugdíjba helyezéseknél, a tanfelügyelő és a tanács állapítván meg — a törvény minden részletes intézkedése nélkül — a munkaképtelenség és a nyugdíjba léphetés eseteit, szigorúan vigyáznak arra, hogy csak „a *becsülettel elbocsájtathók*“ részesíttessenek nyugdíjban; azaz azok, kiknek sem hivatali pontossága és iparkodása, sem életmódjának józan, tisztességes és erkölcsös volta ellen nem lehet kifogást tenni.

A mi a nyugdíj évi mennyiségét illeti (27. §.), annak kiszámításánál mindig két tényező vétezik alapul, u. m. 1-ör a szolgálat utolsó 12 hónapja alatt húzott hivatali *állandó* jövedelem összege, és 2-ör a szolgálati évek mennyisége, oly formán, hogy ez utolsó évi jövedelemnek VB o-ad része sokszoroztatatik a szolgálati évek számával, és az így nyert összeg leendő az illetőnek évi nyugdíja. így p. o. azon tanító, ki 30 éven át szolgált, s kinek az utolsó 12 hónap alatt 900 forint jövedelme volt, $(900: 60=15 \cdot 30=)$ 540 forintot kap évenkénti nyugdíjuk. Tehát Hollandban sem bizonyos, hosszabb időközökre átlagosan meghatározott összeg adatik, hanem a szolgálati idő minden évében ugrás nélkül fokozódik a nyugdíj mennyisége, miként a szász legújabb törvény szerint, csakhogy annál a holland számítás még szabatosabb, egyszerűbb, s így gyakorlatibb.

Pollenben más tekintetben még a holland tör-

vény kedvezőtlenebb és célszerűtlenebb a tanítókra nézve a szász törvénynél, a mennyiben t. i. a nyugdíj összegnek csak a maximumát állapítja meg a fizetés $\frac{2}{3}$ -ában, de a minimumról külön nem intézkedik, hanem az minden esetben az évi fizetésnek a szolgálati évek számával szorzott $\frac{1}{60}$ -ad részéből áll. Így p. o. azon tanító, kinek fizetése nem megy többre a törvényes minimumnál = 400 forintnál, ha 10 évi szolgálat múlva nyomorodik el, csupán $64\frac{1}{3}$ holl. forint évi nyugdíjat kap, a 200 forinttal alkalmazott segédtanító pedig 33 holl. forintot. Szerencsére a tanítók úgy vannak fizetve, hogy a gyakorlatban igen ritkán fordul elő arra eset, hogy valaki a törv. minimum szerinti fizetésből nyugdíjaztassék.

A nyugdíj alapjául szolgáló hivatali jövedelem alatt az úgynevezett állandó jövedelmet értik. Ez állandó jövedelemben nem számíttatnak be sem a lakás vagy lakbér, sem az u. n. változó jövedelmek, (p. o. különös célokra adott pótlékok, kegydíjak vagy a tandíjak a hol t. i. azokat is részben vagy egészen a tanítónak adja a község). Ellenben belé számíttatik minden azon tanítói állomáshoz kötött rendes jövedelem, bármilyen forrásból jöjjön is az, p. o. részben a községi pénztárból, részben vagy egészen máshonnan, akár az oktatásra tett alapítványokból akár egyéb forrásból.

(A 28. §-hoz.) Mind a rendes- mind a segéd-tanítók fizetésük 2%-at, szinte a most leírt állandó jövedelemből fizetik a nyugdíjpénztárba.

Ha valaki ideiglenesen alkalmaztatik fő vagyis rendes tanítóul, az ezen teendőiért húzott fizetésétől nem kell a nyugdíj járulékot fizetnie, (következőleg ez ideiglenes szolgáltatáért nem is igényelhet nyugdíjat); azonban ha a községi előljároság ideiglenesen egy segéd-tanítóval tölti be a főtanítói állomást, az köteles ezen főtanító-sága idején is fizetni a segéd-tanítói állomásától járó 3%-os járulékot.

Hasonlóul a hivatal nélkül maradt tanító, a 28. §-ban megszabott járulékot még azon idő alatt is köteles fizetni, melyben jövedelmet nem húzott.

Különben e 2% rendszeren a tanítók fizetéséből a községek által lefogatik, és az állam-pénztárba beszolgáltatik.

(A 29. §-hoz.) A nyugdíjazott tanító évi nyugdíjösszegének $\frac{1}{3}$ -dát az állampénztárba évenként megfizeti azon község melyben szolgált „becsülettel elbocsájtatása“ idején; akármennyi ideig működött is azon községben. (Az ily község a reá eső $\frac{1}{3}$ -adnyi összegről bélyegmentes kötelezvényt állít ki az állam számára.) Azon községek pedig, melyekben esetleg azelőtt szolgált, egyáltalán semmivel sem tartoznak nyugdíjához járulni.

Ez eljárásnak különben igazságtalan voltát enyhíti azon körülmény, hogy a község a nyugdíjnak csak $\frac{1}{3}$ -dát fizeti, s ennél fogva ez intézkedés a községekre még sem oly terhes, mint volt Magyarországon a Ratio educationis rendelkezése, mely az egész nyugdíjat azon községgel akarta fizettetni, hol a tanító utoljára szolgált.

Hollandban tehát, a tanítók nyugdíjazásának költségeit 1) részben maguk a tanítók, 2) részben a községek, és 3) részben az állam fedezik, és pedig majdnem egyenlő részletekben, mert míg a községek a nyugdíjnak épen egy harmadát fizetik be az állampénztárba, másfelől, mint a következő statisztikai adatokból látandjuk, az államra eső kétharmadnak több mint felét fedezi a tanítók 2 %-os járuléka.

Statisztikai adatok.

Mülder utrechti tartományi tanfelügyelő ur szívességéből a nyugdíjazás tény leges állapotait előlöníthető következő adatokat közölhetem.

1. Községi iskola-tanító (és tanítónő) van összesen 2558.

2. Jelenleg nyugdíjazva van 331, tehát az egész létszámnak mintegy 15%-ka.

3. 1869-ben nyugdíjaztatott 31 tanító, tehát az egész létszámnak $1\frac{1}{2}$ % - ka.

E 31 tanító közül nyugdíjul kapott:

200 forinton alul . . .	1
200—300 frt között	8
300—400 „ „ . . .	3
400—500 „ „ . . .	7
500—600 „ „ . . .	7
700—800 „ „ . . .	2
900—1000 frt között .	1
1000—1100 frt „ .	1
1200 forintot ...	1

4. A nyugdíj akul kifizetett összeg volt: 1868-ban 113,518 holl. frt 12 kr., melyből a községek fizettek 37,839 frt 33 kr., az állami pénztár 75,678 frt 78 kr. Továbbá a tanítók 2%-ja tett 47,663 frt 90 krt. Tehát tulaj donképon az állam csak 28,015 frtot fizetett saját jövedelméből.

1869-ben valamennyi tanítói nyugdíjak összegéül kifizettetett 120,093 frt 35 kr. Ebből a községek fizettek 40,031 frt 9 kr., az állampénztár 80,062 frt 26 kr.

A tanítók 2 %-ka pedig tett 48795 frt 4 krt, és így tisztán az államéből fizettetett 32267 frt. E kimutatásból még azt is látjuk, hogy a nyugdíjak egész összege egy év alatt 6500 forinttal növekedett, mi főleg annak tulajdonítandó, hogy az 1858-ik évi törvény (mely a nyugdíjra jogosítottságot, kijebb terjeszté, s az összegeket növelt) eredménye most vált érezhetőbbé.

A tanítók 2%-kából nyert összeg is egy év alatt 1132 forintra növekedett, részint a fizetés javítások, részint az állomások szaporodása miatt.

Az 1870. és 1871. évekről nem kaphattam részletes adatokat a nyugdíjak mennyiségeit illetőleg; Mülder tartományi tanfelügyelő ur annyit ír, hogy a nyugdíjak átlagos összege jelenleg 325—330 forint, s így évenként mintegy 141,000 forint fizettetik ki nyugdíjakra.

3. Az özvegyekről és árvákról gondoskodás, és a tanítói életbiztosító intézetek.

Hollandban a tanítók özvegyeinek s árváinak gyámolítására az állam semmit sem tesz. E tekintetben a tanítók egészen maguk gondoskodnak maradékaikról, rendesen vagy az általa hogy valamely az életbiztosítást is elfogadó pénzintézetnél avagy biztosító társulatnál biztosítják családjukat, vagy pedig e célra maguk állnak össze s alakítanak sajátos szerveztű biztosító társulatokat.

Azonban eleve meg kell jegyezni, hogy e gondoskodásnak mindkét módját főleg az teszi lehetővé, hogy egyrészt a tanítóknak oly tisztességes, fizetésük van, amelynél fogva képesek évenként jelentékenyebb összeget fizetni családjuk biztosítására, és másrészt az, hogy Hollandban igen életerős a társulási szellem. Az

egész európai szárazföldön nem ismerek országot, melyben az iskolaügyek terén önkéntesen alakult társulatok annyira virágoznának, oly hosszú időn — majdnem egyegy századon át — működnének ernyedetlen buzgósággal, s oly nagy eredményeket idéznének elő mint Hollandban. Legyen ezúttal elég emlékezetbe hozni csak az 1875 óta virágzó, s nagyszerű „*közhasznú társulatot*“ (Matschappij tot nut van 't algemeen), mely azóta a hollandi népoktatás minden reformját kezdeményezte s nagy részben végre is hajtotta; és a „*német alföldi tanítók szövetségét*“ (Nederlandsch onderwijzerá Genootschap), melynek minden provinciában van fíókegylete.

Az özvegyeknek és árváknak a nyereségre alapított biztosító társulatoknál és pénzintézeteknél való biztosítása az életbiztosításnak europaszerte divó általános elvei szerint történik, s erről most nem is szólok.

Azonban miután minden ily intézet vagy társulat üzletének célja végre is a részvényesek számára szerzendő nyereség; s miután ezek kénytelenek jól fizetett hivatalnokok által s nagyobb költséggel kezeltetni ügyeiket: természetesen a náluk való biztosítás már annálfogva is többbe kerül az egyeseknek, mert a kezelési költséget és a társulat nyereségét is nekik kell megfizetniük.

Ide járul az a körülmény, hogy ily biztosítá-

soknál, ha a feleség vagy gyermekek előbb elhalnak mint a biztosító férj (tehát mint a biztosított összeg akár csak részben is kiadatott volna), a biztosító a már addig tán sok éven át nagy megerőltetéssel befizetett pénzét egészen elveszti az illető társulat javára.

A practicus hollandi tanítók tehát ez őket terhelő veszteségek elkerülésére alakítottak maguk között életbiztosító társulatokat, melyeknek főcélja az, hogy 1-ör a kezelés minél kevesebbe, sőt a mennyire lehet seramibe se kerüljön, s így a biztosítás annál olcsóbb legyen; és hogy 2-or a befizetett összegeket a biztosító minden esetben a lehetőségig egészen megkapja, elannyira, hogy ha felesége s gyermekei elhalnak, a befizetett pénzt más örököseinek hagyhassa.

Ezen elvekre alapítva önkéntes tanítói életbiztosító társulatok több tartományban, vagy 13 megyében léteznek, s tagjaik rendszeren a megyebeli tanítók, de úgy, hogy ha közülök valaki más megyébe költözik is a társulatnak tagja maradhat. Ez egyletek között legnevezetesebbek a »délhollandi tanítók özvegy-árva intézete, melynek elnöke a tanfelügyelő, és az, melyet a fentebb említett »Németalföldi tanítók szövetsége“ alapított, melyet itt tüzetesebben akarok ismertetni.

A »Németalföldi tanítók szövetsége.“ egy tanítókból s más ügybarátokból alakult, és secti-

óival az egész országot behálózott a társulat, melynek célja a néptanítók érdekeit minden irányban előmozdítani, s a népiskolai közoktatást fejleszteni. E célra osztályaiban hetenként vagy havonként üléseket tart, paedagogiai s egyéb tudományos kérdések felett tanácskozik, paedagogiai könyvtárakat állít és terjeszt, folyóiratot, iskolai s egyéb paedagogiai könyveket ad ki stb.; s a tanítók anyagi helyzetét is javítani iparkodik.

Ez utóbbi célból alapított a társulat 1863-ban királyi engedéllyel saját tagjai számára egy „*életbiztosító egyletet*,” (Levensverzekering-Matschappij voor de Leden van het Nederlandsch Onderwijzers-G-enootschap) czimmal, melyben azonban csak is a szövetség tagjai vehetnek részt.

Ezen életbiztosító egyletnek a biztosítókra nézve egyik nagy előnye az, hogy minden ügyeit a tanítók -szövetsége kezelvén, sem igazgatói sem más *tisztviselői* díjat nem kapnak, sőt az elkerülhetetlen kezelési költségek is majdnem egészen a szövetség pénztárából fedeztetnek, továbbá: hogy semmiféle részvényeseknek osztalékot nem kell adni, és így minden befizetett pénz az illető pensiókra fordítható.

Másik előnye az, hogy a biztosító halála után azonnal egyszerre kifizethető az egész biztosított összeg nemcsak özvegyének vagy árváinak,

hanem ezek nem léte esetén, bármely örököseinek. Miután megtörténhetik, hogy az özvegy vagy az árvák az évjáradéknak alig egy vagy két évig élvezése után elhalnak, s ez esetben a biztosított összeg nagyobb része a biztosítóra nézve elvesz; ennél fogva, hogy őt az eshetőleges vesztéségtől is megkíméljék, rendszeren az egész összeget a halálozás után egyszerre kifizetik. De emellett szabadságukban áll mind a biztosítónak örököseik számára nem egyszerre nyelendő összeget, hanem évjáradékot biztosítani, mind pedig az örökösöknek a nyert összeget az öröklés alkalmával évjáradékká változtatni át.

Harmadik s nevezetes előnye pedig az, hogy az özvegy biztosított évjáradékát még ismétli férjhez menetele esetén is húzza s csupán 5% vonatik le belőle.

Az életbiztosító egyletnek (nem a szövetségnek) jelenleg 547 tanító résztvevő tagja van, kik évenként 60,000 holl. forintot fizetnek be. Azonban, miután sokan nem évi járulékokkal, hanem a kívántató összegnek egyszer mindenkorra letételével biztosítják örököseiket, most márczius hóban is a pénztár állása 145,000 forint volt.

A biztosító egylet keletkezésétől lefolyt 8 év alatt a résztvevők közül 44-en haltak el. Ezek utódai közül 26 özvegynek azonnal kifizettetett az egész összeg, összesen 18,247 forint; — 18

özvegy pedig évjáradékot kap, évenként összesen 3986 forintot, (és így fejenként átlag 221 forintot).

Nem lesz tán érdektelen, ha az egyesület szerkezetének, ügykezelésének s a biztosítás módjának következő főbb pontjait közlöm a terjedelmes alapszabályokból.

Az életbiztosító egyesület szervezete.

1. (2. §.) Az egyesületnél a „Német alföldi tanítók szövetségének“ minden tagja biztosíthat örökösei számára tőkét vagy évjáradékot.

2. (13, 16—20. §) Az egyesületbe bár mikor be lehet lépni, befizetvén a biztosított összeg 1 % -át, mely az egyesület pénztárába foly.

A biztosítás mindig a negyedév elején kezdődik.

Miután valaki a belépti díj lefizetése után a járulékot egy évig fizette, bemutatja az igazgatóságnak a szabályszerűen kiállított okmányokat, névszerint: a) születési oklevelét, b) orvosi bizonyítvánnyal igazolt egészségi nyilatkozatát, és ha évjáradékot s nem tőkét biztosít? akkor ezeken felül még: c) feleségének illetőleg gyermekeinek születési okmánya. Ezután a szerződést megkötöti.

Ha a részvényes a szerződés megkötése előtt meghal, befizetett pénze visszaadatik.

Ha a szerződést valami okból nem lehet meg-

kötni, a befizetett pénz szinte visszaadatik: de a belépési díjon kívül.

A biztosított összeg másra is átruházható: de ez esetben annak is elő kell mutatni az említett okmányokat.

A születési okmány hiányában a biztosító önvallomása alapján köttetik meg a szerződés ideiglenesen: de hamis vallomás esetén a következő 26-ik szakasz alkalmaztatik:

3. (26—27. §.) A kötött szerződés megsemmisül, ha a biztosító:

- a) a szükséges adatokat hűtlenül valja be,
- b) ha öngyilkos lesz;
- c) ha törvényes ítélet következtében veszi el életét;
- d) ha tengeri útban, vagy Európán kívül, vagy katonai szolgálatban, vagy nagyobb fokú kockázattal veszi életét, s ez eshetőségek iránt nem köttetett előlegesen egyezség; —
— végre
- e) ha megszűnik a szövetség tagja lenni; de ez esetben, ha tőkét biztosított; azt átirathatja másra.

4. A biztosító meghatározhatja, hogy a kikötött összeg tőkél, vagy évjáradékképen adasék-e feleségének, s ennek halála után gyermekeinek. (Az évjáradékot árvák 20-dik évükig húzhatják.) A nőtlen részvényesek ez iránt feleségesedésük után egy év alatt intézkedhetnek.

s akkor a férj és a nő életkora szerint számíttatik ki a járadék összeg.

5. (6. §.) Egy özvegy vagy az összes árvák évi járadéka egy részvényes után legalább 50, legfőlebb 500 ft.

G. A befizetések s az azokért nyerendő összegek az alapszabályokhoz csatolt külön tariffákban vannak megállapítva igen részletesen. Ily tariffa hatféle van. Legnevezetesebbek az A) a B) és a C) tariffák, melyeket főbb pontjaikban itt ismertetek.

Az A) táblázat azt mutatja, hogy a ki halála esetén örökösének egyszerre kifizetendő 1000 frtot biztosít, annak menynyt kell vagy egyezerre, vagy évenként fizetnie. A számítás a biztosítónak belépésekor való életkorára, s valószínűséggel feltehető azontúli élettartamára van alapítva, és a befizetendő összegek meg vannak állapítva az emberi életkor minden egyes évére nézve a 20-iktól 70-ikig. Így p. o. ha 1000 frtot biztosít halála esetére:

egy 20 éves egyén, ki valószínűleg él még 37 évet fizet vagy 298 ft. 84 centet egyszer mindenkorra, vagy évenként 16 ft. 40 centet;

egy 30 éves egyén, ki valószínűleg él még 31 évet fizet vagy 357 ft. 5 centet egyszer mindenkorra, vagy évenként 21 ft. 36 centet;

egy 40 éves egyén, ki valószínűleg él még 25

évet fizet vagy 429 frt. 84 centet egyszer mindenkorra, vagy évenként 29 forintot;

egy 50 éves egyén, ki valószínűleg él még 18 évet fizet vagy 520 frt. 28 centet egyszer mindenkorra, vagy évenként 41 frt. 72 centet;

vége egy 70 éves belépő, ki élhet még 8 évet fizet vagy 752 frt. 88 centet egyszer mindenkorra vagy évenként 117 frt. 18 centet.

A B. táblázat azt mutatja, hogy az özvegynek biztosított minden 100 forintnyi évi járadékára mennyit kell befizetni egyszer mindenkorra, vagy pedig mekkora tőke felel meg a 100 forintnyi évjáradéknak azon esetben, ha az A. táblázat szerint biztosított tőke évjáradékká változtatik át. így p. o.

Ha a férj halálakor, vagyis a tőkének évjáradékká átváltoztatásakor a feleség 18 éves, 100 frtnyi evjáradékának 1900 frt. felel meg.

Ha a férj halálakor, vagyis a tőkének évjáradékká átváltoztatásakor a feleség 19 éves, 100 frtnyi évjáradéknak 1886 frt. felel meg.

Ha a férj halálakor, vagyis e tőkének évjáradékká átváltoztatásakor a feleség 32 éves, 100 frtnyi evjáradékának 1688 frt. felel meg; és így tovább azon esetig, melyben a biztosított nő a biztosításkor 89 éves, a mikor már 293 frt. tőke vagy befizetés után kap évi 100 frtot.

Igen természetes, hogy itt egészen ellenkezőleg mint a tőke biztosításnál, minél ifjabb a biz-

tosított, annál nagyobb tőke teendő le; ellenben minél idősb, annál kisebb összeg.

A C. táblázat azt mutatja, hogy mindegyik árva számára biztosítandó 100 forintnyi évi járadéknak mennyi tőke felel meg. Ismétlem, az árvák csak 20 éves korukig kaphatnak évi járadékot. E táblázat szerint:

ha az árva még nincs egy éves az apa halála után 1379 frt;

ha már 1 éves 1333 frt., ha 2 éves 1285 frt stb.;

ha már 19 éves 98 frt. felel meg 100 frtnyi évjáradéknak.

Az A. és B. díj-jegyzékek megértése végett emlékeztetnem kell a t. olvasót, hogy a biztosítások tulajdonképen mind az A. díjjegyzék szerint történnek és ez változtatható át évjáradékká, úgy, hogy vagy még maga a biztosító jelenti ki, vagy az örökösök az öröklés idején azt, hogy a tőkeösszeg helyett évjáradékot kívannak.

7. (6. §.) Egy özvegynek, vagy az összes árváknak évenkénti járadéka egy részvényes után legkevesebb 50, legfőlebb 500 forint.

8. (7. §.) Ha a részvényes hamarabb meghal, mint a szerződésben s a tarifa szerint számítva volt, s ennél fogva a befizetés kevesebb mint amennyi a pensiohoz szükséges: akkor a hiány az egylet tartaléktőkéjéből fizettetik.

Ha ellenben a biztosított nagyobb kort ért el mint számítva volt, s ennél fogva a befizetett pénz is több, mint mennyi a biztosított összeg vagy járadék kifizetésére szükséges; akkor a számított koron túl való befizetések 2%-ka az adminisztrációra; 3% az özvegy után, s minden gyermek után 1 % a tartalék-tökéhez adatik. A? ily levonások 10 %-nál többre nem mehetnek. A többi a pensio nevelésére fordítatik. Minthogy azonban az évjáradék nem lehet több 500 forintnál, ha a befizetések ez összeget már fedezik, akkor a többi tőkésítetik, s úgy fizetetik ki az örökösöknek.

9. (8. §.) Az özvegy halála után maradt s 20 évesnél ifjabb árvák járadéka következőleg számíttatik ki. Öt vagy több árva = 100 %-kát, 4 árva = 95 %-kát, 3 árva = 85 százalékat, kettő = 70 %-kát, végre egy = 50 %-kát kapja az özvegyi járadéknak.

Ha a tőke a szükségesnél kevesebb vagy több, akkor a fentebbi 8. pontban (7. §.) ismertetett eljárás követtetik.

Ha valamelyik árva meghal, az életben maradtak részére a járadék a változott viszonyok szerint számíttatik ki.

10. (9. §.) Ha a részvényes nem rendelte el, hogy évi járulékképen fiztessék ki a biztosított összeg, akkor az tőkeképen fizetetik ki, levonván belőle 2% az adminisztrációra és 5%

a tartalék tőkéhez, — Azonban a tőkét az özvegy vagy az árvák is évjáradékká változtathatják át az E) tariffa szerint.

11. (10. §.) Ki sem özvegye, sem 20 éven alóli árvát nem hagy maga után, annak biztosított tőkéje egyéb örököseinek fizettetik ki, levonván belőle 2% a tartalék tőke javára.

Ha pedig özvegyen maradt részvényes ismét megnősül, akkor a már biztosított összeget átirathatja új felesége javára; fizetvén a tartalék tőkéhez 3%-ot.

Az özvegyen maradt részvényesek az évi járadékot ismét tőkére változtathatják át; fizetvén ez alkalommal is a 3%-ot a tartalék-tőkéhez.

13. (11—12. §.) Mindegyik részvényes is bármikor felemelheti a biztosított összeget, de csak 6000 forintig; — valamint csökkentheti *is, vagy egészen ki is léphet, s ez utolsó esetben 1 efizetett pénze (az F. tarifa szerint) vissza adatik,* levonván abból a tartalék tőke javára 5%, ezenfelül minden gyermek után 1 %.

Nemcsak a tőkét, de az életbiztosításból származó évjáradékot is lehet növelni időközben (E. tariffa szerint).

Sőt generositásuk annyira megy, hogy a befizetett összeget át lehet változtatni a D) tariffa szerint maga a férj számára fizetendő évjáradékká annak öl éves korától fogva oly for-

mán, hogy 100 forint évjáradékért az egyleti alapnak kell odaengedni

ha a férj 51 éves, 1222 frtot; ha a férj 52 éves, 1202 frtot; ha a férj 60 éves, 1010 frtot; ha a férj 80 éves, 455 forintot.

12. (12. §.) A ki tőkét biztosít, bármikor intézhető az iránt, hogy az kinek fizetessék ki. Ily esetben a szükséges okmányokat be kell mutatni az igazgatóságnál, s az átíratást eszközölni.

13. (21—25. §.) A be- és kifizetéseket illetőleg következőket kell megemlítenem:

A kötelezett összegeket a kijelölt időre s bérmentve kell az igazgatósághoz beküldeni Amszterdamba. A befizetések akár évenként január 1-én, akár évnegyedenként történhetnek; azonban az utolsó esetben 2%-kal többet kell fizetni.

A ki a befizetéssel elkésik, büntetést fizet. Ha egy hónapnál tovább késik, az igazgatóság által figyelmeztetik; ha pedig 3 hónapig sem fizet, kilépetnek tekintetik, s az egylet iránt semmi igénye sem lehet. Azonban az ily tag is ismét tagja lehet az egyletnek, ha kitöröltetése után 3 hó alatt jelentkezik, még pedig az első belépésekor alkalmazott tariffa szerint, de belépti díját is újból meg kell fizetnie.

A biztosított összegek a biztosító halála után három hó alatt fizettetnek ki.

Az évjáradékok három havonként fizettetnek

ki, de a biztosító halála napjától már folyóvá tétetnek.

Ha az özvegy nő férjhez megy, azontúl járadékából évenként 5 % levonatik a tartalék-tőke javára.

14.(54—56.§.) A biztosító-egylet egy tartalék-tőkét állított a végre, hogy ebből pótoltsanak azon hiányok, melyek esetenként támadhatnak amiatt, midőn a befizetett összegek nem elegendők az egylet által kötelezett összegek kifizetésére.

E tartalék-tőke jövedelmeit képezik: a) a biztosított összegeknek és évi járálékoknak a fölebbi 8, 9, 10, 12 és 13. pontokban, illetőleg a szabályok 7, 8, 10, 12 és 26. §.-aiban említett 3 és 5 százalékos levonásai, b) a minden öt évben készített mérlegből s vagyonskimutatásból H , -tán mutatkozó tiszta nyereség egy része, azonban legfőlebb 70 %-ka (szab. 48. §.), c) önkéntes adományok, és d) a tartalékalap tőkéinek kamatai.

Ifi. (28—48. §.) A biztosító-egylet ügyeinek kezelésébe s igazgatásába maguk a tagok közvetlenül ritkán s kevéssé folynak be. Csupán minden öt évben egyszer jönnek össze szükséges határozatok hozatalára, választásokra és főleg a mérleg fölötti nyilatkozatra.

Az ügykezelést az igazgatóság viszi, a commissáriusoknak és a tanítói szövetség főigazgatóságának felügyelete alatt.

Az igazgatóság 4 tagból áll, kiket a tanítói

szövetség főigazgatósága nevez ki amsterdami tanítók közül. — Ezek belátásuk szerint felosztják maguk között a munkát, s kezelik az egylet minden ügyeit felelőség mellett, s a szövetségi főigazgatóság folytonos ügyelete alatt. Közülük évenként egy kilép, de az is újra kinevezhető.

Conimissariusokul a közgyűlés választ öt évre 3 tagot, kik kötelesek az igazgatóság eljárását ellenőrizni, s a könyveket, pénztárt s számadásokat gyakran vizsgálni.

A pénzek csak megállapított biztosságu helyekre helyezhetők el. (A szabályok egyenként megnevezik micsoda papirosokat szabad venni.) Egyszerre 1000 forintnál több készpénz nem lehet a pénztárban.

Az igazgatóság évenként részletes jelentést bocsájt közre s ad ki a részvényeseknek.

16. Ha az egylet kötelezettségeit a tartaléktöke teljes kimerítésével sem teljesíthetné, vagy ha tagjainak száma annyira lepadna, hogy a társulat fennállása nem volna lehető: ezen esetek bármelyikében a bizt. egylet feloszlik és liquidal.

Mülder L. tanfelügyelő úr legczélszerűbbnek látná, ha valamennyi tanító özvegyeiről s árváiról ekként szervezett biztosító-egyletek által lenne gondoskodva, oly módon, hogy ez egyleteket az állam is segítse.

IV.

Belgium.

1. A népiskolai tanítók fizetése.

Belgiumban az 1842-iki népiskolai *törvény* meglehetősen szűkmarkúan gondoskodott az elemi néptanítók fizetéséről, midőn annak minimumát (21. §.) lakáson vagy lakbéren felül 200 frankban állapította meg. Azóta azonban az évenkénti államköltségvetésekben s azok végrehajtására kiadott kormányrendeletekkel annyira javítottak a tanítói fizetések, hogy ma már a belgiumi tanítói fizetések átlagosan egész Európaszerte a legjobbak közé sorozhatók. Különösen Pirmez minister három év előtt kiadott rendeletével a segédtanítók fizetését 700, a rendes tanítók fizetését pedig 1000 frankban (mintegy 420 ezüst forintban) állapította meg, lakáson kívül. Tényleg azonban a rendes tanítók legna-

gyobb része 1200—1600 frank, a segédtanítók többsége pedig 900—1000 frank fizetést élvez.*)

2. A tanítók nyugdíjazása, s özvegyeik és árváik ellátása.

A tanítók nyugdíjazásáról, s özvegyeik s árváik ellátásáról mostanig két féle pénztárakkal van gordoskodva, u. m.

1-ör az 1842-iki törv. 27. §-val a városi tanítók (instituteurs et professeurs urbains, kik közé különösen a felső népiskolai tanítók tartoz-

*)A tanítói fizetéseket a törvényes minimum alapján a község állapítja meg, a tartomány közigazgatási állandó bizottságának jóváhagyásával, és a királyhoz engedett fellebbezés mellett. A községi nyilvános iskolák nagyobb része segélyeztetik mind a tartomány (vagyis megye) mind az állam által. A megyék e végre iskolai adópótlékot vehetnek ki. A segélyezésnek szabályszerint úgy kellene történnie, hogy a tanító fizetésének $\frac{2}{3}$ -dát a község, $\frac{1}{3}$ -dát pedig a tartomány és az állam adják. De a gyakorlatban e szabály nem igen tartatik meg, hanem e segélyezések igen különféleképp eszközöltetnek, s leginkább az ingyen tanuló szegény gyermekek száma szerint úgy, hogy p. o. minden egyes ingyen tanulóért a tartomány és az állam fizetnek a tanítónak 5—12 frankot.

A hol a község oly szegény, hogy a $\frac{2}{3}$ -dot sem fedezheti, ott a segélyezés egészen a szükség mértéke szerint adatik.

A tanítók fizetésükön felül kapnak a 3 forrásból egy átlagos összeget a szegény fiúk taneszközeire, de a mely rendszeren elégtelen. Kizárólag a község által fentartott nyilv. iskolák részesülnek segélyben.

nak) számára állított, s a kormány közvetlen gondoskodása alá helyezett „központi nyugdíjpénztárral,“ és 2-or a falusi tanítók számára alapított „tartományi segélypénztárakkal“ (caisses provinciales de prévoyance). Ily tartományi pénztárak Luxemburg és Limbourg tartományokban már a népiskolai törvény alkotásakor léteztek a tanítók önkéntes társulása folytán és az 1842-iki törv. 27. §-a csak azt rendelte, hogy ezek fentartandók, hivatalosan kezelendők, a többi megyékben is, hol még nem volnának hasonló pénztárak állítandók.

Ekként van jelenleg az elemi és felső népiskolai, meg az óvodai tanítók számára egy központi- és kilencz megyei nyugdíjpénztár.

Mindkétnemű pénztárak szervezése, azok kezelésének, bevételeinek és kiadásainak rendezése, s a fizetendő nyugdíjak mennyiségeinek megállapítása csupán királyi rendelettel s kormány intézkedésekkel szabályoztatik. Azonban a nyugdíjakhoz az állam által fizetendő pótlószeg az évi költségvetésekben a törvényhozás által határoztatik meg.

Mindkétnemű pénztárak, valamint a belőlük eszközlött nyugdíjjazások azonos elvek, s szabályok által vannak rendezve.

a) *A falusi tanítók nyugdíjazása s özvegyeik s árváik ellátása.*

A tartományi nyugdíjpénztárak szabályai 1852-ben Piercot belügy- s Liedts pénzügyministerek által készített királyi rendelettel átalakítva nyerték jelenleg is érvényes szerkezetüket, mely azóta egyes pontjaiban több ízben (p. o. 1858-ban) ismét módosított ugyan, de maga a rendszer változatlanul maradt.

E tartományi nyugdíjpénztárak (caisses provinciales de prévoyance en faveur des instituteurs rurales) jelen szervezete (a közbejött módosításokkal) főbb vonalaiban a következő:

1. Mindegyik tartomány székhelyén van egy ellátási pénztár a célból, hogy általa a falusi tanítóknak, özvegyeiknek, s árváiknak nyugdíj, illetőleg segély biztosíttassék.

2. E pénztár ügyeit egy e célra alakított közigazgatási bizottság kezeli. E bizottság elnöke a tartomány kormányzója (főispán), tagjai pedig: a tartományi tanfelügyelő, — a megye közigazgatásának állandó tagjai és a megye pénztárnoka, de ez utolsónak csak tanácsadási szavazata van. Működésükért fizetést nem kapnak, kivéve a titkárt és a pénztárnokot, (az első legföllebb 600, az utolsó legföllebb 150 frankot).

E bizottság kezeli az összes pénztári ügyeket, engedélyezi vagy beszünteti a nyugdíjakat, s egy

szóval az egész nyugdíjazási kir. szabályzatnak felhatalmazott végrehajtója. Eljárásáról évenként részletes jelentést terjeszt a kormány elé, s ahhoz a részlete3 számadási kimutatásokat mellékeli.

3. E nyugdíjpénztárhoz bizonyos illetékekkel járulni *kötelesek* a községi nyilvános iskoláknak és óvodáknak (s gyermek kerteknek) minden rendes és segédtanítói.

De *szalad* hozzájárulniuk a szabályszerűen adoptált*) népiskolák tanítóinak és a község által segélyezett, s rendes állami felügyelet alatt álló óvodák igazgató tanítóinak is.

4. A nyugdíjpénztár jövedelmeiül szolgálnak:

a) A tanítók által összes hivatali jövedelmek után évenként fizetett 3 százaléknyi járulék. E járulék azonban 15 franknál kevesebb és 54 franknál több nem lehet.

b) A tanítóknak jövedelemnövekedésükből és mellékjövedelmeikből eszközölt rendkívüli levonás, mely az illetéke sett összegnek legalább $\frac{1}{12}$ -ét; de legföllebb $\frac{3}{12}$ részét képezi.

A tanító azon hivatali jövedelméhez, melytől

*) A hol magánosok, társulatok, vagy felekezeti hatóságok a kormány által elfogadható jó iskolát állítanak fel, ezek a község által ideiglenesen adoptálhatók oly esetben, ha nélkülök községi iskolát kellene állítani s erre a község azon idő szerint nem igen képes. Ezek az adoptált iskolák, melyek azután a községi iskolákkal egyenlő állami felügyelet alatt állanak.

az évi járulékot, a a rendkívüli illetéket fizeti, számíttatnak még a rendes fizetésen felül a tandíj, az ingyenes szegény gyermekekért megtérített díj, és a lakbér, vagy az élvezett lakás értéke is.

c) Egyesek adományai és hagyatékai.

d) A tartomány által adott pótlék.

e) Az állam által adott pótlék.

f) *Vége* egy sajtóságos, s igen méltányos jövedelemforrást teremtett a nyugdíjpénztáraknak legutóbb az 1869. évi jul. 10-én kiadott királyi rendelet, mely szerint „a községek iskolaépítésre és felszerelésre csak azon feltételek alatt nyerhetnek segítyt, ha a kapott összegnek*) takarékpénztári kamatait valamelyik tanítói nyugdíjpénztárnak subsidiumul fizetik, oly módon, hogy e kamatot a városi községek a központi pénztárba, a falusi községek pedig a tartományi nyugdíjpénztárba fizetik.“

E rendszabály következtében az iskolaépítkezésekre adott államsegélyek kamataiból már az 1869-ik év végéig a központi pénztár 909 frank 59 centime, a kilencz tartományi pénztár pedig 11,378 frank 41 centime bevételt nyertek.

Azon esetben, ha az elszámolt jövedelmi pénz-

*) Mely az állam által előre kifizettetik, úgy, hogy takarékpénztárba teendő, honnét csak részletenként — t. i. a mint felhasználatik — vehető ki a község által.

tárakból sem fedezhetők valamely évben a beírt (inscrites) nyugdíjak, a rendszabály 50—51 §-ai szerint a tanítók hozzájárulása jövedelmük 1 százalékaival növelhető, ministeri jóváhagyással. Sőt ha még ez által sem teremtetnék elő e kellő összeg, akkor *jövendőre* a szükségszerint csökkenhető a nyugdíjak mennyisége.

Ez esetek bármelyike azonban természetesen csak akkor következhetnék be, ha a törvényhozás nem szavazná meg azon egész összeget, mely az állampénztárból szükségeltetnék anyugdíjpénztárak pótlékául, a mi eddig nem történt.

5. A nyugdíjak vagy *élethosszig tartók*, (*viagères*) vagy *ideiglenesek* (*temporaires*).

Élethosszig tartó nyugdíjra jogosítottak:

a) azon legalább 60 éves tanítók, kik egyszerűsmind 30 év óta szolgálnak.

b) azon bármily életkorú tanítóknak, kik legalább 12 évi szolgálat után, *hivataluk gyakorlásából származott* valamely oly gyengeségben szenvednek, mely miatt a tanítóság folytatására képtelenek.

c) a legalább 12 évig szolgált tanítók azon özvegyei, kik legalább 3 évig éltek az elhunytal házasságban, vagy a kiknek e házasságból egy avagy több gyermekük van.

Sajátságos a 22, 23 §-ok azon rendelete, mely szerint a más tartományba átmenő, s így más pénztárhoz járuló tanító esetleg az elhagyott

tartomány pénztárához is megtartja jogigényét, azon esetben, ha ott legalább már öt évig szolgált. (Ugyan ez áll akkor is, ha városi tanítóvá lévén, a központi pénztárhoz kebleztetett be.) Egyébiránt nyugdíjigényüket rendesen azon pénztárnál érvényesíthetik, melyhez utoljára járultak. A különféle tartományban szolgált tanítók valamennyi szolgálati éveit összeszámíttatnak a nyugdíj mennyiségének megállapításakor.“

A kezelő bizottság ítélt a nyomorodás miatt (60 éven alul) kérelmezett nyugdíjazás esetének megállapításában.

Ideiglenes nyugdíjat nyernek:

a) az apátlan és anyátlan törvényes, vagy törvényesített árvák, kiknek apjuk legalább 12 évig szolgált. Ezek a gyámpénzt 16-ik életévük betöltése napjára következő január 1-ig húzzák.

b) segélyt (*secour temporaire*) nyernek még azon tanítók is, kiknek nyugdíjazását a bizottság öt évre elhalásztta (de e segély nem lehet nagyobb azon nyugdíj összegnél, melyre akkor joguk volna); továbbá azon tanítók, kik betegség, vagy egyéb szerencsétlenség miatt kénytelenek hivatali működésüket annyira megszüntetni, hogy ennél fogva fizetésüktől megfosztottnak. Ez utóbbiak segélyösszege évenként 150 franknál nem lehet nagyobb.

Az ideiglenesen segélyezetttek ezen idő alatt a nyugdíjpénztárba nem fizetnek.

6) Az élethosszig járó nyugdíjak mennyisége egyfelől a szolgálati időnek, más felől a nyugdíjpénztárba fizetett járuléknak mennyisége szerint állapíttatik meg, még pedig a szolgálat tíz éves korszakaira három fokozatban. Mindegyik fokozatban a következőleg számíttatik ki:

a) Az első tíz évi szolgálatért, a nyugdíj az ezen idő alatt befizetni kellett évi járulékok átlagos összegének $\frac{4}{5}$ -ét képezi.

b) A következő évek mindegyikéért egész a 20-ikig, (az ezen két korszak (t. i. 20 éve) alatt fizetni kellett évi járulék $\frac{4}{5}$ -e adatik nyugdíjul.

c) A szolgálat 20-ik évétől a 30-ig pedig mindegyik évre a három korszak, azaz 30 év alatt fizetni kellett járulékok $\frac{2}{5}$ -de a nyugdíj.*)

*) E számítási mód complicált voltát magam is csak most munkaközben vettem észre, és azon módozatokat, melyeken a számítást helyesen eszközölhetni véltem, öszszedönté egy tudomásomra jutott példa, a mely szerint egy tanító ki 30 évig szolgált, s az első 10 év alatt átlag 30, — a második 10 év alatt 45, — sa harmadik periódusban 60 frank járulékot fizetett, — s így összes évi járuléknak átlaga 1350 frank volt, — nyugdíjjul 645 frankot kap.

A minister egy hivatalos jelentésében említett ezen példából a következő számítási módot tudom ki okoskodni; 1-ör kiszámítandó mindegyik periódus járuléki átlaga, s a nyert összegek összeadandók, így a felhozot példában:

A szolgálati évek harminczon túl nem számíthatnak be a nyugdíj összeg növelésére.

Ha ezen számítás szerint a nyugdíjösszege

az első tíz évre $30 \times 10 = 300$,
 a másodikra $45 \times 10 = 450$,
 a harmadikra $60 \times 60 = 600$,

1350 frank.

2. Az így nyert összegnek az utolsó korosztály szerinti hányada veendő, tehát, ha a szolgálati idő a 10 és 20 év között van, $\frac{3}{5}$ -de, ha húsz éven felül van (mint a felhozott példában is) $\frac{2}{5}$ -de. E szerint 30 év alatt befizetett 1350 frt, járulék után a nyugdíj volna 540 frank.

3.) Ehhez azonban hozzá adandó a hivatalba lépés — meg a fizetés növekedések alkalmával fizetett γ_{12} résznek a hányada is, és pedig mindegyik korszakra külön számítva. — Számítsunk csak a felhozott példában emiittet eset szerint:

A 30 frank évi járuléknak 1000 frank fizetés felel meg. Tehát ő hivatalba lépésekor fizetett $\frac{1000}{12} = 84 \frac{1}{12}$ fr.

Ennek $\frac{4}{5}$ -de..... 60 frank 60 cent.

A második tiz évben a járulék 15 frankkal növekedésének 500 frank fizetés emelkedés felel meg. Ez 500 franknak $\frac{1}{12}$ része = $41 \frac{1}{3}$ frank, s ennek $\frac{3}{5}$ -de = 24 frank 40 cent.

A harmadik periódusban ismét (mint a másodikban) 15 frankkal szaporodott az évi járulék, tehát az $\frac{1}{12}$ rész = $41 \frac{1}{3}$, s ennek $\frac{2}{5}$ -de = 16 frank.

No most már 64 fr. 60 cent. + 24 fr. 40 c. + 16 fr. =

105 frank,

Ehhez hozzá adva az 1350 fr. után járó 540 frankot,

lesz az összes nyugdíj ..... 645 frank.

180 franknál kevesebb akkor az ezen összegre emelhető, ha a pénztár állapota engedi.

7. *Az özvegyek nyugdíja* következőleg van megállapítva.

a) gyermektelen özvegyek felét kapják azon összegnek, melyet férjük halálakor nyugdíjul élvezett, vagy a melyre jogosítva volt.

b) Kiknek egy vagy több gyermekük van, a nyugdíjra jogosított elhunyt férjtől, azok mindegyik 16 éven aluli gyermekük számára az említett özvegyi nyugdíjon felül még annak $\frac{1}{5}$ -ét nyerik, Tehát p. o. kinek 3 gyermeke van, annak özvegyi nyugdíjja $\frac{3}{5}$ -del növeltetik.

A férjeiktől elvált (divorcées) nők az elvált férj után özvegyi nyugdíjat nem nyerhetnek. Ha azonban az ily házasságból gyermekek maradtak, azok szülőtlen árvakul tekintetnek, s ezekkel egyenlőn részesülnek segélyben.

Sajátságos, és csak gyakorlati következtetéseiből érthető az özvegyek ismétli férjhezmenetele iránt tett intézkedés. Nevezetesen az 1852-iki rendszabály 43 §-a szerint „az ismét férjhez ment özvegy elveszti nyugdíját.“ Ez ma is érvényben van. De mellé egy 1858 oct. 8-ikán külön kiadott királyi végzés (Arrêté) meg azt rendeli, hogy „a gyermektelen özvegy ha ismét férjhez megy; nyugdíjának felét megtartja.“ E rendelet célja az özvegyek férjhez menetelét megkönnyíteni, és a nyugdíj pénztárnak már

abból is nyeresége van, hogy ez esetben a penzióknak csak felét fizeti.

8. Az árvák gyámpénze (ideiglenes pensio) következőleg számítatik:

- a) ha egy árva marad, az $\frac{1}{4}$ -ed részét,
- b) két árva felét,
- c) három árva $\frac{3}{4}$ -edét,
- d) négy vagy több árva egész nyugdíját kapja atyjának.

Szigorúan öröködnék, hogy mind a szülőtlennel mind a csak apátlan árvák gyámpénze egészen az illető gyermekek szükségleteire és neveltetésére fordítassék.

Az elhalt vagy 16-ik évüket betöltött árvák gyámpénzének kifizetése a legközelebbi január 1-sőjén megszüntetetik.

9. Maguknak a tanítóknak adott ideiglenes nyugdíj (secour temporaire) szabályairól s mennyiségéről főleg az 5. pontban szóltam.

A hivatali működésre való tehetetlenség miatt nyugdíjért vagy ideiglenes segélyért kérelmező tanítók saját költségükön megvizsgáltatnak két orvos által, kiket a kezelő bizottság elnöke küld ki.

A nyugdíjak és segélyek évenként három részletben (minden 4 holdnapban) fizettetnek. A fizetés a tanítók számára a legközelebbi jan. 1-jén

az özvegyek s árvák számára pedig az évhar-
mad legközelebbi fizetési határnapján kezdődik.

A tanító nők nyugdíja.

A községi nyilvános népiskoláknak s óvodák-
nak úgy rendes mint segédtanítónői ép úgy kö-
telesek járulni a nyugdíj pénztárhoz mint a ta-
nítók. Az adoptált iskoláknak tanítónői, és a
község által segélyezett óvodáknak igazgatónői
pedig járulhatnak hozzá.

A nyugdíjpénztárhoz járuló minden tanító-
nőnek mindenben ugyanazon kötelessége és joga
van, mint a tanítóknak.

Ha a tanítónőnek a férje is tanító mindegyi-
kük külön személyes illetményei szerint köteles
a nyugdíjpénztárhoz járulni. De viszont min-
degyiküknek külön önálló jogigénye van az ál-
tala fizetett járuléknak megfelelő bármennemű
nyugdíjra, úgy hogy ha egyikük nyugdíjba lép
is, az megkapja nyugdíj illetőségét, a másik pe-
dig tovább szolgál és fizeti a pénztárba járulé-
kát; — vagy ha p. o. a nő hal el, és a férj a
teljes szolgálatra tehetetlen (infirmé) s egy-
szersmind szűkölködő akár pedig gyermekei
vannak: akkor a neje után járó özvegyi s ille-
tőleg árva nyugdíjra is ép úgy jogosítva van,
mint az özvegnők, s az elhalt tanítók árvái.

Igen humánus a rendszabály 48 §-nak azon
rendelkezése is, a mely szerint ha valamely ta-

nítónőnek halála után nem marad nyugdíjra jogosított utódja; (p. o. gyermekei vagy férje) akkor szülőinek (a ses ascendents) adhat a kezelő bizottság évenként 100 frankra menő segílyt azon esetben, ha kimutattatik, hogy azok leányuk halálakor kénytelenek voltak kizárólag az ő tanítónői fizetéséből élni.

b) A városi tanítók nyugdíjazása, özvegyeik s árváik ellátása.

Az 1842-iki népisk. törvény (27 §.) csupán felhatalmazta a kormányt, hogy a városi tanítók nyugdíjazására és hátrahagyottjaik ellátására egy központi nyugdíj-pénztárt létesíthet. E pénztár azonban csak 1848 június 22-ikén kiadott kir. rendelettel állítatott fel Brüsszelben. — A pénztár s a belőle eszközölt nyugdíjazás alapszabályai azóta többször módosítottak, különösen miután az 1850 (jan. 1). törvényvel a középiskolák és atheneumok minden közigazgatási és tanító személyzete ezen pénztárból rendeltettek nyugdíjaztatni; s miután 1852-ben a tartományi nyugdíjpénztárak szabályzata átalakítatott; s ennél fogva azokkal a lehetőleg egyezővé akarták tenni a központi pénztárnál való eljárást is.

A falusi tanítók nyugdíjazásának fentebbi ismertetése után, itt a városi tanítóknak a központi pénztárból eszközölt nyugdíjaztatását

csak azon főbb pontjaiban adom elő, melyben a szervezet jelentékenyebben különbözik a tartományi pénztárak szervezetétől.

„A közp. nyugdíj pénztárnak szinte kötelezett, és önkéntes tagjai vannak.

Kötelesek bizonyos díjai hozzájárulni:

a) a városok községi iskoláinak mindazon igazgató-, rendes- és segédtanítói, kik községi pénztárból fizettetnek.

b) az állami kincstárból subventionált gazdasági- iparos- és kereskedő iskoláknak összes administratív és tanító személyzete;

c) a községi közép (felső nép) iskolák és collegiumok (akár a községek, akár a tartományok által tartassanak fenn ez intézetek az államnak segélyével vagy a nélkül) azon adminisztralói és tanítói, kiknek nincs biztosítva községi nyugdíj.

d) Az állam által segélyezett rajz akadémiák vagy iskolák, festészeti, metszési (gravure) szobrászati, építészeti és zene iskolák adminisztralói és tanítói. — Végre

c) az állam által segélyezett siketnéma- és vakok-intézeteinek igazgatói; és tanítói. Nem kötelezettek de beléphetnek:

a) A város által adoptált elemi iskolák tanítói és igazgatói,

b) a városbeli s közvagyonból segélyezett óvodák igazgatói és minden tanítói;

c) a város által támogatott (patronnés) középiskolák és collegiumok igazgató s tanító személyzete.

d) az állam által elismert női képezdék tanító személyzete,

e) a felső népiskolákhoz kapcsolt benlakások s tápintézetek igazgatói. — Végre

f) a népiskolai másod tanfelügyelők.

2. A pénztár jövedelmét nyeri:

a) a város, tartomány, és az állam által adott subventioból, továbbá alapítványokból, s a tőkék kamataiból, végre

b) a tagok járulékaiból. Minden résztvevő köteles fizetni évenként összes bárminemű hivatali jövedelmének, vagy időleges díjjavításának,

— : ha az, az 1500 frankot nem haladja túl:

— 3 százalékát, ha azt túl haladja 3000 frankig
3½ százalékát; — 3000 frankon túl 4 százalékát.

3) E pénztárból vagy nyugdíjat (pension) vagy segélypénzt (secour) nyernek a résztvevők.

Nyugdíjra jogosítottak:

a) kik legalább 55 évesek, és egyszersmind 30 év óta szolgálnak a közoktatást.

b) kik bármily korúak, miután már legalább 10 év óta fizetnek a pénztárba, s végleg munkatehetetlenekké lettek.

A kik pedig kimutathatják, hogy az őket

hivataluk folytatására véglegesen tehetetlenné tevő gyengeségük hivataluk gyakorlásából származott: azok öt évi szolgálat után is nyugdíjra jogosítottak. Sőt a kik hivataluk gyakorlásában vagy azon alkalommal kaptak valamely oly sérülést, vagy érte őket oly szerencsétlenség, hogy a tanítóskodásra végleg képtelenek; azok hivatalukba lépésüktől fogva bármikor jogosítottak nyugdíjra.

c) a résztvevők özvegyei, kiknek férje legalább 10 évig szolgált, és egyszersmind vagy legalább 3 évig éltek házasságban, vagy gyermekük maradt.

d) a résztvevők szülőtlen s törvényes árvái (ha apjuk 10 évig szolgált), életük 18-ik évének betöltéséig.

Ideiglenes segélyt nyernek kik hosszabb betegség vagy egyéb szerencsétlenség miatt hosszabb időre de nem végleg, alkalmatlanná lettek a szolgálatra, és azok, kiknek nyugdíjaztatásért beadott kérelme öt évre elhalasztatott.

4. A szolgálattevők nyugdíjösszege úgy állapítatik meg, hogy az a pénztárhoz járulás mindegyik évére $\frac{1}{60}$ részét teszi azon összes jövedelem utolsó 5 évi átlagos összegének, melytől a járulékot fizette. Így p. o. ha valaki 15 év óta fizetett a pénztárba, s az utolsó 5 év alatt átlag évenként 2000 franktól fizette a járulékot: an-

nak évi nyugdíja: 2000: $60 + 15 = 500$
frank leend.

5. Az özvegyek, ha gyermekük nincs, férjük nyugdíjának felét, ha pedig gyermekek maradtak, azok 18 éves koráig, a férj nyugdíjának $\frac{2}{3}$ -dát.

6. A szülőtlén árvák nyugdíj összege következő:

a) ha egy árva maradt, az $\frac{1}{4}$ -edét, — két árva $\frac{3}{4}$ -dát, — három árva felét; — négy va gy több árva $\frac{2}{3}$ -dát kapja apja pensiojának.

7. Semmiféle nyugdíj sem haladhatja túl két harmadát azon fizetésnek, melynek alapján adott, vagy 3000 frankot.

Ha a szabályszerű nyugdíj 100 franknál kevesebb volna, akkor az ezen összegre emelendő.

Ha azon fizetés, melynek alapján a nyugdíj adatik, 300 franknál nem több vagy épen kevesebb: akkor nyugdíjul a fizetésnek legalább $\frac{1}{3}$ -da adandó.

8. Ha valamelyik tagnak nem marad nyugdíjra jogosított házastársa vagy gyermeke: akkor évi segély adható szülőinek, ha kimutattatik, hogy azok kizárólag az elhunyt fizetéséből éltek. Ez évi segély nem haladhatja túl azon-összeget, melyet az elhunyt nyugdíjul igényelhetett volna.

c) A nyugdíjazás jelen tényleges állapota.

A nyugdíjazás jelen tényleges állapotát illetőleg — sajnálatomra — csupán a tartományi pénztárakból való nyugdíjazásokról szolgálhatok adatokkal, és pedig az 1867., 1868. és 1869. évekről.

Egész Belgium mindennemű és valamennyi elemi iskolájában volt alkalmazva 1869-ben összesen 10,576 tanító és tanítónő, kik közül 4271 tanító, és 1528 tanítónő, tisztán községi iskolákban hivataloskodott, a többi pedig egyrészt az adoptált (136), nagyobbrészt pedig a magániskolákban tanított.

A tartományi pénztárakba (tehát szintén a falusi tanítók közül) járulékot fizetett: 1867-ben (3943 községi, 92 adoptált iskolai, 7 óvodai tanító =) 4042 egyén, összesen: 181,075 frankot.

1868-ban (4142 községi, 72 adoptált iskolai, 8 óvodai tanító =) 4222 egyén, összesen: 193,931 frankot.

1869-ben (4286 községi, 73 adoptált iskolai, 18 óvodai tanító =) 4377 egyén, összesen: 208,549 frankot.

E szerint csupán a falusi tanítók között a nyugdíjra jogosítottak száma három év alatt 335-tel növekedett, minek oka azonban nem annyira a tanerőknek országszerte való szapo-

rodásában keresendő, mint inkább azon körülményben, hogy a nemközségi (magán, egyházi stb.) iskolák évről évre kevesbednek, a községi iskolák pedig, s velük a nyugdíj-pénz tárákba fizető tanítók, azon mérvben szaporodnak. így p. o. 1866-tól fogva 1869 végéig a mindennemű tanítók összes létszáma csupán 184-el növekedett, és mindemellett ugyanezen idő alatt a községi iskolák (a városiakat is ideértve) tanítói 701-gyel szaporodtak, míg a nemközségi iskolák tanítóinak száma 517-tel kevesbedett.

2. Nyugdíjban és ellátásban részesültek kimutatása.

a) Élethosszig való nyugdíjban (tanító és özvegy) részesült:

	frank.
1869-ben 690 egyén, kiknek nyugdíj fizettetett össz.	175,347
1868-ban 731 » » » » »	191,419
1869-ben 758 » » » » »	199,038

Tehát három év alatt a nyugdíjazottak száma 68-al növekedett, melynek legfőbb oka a nyugdíjra jogosítottaknak már régebb idő óta kezdődött évről évre szaporodásában keresendő.

A nyugdíjazottak idejegyzett létszámában az özvegyek is benfoglaltatnak; sajnálom, hogy miután a nyugdíjazás mindegyik tartományban külön kezeltek, Brüsselen nem sikerült kitudnom, hogy e 690, 731 és 758 nyugdíjazott

között hány a szolgálatot tett tanító, s hány az özvegy.

Ekként az élethosszig nyugdíjazottak (az özvegyekkel együtt) a nyugdíjra jogosítottaknak a három kimutatott év mindegyikében, mintegy 17—17 ½ százalékát képezték.

b) Ideiglenes nyugdíjban részesültek (árvák):

1867-ben 33-an, kiknek ellátására fizettetett	2748 frank.
1868-ban 35-en, » » »	3968 »
1869-ben 40-en, » » »	3968 »

És így 1869-ben átlag mindegyik árvára 99 frank 20 centime esett gyámpénzül.

c) Ideiglenes segélyt (secour temporair) kapott:

1867-ben 89-an, összesen . .	19,836 frankot,
1868-ban 92-en, » . .	20,769 »
1869-ben 87-en, » . .	20,215 »

Az utolsó évben átlag egy-egy egyénre esett 232 frank 40 cent.

d) Bárminemű nyugdíjul és segélyül adhatott a fentebbi adatok szerint:

1869-ben összesen: 885 egyénnek (vagyis a nyugdíjra jogosítottak 19.⁶⁸ százalékának) 232,732 frank.

3. A kilencz tartományi nyugdíj-pénztár vagyónállásáról s bevételeiről a következő adatokat állíthattam össze:

Járulékul fizetett:

1867-ben a 4042 résztvevő összesen 181,075 fr.

s miután mindennemű nyugdíjakra kifizettetett . . . 197,931 »

a tőkekamatokból és subven-
tiókból pótlendő volt . . . 83,144 »

1868-ban a 4222 résztvevő fizetett . 193,931 fr.

összes nyugdíjra fizettetett . . 215,156 »
pótlendő volt .....21,225 »

1869-ben 4377 résztvevő fizetett . 208,59 fr.

nyugdíjakra adatott .... 223211 »
pótlendő volt..... 14,662 »

A járulékokon felül tehát a 3 éven át összesen 119,031 frankkal kellett a nyugdíj szükségletet egyéb jövedelmekből fedezni.

A ministerium utolsó »Rapport triennial «-ja szerint az emiitett 3 év alatt összesen a tartományok 31,500,— az állam 51,700 frank (tehát mindkétmü forrásokból 84200 fr.) subventiót adtak a tartományi nyugpénztáraknak, következőleg a járulékokon s a közpénztárak segélyén felül csupán 34,831 frankot kellett egyéb jövedelmekből (p. o. kamatokból) fedezni.

A fentebb közlött 3 évi adatokból világosan kitűnik az is, hogy a mint növekedik a nyugdíj pénztárakhoz járulók (tehát a nyugdíjra jogosítottak) létszáma, annál inkább képesek a nyugdíj s ellátási szükségletet magukból az éri járulékokból fedezni. így látjuk p. o. hogy 1867-ben midőn 4042 egyén fizetett járulékot a nyugdíjak fizetésére a járuléki jövedelmet 83,144 frankkal kellett pótolni. 1866-ben pedig midőn 4377 egyén fizetett járulékot ugyanazon kulcs szerint, daczára hogy a nyugdíj ellátottak (J8-al szaporodtak, mégis csak 14,662 frankkal kellett a járulékot pótolni. Azonban igaz, hogy e jelenség kimagyarázásánál, a nyugdíjra jogosítottak szaporodásán kívül figyelembe veendő még azon körülmény is, hogy a tanítói fizetések évenként sok helyen emelkednek, (különösen Pimez minister 1868-iki fellépése óta) s ez által a járulékok is növekednek.

Általában az ismertetett tartom, nyugdíj-pénztárak vagyónállása a ministeriumnak a népoktatásról legutóbb előterjesztett „Rapport trienalja szerint az utolsó 3 év alatt oly örvendetesen gyarapodott, hogy az összes vagyón állása (ideértve tőkéket, az évi járulékokat, s mindennemű jövedelmeket) 1866. dec. 31-ikétől, 1869. dec 31-ikéig 573,287 frakkal növekedett.

3. A belga nyugdíjazás hiányai és az új tervezet.

A falusi néptanítók nyugdíjazásának főlebb ismertetett szervezete, bár 1842 óta a tapasztalás útmutatásai folytán egyes részleteiben már sokszor módosított vagy megtoldatott, mindazáltal sok helyes és méltányos rendszabálya mellett több lényeges pontokban annyira hiányos, vagy épen fonák, hogy mind a kezelést felette megnehezíti, mind következeiseiben igazságtalan s a tanítók egy részét sújtó eredményeket okoz.

A magában a szervezetben rejlő bajok miatt már különösen az utolsó 8 év alatt folyton növekedik a nyugdíjazás jelen rendszerével való elégtelenség, s mind a kormány, mind a népoktatás központi bizottsága*) 1865 óta [iparkodnak egy életre való jobb nyugdíjazási rendszert megállapítani.

A központi bizottság 1866-ban dolgozott is ki egy tervet, melyet Vanden peerboom minister 1867-ben az országgyűlés elé terjesztett. Azonban a tanítók annyira nem voltak megelégedve e javaslattal, hogy ellene a kormányhoz tömegesen

*) A központi bizottság áll valamennyi tartományi népiskolai felügyelőből és a képezdek tanfelügyelőjéből, s a minister elnöklete alatt évenként 14—20 napra, vagy rendkívül is összejön, s képezi azon testületet, mely nálunk a közoktatási tanács leendő.

folyamodtak és (mi legnagyobb nehézséget támasztott) nemcsak hogy a közp. bizottság által megállapított díjösszegeknek magasabbra emelését kérték; de bizonyos szolgálati idő után munkatehetetlenség, vagy elaggás nélkül is csupán az érdemesültség alapján való nyugdíjaztatást (l'emeritat) kívántak.

(Jelenleg csupán 60 éven túli elaggás, vagy 12 évi szolgálat után való elnyomorodás miatt nyerhetnek nyugdíjat.

A jónak nagy ellensége levén a j o b b is, a javaslat ellen támasztott zaj, s főleg a túlkövetelések miatt, Vandenpeereboom elhalasztotta tervezetének keresztülvitelét, 1866-ban pedig lelépett a ministerségről.

Kervyn de Lettenhove minister 1870 octberben ismét összehívta a központi bizottságot, a nyugdíj kérdésekben való rendkívüli ülésekre.

Az ezen tanácskozásokban megállapított törv. javaslatot és indokoló előterjesztést még azon év végén benyújtá a törvényhozásnál. Azonban ismét eredménytelenül, mert mielőtt a javaslat tárgyalathatott volna, a szabadelvű ministerium megbukott, s a nyugdíjazás máig régi állapotában hagyott.

Mint néhány nap előtt értesített dr. Braun úr Brüsseltől, a képviselő kamra központi osztálya a húsvéti ünnepek után megint tárgyalás alá

akarja venni Kervyn javaslatát. Fog-e ez? és mikor törvénynyé válni? a jövőendő mutatja meg. Válgjon nem lett volna-e a tanítóknak előny ösebb, ha Vandennepeereboom mérsékeltebb reformja már 1867 elején törvénynyé lett volna, s azóta most már ismét lehetett volna egy bizonyos fokú javítást eszközölni.

Mielőtt a Kervyn-féle tervezetet ismertetném röviden kiemelem a jelenlegi rendszernek azon leglényegesebb hiányai', melyek a reformot kíválónan szükségessé tették.

A jelen rendszerből a bajok legnagyobb része onnét származik, hogy nem egy, hanem tíz külön szervezett pénztárból láttatik el a nyugdíjazás. E miatt nemcsak hogy a kezelés complicalt, és költségesebb, de a tanítókra is hátrányos következmények származnak. így p. o. ha a falusi tanító más tartományba megy át szolgálni, az elhagyott megyében töltött idejét, ha az öt évnél kevesebb elveszti. Ezenfelül mind a befizetéseknel mind a nyugdíj kifizetésénél az áthelyezések miatt mindig, s néha jelentékeny veszteségük van az illetőknek az áthelyezések miatt.

Továbbá igazságtalan különbségek vannak a városi és falusi tanítók nyugdíj jogai között. Az utóbbiak átlag inkább megvannak adóztatva, mint az előbbiek, minci a mellett fizetésük arányában is nagyobb nyugdíjt élveznek a városiak, mint

ezek. Azután a városi tanítók nyomorodás esetére már 10, (sőt bizonyos esetekben 5) évi szolgálat után, s különben meg már 55 éves korukban nyugdíjazhatók, míg a falusi tanítók 12 évi szolgálat után, s illetőleg 60 éves életkorban. Mi jogon érdemli ez előnyöket a különben is rendszeren jobban díjazott városi tanító inkább mint a falusi? Ha mindegyikre egyenlőn mérjük a tanítás kötelességét; akkor életbiztosításukra is egyenlő joguk van.

Vége a nyugdíjösszeg megállapításának mostani kiszámítása igen complicált, és igazságtalan, így p. o. a jelen számítás szerint azon tanító; ki 30 évig szolgált, s az első 10 évben 30, a második tíz évben 45, és a harmadik tíz évben 60 frank járulékot fizetett, (s így járulékeinak 30 évi átlaga 1350 frank) 645 frankot fog évenként nyugdíjul kapni; míg azon tanító, ki csak húsz évig szolgált, de annyi fizetéssel, mennyit az előbbi csak az utolsó 20 esztendő alatt kapott (tehát 45, s az után 60 frank járulékot fizetett) már 675 frank nyugdíjat, kap, tehát 30 frankkal többet, mint az, ki 30 évig szolgált, stb.

Mindezen és még egyéb okoknál fogva állapítatott meg a Kervyn által előterjesztett azon törvényjavaslat, melynek egyetlen szakasza szerint:

„A tanítók javára fennálló valamennyi tartományi nyugdíjpénztár, és a központi e nemű

pénztár, egyetlen egy nyugdíjpénztárrá egyesíttetnek.

Az elemi népiskola tanítók ezen általános nyugdíjpénztárának szervezete, királyi végzéssel fog megállapíttatni.“

Ezen szervezetet illetőleg, a mostam központi nyugdíjpénztár rendszabályait, s díjszabályzatát akarják az egészre kiterjeszteni, a kivételnél a részletekben szükségesül mutatkozandó módosításokkal és azon egyszerű díj kiszámítással, a mely szerint (mint Hollandban) nyugdíjúl mindenik szolgálati évért az utolsó öt év alatti átlagos fizetés $\frac{1}{60}$ része adatik. Egyszermind természetesen meg fog szüneteltetni a falusi és városi tanítók nyugdíjazását és az irántuki eljárást illető minden különbség.

Mivel ennél fogva valószínű, hogy a közp. pénztár szabályzata fog jövedőre általánosan érvényes nyugdíjrendszerré emeltetni, főleg ezért közöltem annak a tartományi pénztárak szabályzatától eltérő pontjait.

Csupán érdemesültség (emeritat) alapján való nyugdíjazásról az új tervezéseknél is még eddig szó sincs.

Az új terv ha valósítatik, a falusi tanítóknak nyugdíjazását sok tekintetben javítja is, és minden esetre igazságosabb arányokat s eljárást állapít meg. Ezek között pedig részemről majdnem legszívesebben üdvözlöm azon javítást, hogy

ki van hagyva a jelen rendszabálynak azon valóban kemény és sok méltánytalanságra alkalmat adható tétele, a mely szerint a munkatehetlenné válás esetén „csak a tanítói hivatal gyakorlásából származó tehetlenség (l'infirmité provenant de l'exercice de leurs fonctions) miatt helyezhető valaki nyugalomba, A legtöbb elbetegesedés, vagy elnyomorodás eseteiben hogy lehet biztosan meghatározni, hogy a bajt váljon tanítói működése miatt kapta-e vagy nem? Egyugyanazon mérvű meghülés a tanítási munkásság folytán kimerült, vagy elgyengült testű tanítót élethosszig nyomorékká teheti, míg egy erőteljes mérszárost tán legfőlebb pár heti betegséggel sújt. Azután ha egy tanító 20 évi szolgálat után akár feldűlés, vagy egy égés folytán nyomorékká lesz, már koldulni küldendő; mert nyomorúságát nem hivatalának teljesítése következtében nyerte? A szabályzat mostani kifejezésével a nyugdíjazás a legtöbb esetben az orvosok, s hatóságok önkényétől függhet. Szerencséjükre a belga tanítóknak, sokkal jobbak, s lelkiismeretesebbek náluk az emberek, minthogy e szabály a gyakorlatban sok igazságtalanságot okozna.

V.

Franciaország.

Franciaországban legelőször a Guizó féle 1833-iki törvényben történt némi gondoskodás a népiskolai tanítókról öregségük vagy elnyomorodásuk esetére. Az állam még e törvény szerint sem fordított ugyan egy krajczárt sem e ezélra, de legalább oly módozatok állapítottak meg, melyek szerint a tanítók az állam kezelése és biztosítása által kénytelenek voltak saját fizetésük egy részét tehetetlenségük esetére megtakarítani.

Nevezetesen az 1833-iki népiskolai törvény 15. §-nak rendelete folytán mindegyik départementben (megyében) egy takarékpénztár (caisse d'Epargne et de prévoyance) állítottott a községi népiskola tanítók számára.

Mindegyik községi tanító évi fizetésének egy huszad része a község által minden évben levonatott, és e megyei „iskolatakarékpénztárba“ az illető tanító nevére betéttett. A már betett tő-

kék kamatai minden hat holnap múlva a tőkéhez íratlak. Az ekként felnövekedett összegek kamataival együtt az illető tanító hivatalától visszavonulása idején kivehette, vagy halála esetén özvegye avagy árvái kapták meg. — E takarékpénztárakat az állam a betett pénzekből való minden díj vagy % levonás nélkül kezelte, s a betett összegeket kamataikkal együtt az illetőknek minden eshetőségre biztosította. De a kezelés és biztosítás volt azután minden, a mivel az állam a tehetetlenné vált tanítók ellátásához járult, maga a pénz egészen a tanítók saját fizetésükből vonatván le.

E rendszabály volt életben egész 1854-ig illetőleg 1855 ig.

Az 1850-ik márcziusi Falloux-féle népiskolai törvény több hiányai, sőt visszaesései mellett a tanítók anyagi helyzetét mégis az előbbihez képest meglehetősen javította, a mennyiben a rendes tanítók fizetésének minimumát, lakáson kívül, de a tandíjjal együtt 600 frankban (mintegy 252 ezüst forint — agió nélkül) állapította meg.*) A nyugdíjazásra vonatkozólag azonban

*) E fizetés az évi államköltségvetésekben és kormányrendeletekkel ismét több ízben javítottott főleg Duruy minster törekvései folytán. Már az 1853-iki költségvetésben a minster felhatalmaztatok hogy az érdemesebb tanítók fizetését Ötévi szolgálat után 700,— tízévi után 800 fr.-ra egészíthesse ki az állampénztárból, de úgy hogy e javítás-

39 szakaszában csak annyit rendel, hogy az eddigi takarékpénztárak helyett, egy nyugalmi segélypénztár (caisse de retraite) fog állíttatni közigazgatási rendelettel.

Az 1853 jul. 9-ikén kiadott „polgári nyugdíj-törvény-“nyel a népiskolai tanítók is a nyugdíjazást illetőleg, a rendes állami tisztviselőkkel egyenlő elbánás alá helyezettek, s a közönséges nyugdíj szabályok reájuk is kiterjesztettek.

Az 1850-iki törvény 39 §-ánál, és az 1853-iki nyugdíj törvénynél fogva 1853 decemberben, és 1855 augusztusban kiadott császári rendeletekkel elrendeltetett a megyékben létezett ellátási pénztárak liquidatiója, oly formán, hogy az illetőknek szabadságukban állt addigi betételeiket vagy az állam valamely letéti pénztárába helyezettetni át, honnét szükség idején kikaphatták, vagy pedig az 1850-iki törv. által rendelt caisse de retraite-be tenni át. Ez utóbbi

ban csak valamennyi tanítónak legfőlebb $\frac{1}{10}$ -ed része részesülhet. Egy 1862 apr. 12-ikén kiadott rendelettel valamennyi tanító fizetésének minimuma 5 évi szolgálat után 700 frankra emeltetett, s ezenfelül a minister felhatalmaztatok, hogy a legérdemesebb tanítóknak 10 és 15 évi szolgálat után még 100 frank évenkénti fizetés javítás adhat, de e kedvezményben az összes tanítóknak legfőlebb $\frac{1}{20}$ része részesülhet.

E rendszabály maradt életben egész a legújabb időkig.

A segéd vagy altanítók két osztályba soroztatva 500- és 400 frank fizetési minimumot kapnak.

esetben viszont vagy megtarthatták a tőkét hivataltól visszavonulásuk esetére, vagy arról le is mondhattak nyugalomba lépésük idején nyerendett évjáradékokért.

Jövedőre azonban a nyugdíjazás 1854 jan. 1-sőjétől fogva az 1853-iki általános nyugdíj törvényértelmében lépett életbe.

Ezen törvény szerint az annak végrehajtására (1853 dec. 24-ikén) kiadott ministeri szabályrendelettel következőleg van a nyugdíjazás szervezve:

1. minden tanító nyugdíj járulékul fizeti az államkincstárba:

a) hivatalba léptekor bármely forrásból származó összes hivatali jövedelmének $\frac{1}{12}$ részét.

b) a jövedelem állandó növekedésének az első alkalommal szinte $\frac{1}{12}$ részét,

e) évenként összes hivatali jövedelmének V_{20} részét, azaz 5 %-kát.

Ez illeték fizetéseknel a jövedelemhez a tandíjak is hozzá számíttatnak.

A járuléki illetékeket a község a fizetésekből lefogja, s az állampénztárba beszolgáltatja.

2. Nyugdíjra jogosítottak a legalább 60 évesek 30 évi szolgálat után.

Kivételesen nyugdíjaztathatnak még bármely életkorban és bármennyi szolgálati idő után: a) kik hivataluk folytatására képtele-

nekké lettek, valamely a közérdek előmozdítására véghezvitt önfeláldozó tett miatt, vagy azért mert polgártársuk életének megmentéseért exponáltak magukat, vagy pedig hivatali feladatuk betöltéseért vívott önfeláldozó harc folytán — továbbá azok, kik kimutathatják hogy épen hivataluk gyakorlása folytán kaptak oly bajt; mely őket annak folytatására képtelenné teszi. — Végre ezeken kívül még azok is nyugdíjazhatók, kik 45 évesek és 15 évig szolgáltak, ha hivatali állomásuk megszűnik.

Mind ezen nyugdíjazási föltételek úgy vannak fogalmazva, hogy a végrehajtó hatóságnak meglehetősen tág tért engednek a magyarázatra.

3. Az évi nyugdíjösszeg mennyisége egyfelől az utolsó hat év alatt élvezett azon összes hivatali jövedelem átlagos összege szerint számítatik, melytől az illető a nyugdíj-járulékot fizette; s másfelől a szolgálati évek száma szerint.

Ez alapon számítva, a nyugdíj évi összege —: miként a hollandoknál: — mindegyik szolgálati évre $\frac{1}{60}$ részét teszi az említett átlagos hivatali jövedelemnek. Így p. o. annak, ki az utolsó hat év alatt a tanítói fizetés minimumát = 600 franknyi díjazást élvezett, 20 évi szolgálata után ($600: 60 = X 20 =$) 200 frank leend a nyugdíja.

VI.

A u s t r i a .

Austriában a hivatalnokok nyugdíjazását legelőször az 1771. nov. 30-kán, és másodszor az 1781. mart. 26-ikán kiadott »Pensions-Normalek« állapították meg és szabályozták. Azóta a legutóbbi évekig az egész birodalomban (és Magyarországon is), e két rendbeli szabályzat értelmében, és a később ezek alapján esetenként kiadott rendeletek szerint eszközöltetett mindennemű nyugdíjazás. — E két rendelet a népiskolai tanítók nyugdíjazásáról nem szólt ugyan, de mind az 1805-iki iskolaszervezetben, mind a későbbi rendeletekben a tanítóknak adott nyugdíjak e két normatívum szerint kátároztattak meg.

1805. augusztus 11-kén jelent meg a Ferencz császár által adott „Politische Verfassung der deutschen Volksschulen,“ mely a magyarországi 1806-ki »Ratio educationis«-nak felel meg, és

Austriában a népiskolai összes ügyekre nézve alaptörvényül szolgált egész 1869 ig.

E törvény szerint a triviális (azaz: a falusi elemi-) és a parochialis (azaz: falusi-főelemi) iskolák tanítóinak semminemű nyugdíjra sem lehetett igényük; hanem munkatehetlenné vénülésük vagy nyomorodásuk esetén segédet avagy ideiglenes helyettest (Provisor) alkalmaztak melléjük. Az így adott ellátás menynységét illetőleg csupán arra kellett vigyázni, hogy a fizetésből az öreg tanítónak is a lehetőségig maradjon annyi, mennyi nélkülözhetetlen legalább élelmezésére, a kiválóan érdemes öreg tanítóknál pedig arra kell törekedni — monda a törvény — hogy egész fizetésükben meghagyassanak.« (Azonban e rendelkezés, mint a magyar »Ratio educationis« több intézkedése is, ily általánosságban mondva, a legtöbb esetben óhajtás maradt; — A tulajdonképeni főelemi iskolák tanítóit nyugdíj-képesekké nyilvánítá a »Politische Verfassung«, még pedig oly módon, hogy ha előbb triviális iskolában szolgáltak, ott töltött idejük is beszámított nyugdíjazásukkor. — Mind maguknak, mind özvegyeiknek s árváiknak (azok 18 éves koráig) nyugdíjazása a már említett általános nyugdíj-szabályzatok szerint történt. — Ha azonban két árvánál többet hagytak, akkor azoknak nevelési segélypénz is adatott.

Egy rendelet szerint a triviális tanítók özvegyei s árvái is kaptak évi segélyt, ha férjük tíz- vagy legalább 3 évig egy vagy több helyen szolgált; s pedig az özvegyek férjhez menetelükig, az árvák 15 éves korukig. — A segély vagy a szegénypénztárból, vagy azon község vagy parochia által fizettetett, melyben a férj mint tanító elhalt, vagy a legrosszabb esetben a szegénypénztárt helyettesítő valamely urasági pénztárból. — És pedig, ha az elhunyt tanító 10 évnél kevesebbet, de háromnál tovább szolgált, akkor évi segélyül az özvegynek $\frac{3}{4}$ -ed pensiót (azaz naponként 6 krajczárt), és mindegyik gyermeknek $\frac{1}{4}$ pensiót (azaz 2 krajczárt) kellendett kapni. — Ha pedig az elhunyt legalább 10 évig szolgált: akkor (akár városi, akár falusi tanító volt) özvegyének egész pensiót (azaz naponként 8 krt) és mindegyik gyermeknek fél pensiót (4 krt) kellendett kapni.*)

Az özvegyek s árvák ellátására vonatkozó e rendszabály előttünk annyijai érdekesebb, mert Magyarországon is a kormány a hol tehette, ennek értelmében igyekezett intézkedni, egész a legújabb időkig.

Ezen állapotban maradt az ügy egészen az új iskolai törvények életbeléptéig.

*) Das allgemeine österreichische Civil-Fensions- und Provisions-System. Zusammengeatelt v. V. Schwabe, 1844. 30. lap.

A birodalmi tanács által elfogadott, s a császár által 1869. májusban szentesített népiskolai új törvény, a tanítóknak mind díjazására, mind nyugdíjazására nézve csak irányadó alapelveket mond ki, s a részletes megállapításokat az egyes országok országgyűlésére bizza.

Így a fizetéseket illetőleg az 55. §. mondja:

»hogy annak mennyisége s kiszolgáltatási módja iránt az országos törvényhozások intézkednek, a következő elvek alapján: 1-ör a fizetés minimuma úgy határozassék meg, hogy mind a rendes- mind a segédtanítók az őket hivataluk betöltésében akadályozó mellék foglalkozások nélkül egész erejüket hivatásuknak szentelhessék, s az első családot is tarthassanak el a helyi körülményekhez képest; — 2-ör a tanítók minden jövedelmüket közvetlenül az iskolai hatóságtól nyerjék, s a tandíjak beszedése ne bízassák reájuk; végre 3-ör az iskolai hatóságok gondoskodjanak a fizetéseknél rendes időben kiszolgáltatásáról.«

A nyugdíjazásokat illetőleg az 50—58. §§-ok következőleg rendelkeznek:

50.§. Minden véglegesen alkalmazott tanító, és képesítő oklevéllel ellátott altanító, — valamint mindezek özvegyei s árvái nyugdíjra jogosítottak, s e tekintetben az államhivatalnokokra fenálló nyugdíjazási szabályzatok szerint látandók el. — A szolgálatba beszámítható azon idő is, melyet valaki a képesítő vizsgák letétele után ideiglenesen alkalmaztatva töltött valamely nyilvános iskolában.

57. §. A nyugdíjkiadások fedezésére az egyes királyságokban s országokban nyugdíjalapok alkotandók, és pedig a tanítóknak, a községeknek és az országoknak hozzájárulásával. Az ily alapot az országos iskolai hatóság kezeli.

Azon községek, melyek maguk eléggé gondoskodtak

tanítóik nyugdíjazásáról, felmentvék a közös nyugdíjpénztárhoz való járulástól.

A részletesebb szabályokat az országos törvényhozások állapítják meg.

58. §. »A közvetlenül az állam által fizetett tanítók 3 azok utódai a nyugdíj járadékokat is közvetlenül az államtól nyerik.«

A birodalmi iskolatörvényben kifejezett ezen elvek alapján kellendett azután az egyes országoknak saját helyi viszonyaik és szükségük szerint alkotni részletes törvényt.

Hogy azonban az így alkotandó országos törvények intézkedései kelletén túl szét ne ágazzanak, s a közoktatási ügyek szervezetében birodalomszerte nagyobb összhangzat legyen: a kormány még 1869-ben két törvényjavaslatot (u. m. egyet az iskolák állítása, fentartása s az iskoláztatás iránt, s egyet a tanítók jogviszonyairól) dolgozott ki, s terjesztett valamennyi országgyűlés elé (Triestet kivéve).

Röviden idejegyzem e törvényjavaslatoknak a tanítói fizetésekre s nyugdíjazásokra vonatkozó főbb tételeit egyszersmind kiemelvén azon nevezetesebb módosításokat, melyeket rajta némely országgyűlések tettek:

a) A tanítói fizetéseket illetőleg.

„A kormány tervezetében a tanítói állomások a legszükségesebb élelmi szerek átlagos ára, s egyéb helyi körülmények szerint 4 osztályra

osztattak fel, úgy hogy e felosztást az országost iskolai hatóság minden 10 évben revideálja.

A fizetési minimum az I-ső osztályban 600, a II-ikban 500, a III-ikban 400, s a IV-ikben 300 forintban állapított meg 5 a polgári iskolákra nézve pedig bárhol 600 forintban.

(Alsó- és Felső-Austriában, Morvában, Karinthiában és Vorarlbergben az állomások 3 osztályba soroztattak, a többi országban 4-be. — A fizetési minimumok is igen különféleképpen állapították meg, de úgy, hogy az tudomásom szerint, a kormány által tervezettnél sehol sem kevesebb, de sok helyen több. így p. o. Stiriában 700, 600, 500 és 400 frt, — Karinthiában 600, 500, 400 frt, — Csehországban 600, 500, 400, 300 frt, — Alsó-Austriában 600, 500, 400 frt, és 5 évenként 10% korillemény, egész 30 évi szolgálatig, — Felső-Austriában 800, 700, 600 frt, és 5 évenként 50 forint javítás 20 évig, Morvában 600, 500, 400 frt s 5 évenként 10% javítás 30 szolgálati évig stb., — Sziléziában 600, 500, 400, 300 frt és 5 évi 10% javítás 30 évig. Ezenkívül a legtöbb helyen az igazgató tanítóknak 200—300 frt, igazgatói díj (Funktionsgeld.)

b) *A nyugdíjazást illetőleg, a következőket emelhetem ki:*

a kormány javaslata (57 §.) szerint:

»A tanítói kar valamely tagja nyugdíjazható, ha fedd-

hetlen hivatali működés után vagy nagyon előregedés, vagy testi- akár szellemi nyomorolás, vagy egyéb figyelembe veendő körülmények miatt feladatának betöltésére képtelen. A nyugdíjazás vagy az illetőnek saját kérelmére, vagy a nélkül is hivatali úton eszközölhető.«

Ez mindenütt elfogadtatott, csupán Karinthiában toldatott hozzá, hogy „40 évi feddhetlen szolgálat után nem tagadható meg a saját kérelmére való nyugdíjazás“, Voralbergben pedig kihagyatott, hogy „vagy egyéb tekintetbe veendő viszonyok miatt.“

A nyugdíjra jogosítottságot meghatározó, s meglehetősen tágran szerkesztett ezen 57 §.-ban előttem különösen az tűnik fel: hogy nem csak az illető kérelmére, hanem a nélkül is, ha a hatóság szükségesnek látja (a figyelemreméltó körülmények »Berücksichtigungswerther Verhältnisse« miatt pedig igen sok esetben láthatja szükségesnek), bármikor nyugdíjazható vagy végkielégítéssel elbocsájtható a tanító.

»Az 58 §. szerint a hivatalról való önkéntes lemondás, vagy annak odahagyása által a nyugdíj jogosítottság elvész. Ily önkéntes lemondásnak tekintetik az is, ha tanítónó', vagy altanító az iskolai hatóság engedélye nélkül házasodik.«

»A 60—62 §. szerint a nyugdíj vagy végkielégítés összege egyfelől a szolgálati idő tartamától, s másfelől az utolsó évben élvezett hivatali jövedelem menységétől függ.«

A szolgálati idő közben való megszakadása nem gátolhatja az előbbi évek beszámítását, ha kimutatható, hogy

az illető nem önhibája miatt volt azon idő alatt a szolgálatból távol.

»63 §. Tíz beszámítható évnél kevesebb szolgálat után nem évi nyugdíjat, hanem csak végkielégítést kap az illető, mely az utolsó másfél év alatt nyert hivatali jövedelmének mennyisége szerint mérendő ki neki.«

64 §. A nyugdíj évi összege; a 11—15 szolgálati évek után az utolsó évi hiv. jövedelem $\frac{1}{3}$ -da; — 15 szolgálati év betöltésével a jövedelem $\frac{3}{8}$ -da, azontúl pedig minden öt évi szolgálatért $\frac{1}{8}$ -adot, azaz teljes fizetését kapja nyugdíjúl,

65. §. A nyugdíjazás végleges, vagy ideiglenes. — Ha ideiglenes, akkor, mihelyt megszűntek az azt előidézett okok, az illető köteles vagy ismét beállni a szolgálatba, vagy a nyugdíjról lemondani. A végleges nyugdíjt is elveszti az, ki valamely fizetéssel járó szolgálatot vállal.

»66—69. Csupán a nyugdíjra jogosítottak özvegyi s árvái igényelhetnek segílyt, s ezek is csak akkor, ha az elhunynak joga vagy engedélye volt házasodni.« (1. p. o. 58 §.)

A kik 10 beszámítható szolgálati év betöltése előtt halnak el, azok özvegyei s árvái csupán végkielégítést kapnak, és pedig az elhunyt utolsó évi jövedelmének $\frac{1}{4}$ részét.

A 10 évi szolgálat után elhunytak özvegyei rendes évi nyugdíjat kapnak, s pedig férjük utolsó évi jövedelmének $\frac{1}{3}$ -dát.

A nyugdíjazás idején kötött házasságból maradt, vagy a férj hibája nélkül*) törvényesen elváltott özvegyek nyugdíjt nem kapnak.

72—73 §. Az elhunyt tanítónak minden oly gyermeke,

*) Az alsó- és felsőausztriai törv. szerint »a nő hibája miatt.«

kiknek nyugdíjra jogosított anyjuk is él, még nevelési járadékot is kap élete 20-ik *) évének betöltéséig, vagy azon napig, midőn valamely más módon lesz róla gondoskodva. — E nevelési járadék mennyisége akként állapítandó meg, hogy az egész családnak az özvegygel együtt élvezett nyugdíja nem haladhatja túl az elhunyt jövedelmének leletét.

74 §. Az anyátlan árvák, és azok, kiknek anyja nyugdíjra nem jogosított, (70 §.) ha apjuk 10 évnél kevesebb ideig szolgált; akkor ugyanazon végkielégítést kapják, a mely az 68 §. szerint az özvegynek járt volna; — ha pedig apjuk legalább 10 évig szolgált: akkor évi segélyül 20 éves korukig, vagy más nemű ellátásukig, úgy nevezett concretalpensiot kapnak, mely az elhunyt beszámítható jövedelmének $\frac{1}{6}$ -dát képezi. **)

E concretalpensio akkor szüntetendő meg, midőn már egy ellátás nélküli gyermek sincs 20 éven alól.«

Nevezetes a 71 es 76 §-ok azon rendelete a mely szerint:

»Az özvegy ha férjhez megy fentarthatja magának ismételi özvegyisége esetére nyugdíjának ismét igénybe vételét.

Továbbá, ha az özvegy férjhez megy, özvegyi nyugdíja — legalább azon időre: — megszűnván: gyermekeinek nevelési járadéka a 74 §. ban irt concretal-pensiová alakítatik átt. — Azonban ha az anya ismét özvegy lesz, s nyugdíját újból igénybe veszi, akkor a concretal-pensio visszaváltoztatok nevelési járadékká a 72 §. szerint.

77—78 §. Az özvegy és az árvák igénybe vehetik az elhunytnek lakását $\frac{1}{4}$ évig. vagy lakbérét a legközelebbi határidőig. (Morvában $\frac{1}{4}$ évig.)

*) Salzburgban és Karinthiában 18 éves korig.

**) Csehországban $\frac{1}{4}$ -dét.

»A földek s vetések termését pedig csak akkor kapják meg, ha a férj vagy apa jun. 1. és oct. 1. között hunyt el, különben csak saját bevetésük kárpótoltatik.«

79 §. »Ha az elhunyt fizetése nem ment többre, 603 írtánál, s nem hagyott annyit hátra, mennyiből a betegségi s temetési költségek fedezhetők akkor az örökösök évi az fizetés $\frac{1}{4}$ -ét kapják e költségek fedezésére.« *)

A nyugdíjazások költségeinek fedezésére a birodalmi törvényben rendelt országos nyugdíjpénztárak jövedelmeiül az országos törvények a következő bevételeket rendelik:

(81—83 §.) Minden tanító, ki a képesítő vizsga Létele után alkalmazást nyer, köteles a nyugdíj pénztárba fizetni 1-ör a nyugdíjazásnál beszámítható összes, úgy első évi hivatali jövedelmének, valamint később is minden alkalommal, korilletményeinek, pótlékainak s fizetés növekedésének 10 százalékát; és 2-or ezenfelül évenként az említett nemű jövedelmeinek 2 %-kát.

A tanítók említett járulékein felül a nyugdíjpénztárba adatnak még:

1) a megüresedett tanítói állomások intercalaris jövedelmei, a mennyiben azok az elhunyt örököseit nem illetik;

2) az iskolai hatóságok által behajtott büntetéspénzek, és

3-or még némely eddig más célra fordított tőkék kamatai s bevételék melyekett itt nem szükség részleteznem.

A mennyiben mindezen elszámlált jövedelmek sem elegendők, a még hiányzó szükséges összeg az illető országos pénztárból pótolatik.

Vége a

*) Ez igen humánus §-t, néhol p. o. Stiriában (hol 600 helyett 700 frtot tettek) kedvezőleg, másut csökkentve módosíták, Voralbergben pedig kihagyták.

»85 §. szerint, az új törvény hatályba léptekor már folyóvá tett nyugdíjakat azontúl is azok kötelesek fizetni, kik fizetni kezdték.«

Statistikai adatokat nem tudtam megszerezni, a kultusministerium legutóbbi jelentésében látható azon kimutatáson kívül, a mely szerint 1869-ben, valamennyi ország iskolai és tanulmányi közalapjaiból összesen 267,655 forint fizettetett ki nyugdíjakra (a vallás alapból fizetett 342,830 frton kívül) ezenfelül 22,397 frt. kegy díjakra, és 1742 frt végkielégítésekre.

**NÉPISKOLAI TANÍTÓK NYUGDÍJAZÁSA,
ÖZVEGYEIK S ÁRVÁIK
GYÁMOLÍTÁSA HAZÁNKBAN.**

A tanítók nyugdíjazása hazánkban máig.

Hazánkban a törvényhozás egész 1868-ig valamint magáról a népiskolai közoktatásról, úgy a néptanítók fizetéséről és nyugdíjáról sem intézkedett soha. A mi e tekintetben történt, azt részint —: a kath. jellegű községi iskolákra nézve: — a múlt század vége óta királyi meghagyások folytán a kormány rendeletiig eszközölte; részint egyes községek jó szántukból tették; részint pedig az egyes felekezeteknél az egyházi főhatóságok, meg a tanítók az állam kezdeményezésétől és befolyásától egészen függetlenül maguk hoztak létre bizonyos segélyes gyámintézeteket.

Az egyes felekezetek kebelében ily tanítói segély és gyámintézetek különösen e század negyedik tizede óta keletkeztek, s az utolsó időben, legalább számukat illetőleg, meglehetősen elszaporodtak. A rom. katolicusoknál, ha jól tudom, mindegyik püspöki megyében van a tanítók számára valamely özvegyi, vagy segély

pénztár, de melyből inkább csak kegyadományok adatnak kisebb összegekben, s tudomásra egyetlen egyházmegyében sincs oly rendszeresített nyugdíjazás s özvegy-árva gyámoltás organisalva, mellyel azon egyházmegyebeli valamennyi tanítónak, s azok családjainak a szükség eseteire csak fele részben is biztosítva volna a megélhetés. A protestánsoknál néhol a tanítók évenkénti hozzájárulásával alakítottak tanítói gyámpénztárak. Némely helyen a lelkészek is tagjai s minden tekintetben részesei e segélyintézeteknek.

A protestáns intézetek között talán legjelentékenyebb a „*dunántúli ág. hitvallásnak egyházi gyámoldója*,” melyhez évenkénti befizetéssel hozzájárulni kötelezve van az egyházkerülethez tartozó valamennyi egyházközség, valamennyi rendes lelkész és rendes tanító. A segédlelkészek és segédtanítók csak jogosítva vannak az önkéntes részvételre. Az egyház községek közül a városiak 2 frtot, a falusi- és kisvárosi első osztályú gyülekezetek 1 frt. 12 kr, — a második osztályúak 48 krt, — a harmad osztályúak 24 krajczárt; — a rendes tanítóval ellátott leány gyülekezetek pedig 20 krt, *ezüstben*, tartoznak évenként fizetni, de szabadságukban áll többet is fizetni.

A tagok befizetéseit és gyámpénz összegeit illetőleg 4 osztály van megállapítva, mindenki-

nek szabadságában állván bármelyik osztályban biztosítani magát. Az I. osztályba 20 frtot, a II-ikba 10 frtot, a III-ikba 5 frtot, és a IV-ikbe 2 frtot tartoznak a tagok évenként fizetni. Harminchárom évnél tovább senki se τ» köteles a járulékokat fizetni. Járulékát mindenki (ki halálos nyavalyában nem sínlődik), tökéül is lefizetheti egyszerre, vagy három év alatt három részletben, oly módon hogy tökéül az évi járulékok 15 évi összege vétetik.

A tagok gyámolításul vagy nyugpénzt, vagy özvegy-árva gyámpénzt nyernek. Évi akár nyugdíjul; akár gyámpénzü (a nyomorodás vagy vénülés miatt szolgálat képtelenné vált tag, avagy halála esetén utódai 15 évi befizetés, vagy a tőke letétele után, évenként fizetett járulékanak tízszeres összegét kapja. Tehát 2 írt évi befizetés után 20 frtot, 5 frt után 50 frtot;— 10 frt után 100 frtot,— és 20 frt után 200 frtot, mint maximumot. Azonban mindenki, belépte után azonnal jogosított kisebb mennyiségű gyámpénzre, nevezetesen: ha öt évi befizetés előtt válik szolgálat képtelenné vagy hal el; akkor ő, vagy jogosított özvegye, s árvája ha a befizető lelkesz volt 16—20 frtot,— ha tanító 6—10 frtot,— öt évi befizetés után fél nyugdíjat, azaz az évi járulék ötszörös összegét; — tíz évi befizetés után pedig $\frac{3}{4}$ nyugdíjat, azaz az évi járulék $7\frac{1}{2}$ -szeres összegét.

A gyámolda keletkezésének 1846—1850-ig lefolyt első öt éve alatt szabályszerű nyugdíjak nem adtak, hanem csak 6—10, és 16—20 frtos segélyösszegek.

A gyámoldának a régi nyugdíjintézet hozzácsatolt tőkével, és azóta tett alapítványokkal, meg a jövedelem szaporulatokkal ma már meg lehetős töke vagyona is van.

Azonban mint láthatjuk ez igen szép intézet is csak a hozzá évi 20 írttal járulóknak (s ezeknek is 15 évi befizetés után) bír évi 200 frtot biztosítani, a kevesebbet fizethető tanítók nagyobb részének pedig alig 50, legfőlebb 100 frtot, — sőt 15 év előtt csak 25—50 frtot. És mindemellett főleg csak az által képes a gyámolda magát fentartani, sőt vagyonát gyarapítani, hogy az eddigi szokás szerint a tehetlenné vált lelkészek és tanítók rendesen halálukig állomásaikon maradtak, (melléjük segédek adatván) úgy hogy a gyámolda pénztárából csupán az özvegyek s árvák segélyeztetnek, s nyugdíjakat csak ritka kivételes esetekben kell adni.

A reformátusoknál, meg az unitáriusoknál az egyházkerületekben levő egyes egyházmegyék szerint vannak többnyire társulati úton alakított ily gyámintézetek, melyeknek szervezete, és a belőlük való segélyezés mérve a helyi körülmények szerint igen különféle. Azonban az egy

házmegyék nagyobb részében semminemű segély intézettel sincs a tanítókról gondoskodva. így p. o. tudomásomra a dunamelléki ref. egyházkerületnek is 7. egyházmegyéje közül csupán a Soltiban létezik a v agy 10 év előtt szász Károly által kezdeményezett ily intézmény.

Az egyházi gyámoldákon kívül vannak még a —: különösen 1868 óta alakult: azon tanítói egyletek, melyek a kölcsönös segélyezést szinte feladatukul tűznék ki, vagy épen gyámpénztárt is állítottak tagjaik számára.

Azonban mind az egyházi, mind a tisztán társulati ily gyámintézetek, vagy oly csekély összegű segélyt bírnak nyújtani, mely a nyomort legfőlebb pillanatra enyhítő alamizsnául szolgálhat, vagy ha valamivel jelentékenyebb összeget adhatnak, azt csak kevesebb számú, különben is jobb módú tanítók irányában tehetik, (a nélkül hogy ezeknek is elégséges ellátást nyújthatnának) s a szegényebbek nem részesülhetnek benne a befizetések nagysága miatt. Általában tanítóinknak épen szegényebb és legnagyobb része egyáltalán nincs biztosítva sem magát, sem családját illetőleg a koldulás ellen.

Nézzük röviden, mi történt eddig az állam, illetőleg a kormány részéről.

A nyugdíjak iránt nálunk általában csak Maria Terézia ideje, illetőleg II. József uralkodása óta kezdtek szabályszerűen intézkedni.

A jezsuita rend megszüntetése után 1776-ban kiadott első „Ratio educationist-ban, a néptanítók nyugdíjazása iránt még semmi gondoskodás sincs. Később II-ik József normaliakul tekintett egyes rendeleteiben parancsolá, hogy a megszüntetett zárdáknak, valamint a tanulmányi alapnak birtokain levő tanítók, ugyanazon alapok jövedelmeiből ne csak hogy szolgálatuk ideje alatt fiztessenek, hanem mind maguk vénségük vagy nyomorodásuk eseteire, mind gyámoltalan családjuk elláttassék.

Azután lassanként, s különösen 1790-ben kiadott egy szabályrendelettel az Austriában behozott nyugdíjazási eljárás rendeltetett alkalmaztatni Magyarországon is (lásd főlebb Austriát;) de —: utóbb Ferencz király által is ismételt: — azon intézkedéssel, hogy a kamarai birtokokon levő, meg a tanulmányi alpból, s általában a kincstárból fizetett tanítóknak ugyanazon alapokból, melyből fizettetnek nyugdíj, s özvegyi és árva gyámpénz adandó. Több ezen időben, — sőt egész 1829-ig: — történt tanítói nyugdíjazások ügyirataiból azt látom, hogy minden egyes ily esetet a király elé kellett felterjeszteni, s annak elhatározása szerint eszközöltetett a nyugdíjazás. Az általam látott ügyiratokban egy egy özvegy 50 — 60 sőt az elhunynak kitűnően érdemesültsége esetén egész 200 forintig menő nyugdíjat nyert.

Érdekes Ferencz királynak egy 1795-ben a Helytartó tanácshoz 12,446 udvari szám alatt intézett leirata, *) melyben a népisk. tanítói fizetések legkevesebbjét 100 forintban kívánja megállapítani, oly módon hogy a hol a község szegény, ott annak $\frac{2}{3}$ -dát a község, $\frac{1}{3}$ -át a földesúr fizesse. Egyszersmind szigorúan rendeli, »hogy a jegyzőség, és az ingyen kántorság a tanítói hivataltól **feltétlenül** elválasztassék. Kivétel-
 es helyeken, a hol a viszonyok egyáltalán nem engednék meg hogy ez elválasztás azonnal megtörténjék, ott addig is a jegyzői teendőkért legkevesebb 60 forint fizetessék a tanítónak, hogy abból magának segédet tarthasson. Hasonlóul a hol a kántorság nem bizható másra, ott a kantori teendőkért külön legalább 50 forinttal jutalmaztassák, hogy ha így dolgai megszorodnának segédet tarthasson.«

A múlt században kiadott e királyi rendelet hány helyen nincs még máig is végrehajtva?!

A Ferencz király által 1806-ban **) kiadott

*) Melyet a Helytartótanács 24,576 számú rendeletében adott ki, már kevésbbő szabatosan, és a fennállott állapot iránt több engedékenységgel fogalmazva.

**) A Ferencz uralkodása alatt megállapított »Ratio educationis« különféle kiadásainak szövege némely pontban eltérő. Így p. o. a Helytartó tanácstól maradt irattárban levő egy kézirati példányban, és egy az 1828-ban nyomtatott hivatalos kiadásban az 1806-iki kiadásától némi-

„Ratio educationis publicae“ V-ik fejezetében s 290 §-ban következőleg intézkedik a népiskolai tanítók nyugdíjazásáról.

»De Administratoribus Scholarum Vernaculorum sic est statutum: Qui stipendia habent ex aerarii literario: pensionem quoque suam ab eodem sumunt. Magistri Scholarum Primarium, et Capitalium peculiaris est Pensionum Fundus in aere olim c. Didaetris Scholarum publicarum collecto, et apud aerarium publicum foenori locato; qui si

leg eltérő következő szöveget találjuk, ugyan az V-ik fejezet 325—326 §-ában: »Scholarum autem Vernaculorum Administratoribus, quibus stipendia c. Literario prebentur aerario, peculiaris est constitutus Pensionum Fundus, deputata hunc in finem summa e didaetris abolitis congesta, et apud Aerarium publicum foenori locata. (326 J Uxoribus viduis, si in Matrimonii unum annus exegerunt, generatim competet Tertia illius stipendii pars, quod vir muneri immortuus habuit; aut illius, quo truebatur maritus, dum ad Pensionis statum fuit positus.«

A kétféle szöveg között azon egy lényegesebb különbség van, hogy ez utóbbi kiadásban említés sincs téve »a városok, s egyéb községek« által fizetett tanítók nyugdíjazásáról, hanem csupán csak a tanulmányi alapból s a kincstárból fizetett tanítókról van szó.

Az ember azt gondolná, hogy a későbbi szintén hivatalos kiadással (melynek kézírata is hivatalos okmányul őriztetett) az 1806-iki kiadás szövege hatályon kívül tetetett. Azonban tényleg majd egyik majd másik kiadást használták az ügyek elintézésénél, sőt a nyugdíjakra nézve leginkább az 1806-iki kiadás értelmében *igyekeztek* intézkedni, s p. o. a számvevőségénél mind máig az 1806-iki kiadás használtatott; ezért idéztem én is nem a jegyzetben az 1806-iki kiadás szavait.

forte non suffecerit, eomplementuni congruau pensionis .dato it ur e Fundo studiorum pro illa stipendii parte, quam quis hide, dura docuit. levavit. Alii, quos Urbes, et oppida, ceteraeque Ineolarum Communitates suo in gremio aluerant, si deficiant, earum erit aequitatis et provideutiae bene de ipsis meritos convenienter sustentare. Uxoribus Viduis, etsi imam duntaxat annum cum Mag'istro vixerint, generaliter tert'a illius »Stipendia portio, quod viri muneri seholastico immortalui habuere. Si quis autera horuin in nsu pensionis positus cedat e vita, pensio erit cmetienda Viduae ex illo stipudio, quo Maritus tunc Iruebatur, emu ad statum pensionis transiit.«

(Magyarul: »A népiskolai rendes tanítókra nézve így rendeltetik t. i. a nyugdíjazás.) —: A kik a tanulmányi alapból fizettettek: azok nyugdíjukat is ugyanonnét nyerjék. Mind a falusi, mind a városi —: í o elemi: — tanítók ellátására van egy régtől fogva a tandíjakból gyűjtött és gyűjtendő nyugdíj alap, mely a kincstárnál van kamatra elhelyezve. A nyugdíj szükséglet fedezésére a meny nyiben ez alap nem szolgáltatna elegendő összeget, a még hiányzó a tanulmányi alapból pótolassék. Más városok és egyébnemü községek azon tanítóinak nyugdíj ellátásáról pedig, kik a község által fizettetnek, azon illető községek feladata érdemük szerint illően gondoskodni. — Azon özvegy nőknek, kik legalább egy évig együtt éltek tanító férjükkel, özvegyi nyugdíjul $\frac{1}{3}$ -da jár férjük utolsó szolgálati évében élvezett fizetésének.«)

Az 1803-iki Ratio educationis ez idézett rendelete szolgált azóta mind a legutolsó évekig alapul és irányadóul a kormánynak a tanítók nyugdíjazása ügyében tett minden intézkedésénél.

A későbbi szabályrendeletek (p. o. az 1824-

iki, és az 1845-iki) is csak ennek pótlékául vagy világoztásául tekintettek, s quasi alaptörvényül mindig ez használtatott.

A Ratio educationis idézett 290-ik §-ára felvilágoztásul még a következőket kell megjegyezniem:

1-ör hogy az abban említett nyugdíjalap sohasem létezett, s nem jött létre az 1860-nas évekig. E czímen azonban mégis gyűlt össze, és kezeltetett a Helytartó tanácsnál egy kis pénz, mely a hatvanas években 900 forintra emelkedett kamataival. Ekkor gr. Pálffy, azon időszereint helytartó, felhívást bocsájtott ki a püspökökhöz és a megyékhez, hogy adakozásaikkal hozzák létre a Ratio educationis-ban említett e tanítói nyugdíj alapot. Ezen felhívás következtében begyűlt pénzekkel azon 900 frtnyi nyugdíj alap 14 ezer forintra emelkedett, s raa is e czímen kezeltetik.

2-or hogy a nyugdíjak mennyiségére nézve, a gymnasiumi s egyéb felső intézeti tanárok számára szinte a Rat. educationisban rendelt számítás alkalmaztatott a néptanítókra is, t. i. tíz évi szolgálat után $\frac{1}{3}$ -dát, húsz évi szolgálat után felét kapták utolsó évi fizetésüknek, 30, vagy néha 40 évi szolgálat után pedig az egészet.

3-or hogy az idézett 290 §. tulajdonképen csak a tanulmányi alap birtokain, s egyéb

kincstári birtokokon alkalmaztatott, — meg a részben vagy egészen a tanulmányi alpból fizetett tanítók irányában hajtatott végre mindig és minden esetben: az egészen községi pénztárakból fizetett tanítók irányában pedig csak akkor, ha lehetett, azaz, ha az illető község maga is akarta, vagy nem szegült erősen ellene a kormány elhatározásainak vagy pedig mikor a kormány nagyobb absolutisinnal mert kormányozni. Mihelyt egy kicsit alkotmányosabb idők jártak, mindjárt nem lehetett nagyon erőltetni a község általi nyugdíjazást. A vonakodó községek is nem szokták a fizetést nyíltan megtagadni, hanem vagy más községekre hárították a terhet (melyekben t. i. a tanító előbb szolgált) vagy addig húzták vonták az ügyet míg a szabályszerű tárgyalások alatt vagy az ügy vagy maga az elnyomorodott tanító örökre elaludt.

A községeket főleg két okból nem igen kényszeríthette a kormány szabadabb alkotmányos időkben a nyugdíj fizetésre. Először azért, mert a *Rat. educationis* is csak általánosságban mondja ki, hogy a község feladata tanítóiról méltányosan gondoskodni, de mily összeggel, és minő módon, azt nem határozza meg. Másodszer azért, mert a *Rat. educationis* nem törvény, hanem csak rendelet volt. Holott, az *exactoratusok*nak is, nyugdíjazási esetek tárgyalásakor többször kifejezett nyilatkozata szerint, ez ügyben csak

a törvényhozás intézkedése alapján lehetett volna teljesen kötelező erővel intézkedni.*)

Még három nevezetesebb szabály rendeletet kell megemlítenem.

A Rat. educ. idézett 290 §-nak tág kifejezése miatt visszalyok támadtak a felett, hogy azon tanítónak, ki több községben szolgált, melyik község üzesse nyugdíját s özvegyi gyámpénzét? A kérdést Ferencz király egy 1824-ben 7644 sz. a. (16,542 helytartó tanácsi sz. a.) kiadott udvari rendelettel úgy döntötte el, hogy mindig azon község köteles a nyugdíjazás terheit viselni, melyben a tanító utoljára szolgált, s szolgálatképtelenné vált. — Azonban e rendelkezésnek éppen méltánytalan volta nehezítette meg nagyon a tanítóknak a községek által való nyugdíjazását, s az e miatti kifogások és

*) Különösen a miatt merültek fel néha nehézségek, hogy a II. József féle nyugdíjazási rendeletek némely pontban, (p. o. a szolgálati éveket, s a nyugdíj mennyiségét illetőleg) nem egyeztek meg a Rat. educationis-sal, vagy egyéb rendeletekkel. Ily contraversiak alkalmával a számvevőségeket —: mint a hol a normaliakat legjobban ismerték: hívta fel a kormány véleményadásra. A számvevőségnek ily elvi kérdésben, (p. o. 1822-ben) tett nyilatkozatait láttam, a melynek értelmében intézkedni kell úgy, a hogy szokás és körülmények szerint legcélszerűbb, de kötelezőleg végérvényesen csak törvény által lehet rendelkezni.

viszályok egész 1868-ig, sőt a kath. tanítókra nézve azóta is sok esetben felmerültek.

A helytartótanács 1845 július 16-dikáról kelt 25,224. sz. a. adta ki »*Magyarország elemi tanodáinak szabályait*«, mely tulajdonképen a korábbi »Ratio educationis«-oknak a népnevelésre vonatkozólag, a kor szükségéi szerint való módosítása akart lenni. E szabályzat a nyugdíjra nézve 71-ik §-ában következőleg intézkedik:

»Ha a fentebb előszámlált fizetéssel alkalmazott tanodái egyének öregség, vagy más alapos ok miatt kötelességüket nem folytathatják, nyűgdíjt követelhetnek: az egész fizetési nyugdíj elnyerhetésére a tanodái rendszer (azaz: a »Rat. educ.«) következtében 30 évi hív és buzgó szolgálat kitűzetvén, minden egyéb nyugalmazási elvekre és szabályokra nézve a köz- és álladalmi hivatalnokokhoz hasonlítottatnak. Kedvezőbb ellátás iránti szerződés szabad és érvényes: ellenben ama szabályoknak megszorítása még önkéntes lemondás mellett is tilos.«

Ez újabb szabályzat a gyakorlatban úgy szólva mitsem változtatott, s az eljárásoknak alapjául azontúl is inkább a »Rat. educationis« szolgált, mert a nyugdíj mennyisége 1845 előtt is körülbelől úgy számított ki, mint az állami hivatalnokoké; azt meg az 1845-iki rendelet sem meri nyíltan kimondani, hogy a község föltétlenül köteles a nyugdíjról gondoskodni,

Az 1850-es években ismét vita merült fel a hatóságok között a felől, hogy a tanítók 30 vagy 40 évi szolgálat után kapják-e nyugdíjul egész fizetésüket?

E kérdést Thun, Austria akkori kultusministere egy 1857-ben kiadott rendelettel akként döntötte el, hogy »a kamarai jövedelmekből, vagy a tanulmányi alapból fizetett, úgyszintén a kincstári vagy tanulmányi jószágokon alkalmazott tanítók nem 40, de 30 évi szolgálat után kapják nyugdíjul teljes fizetésüket.

Ezen nevezetesebb intézkedések tétettek az állam kormányai által a tanítói nyugdíjazások érdekében 1868-ig. Természetesen ezek — a mennyiben valósággal végrehajtottak is, — csak a római katolikus vagy a kath. jelleggel bírt községi iskolák tanítóiról való gondoskodásra szorítkoztak.

Végül meg kell itt még említenem a kormány kezelése alatt állott és álló nagyszerű Széchenyi-Kolonics alapítványt; melynek 20—22 ezer firt jövedelméből évenként 320—325 szolgálatra képtelen katolicus tanító kap fejenként 63 forintnyi segílyt.

Az 1868-ban b. Eötvös közoktatásügyi minis-ter által az országgyűlés elé terjesztett népisko-lai törvényjavaslat 132,133, és 134 §-aiban-a

tanítói nyugdíjakra vonatkozólag következő intézkedés tervezetett:

132. §. A rendes tanítók évi fizetésének két százalékát a község évenként visszatartja a segélyezési pénztár számára, s azt a megyei iskola-tanácsnak beszolgáltatja.

Az ekkép minden tanügyi megyében begyűlt pénzt összesítve, az oktatásügyi minisztérium kezeli, róla évenként lehetőleg részletes nyílt számadást tevén közzé.

E pénztárból az öregség vagy betegség miatt végleg mnkatehetetlenné vált s így állomásaikon nem maradható tanítók 150 o. é. forintot, a munkaképtelenné vált tanítónőnek, valamint az elhalt tanítók özvegyei (míg férjhez nem mennek) és árvái (16 éves korukig) pedig 100 lrt évi segélyt kapnak.

Ha a segélyzendő tanítónak vagy özvegyének számosabb tagokból álló s szükségben szenvedő családja volna, kérelmére az oktatási miniszter, ez összeget növelheti.

133. §. A mennyiben a tanítói fizetések évi két százalékából ekként gyűlt pénz a kiosztandó segélyekre nem volna elég, a hiányzó összeget az állampénztár fedezi.

134. §. Elhalt tanítók szegény árváinak neveltetésére az állam pénztárából évenként 10,000 forintot fordítand az oktatásügyi miniszter a következő módon:

1) Ez összeget legalább 100 gyermek között osztandja fel;

2) a gyermekek bármely helyen akár ipar vagy kereskedelmi, akár reál, akár gymnasiumi tanodában tanulhatnak;

3) csak 16 éves korukig húzzák.

Az ezen javaslattal egyidejűleg a törvényhozás elé terjesztett indokolásban a nyugdíjra vonatkozó szakaszok csupán a következő megjegyzésekkel voltak indokolva:

132—188. §. A tanítók nyugdíjáról okvetlenül gondoskodni kell:

1) Mert nem adhatni nekik annyi fizetést, mennyiből betegség s elgyengülés esetére magukat biztosíthassák.

2) Mert nyugdíj nélkül embertelenség volna a munkatehetlenné vált tanítót hivatalából elküldeni.

Ha pedig ott marad, nem taníthatván kellően (vagy tán egyáltalán nem) az iskolai oktatás felette szenved miatta.

134. §. Nem reménylhető, hogy a 132. és 133. §-ban leírt módon az árvákról is eléggé lehessen gondoskodni, azért szükséges a 134. §-ban kimondott segélyezés.

A 132. §-ban általában az árvákról van szó, s hol p. o. 6 árva marad, a mindnyája által összesen kapott 100 írtból egyiket sem lehet neveltetni. Főleg ilyen esetekre gondolva, láttam szükségesnek a 134. §-t, mely csak a népiskolánál felsőbb valamely iskolába járó gyermekekről gondoskodik.

Ritka tanító szerezhet fizetéséből annyi vagyont, hogy abból halála esetére is iskoláztathassa gyermekeit. Pedig a művelt embernek nagy fájdalma, ha gyermekét műveletlenül kénytelen hagyni.

A 134. §-ban kitett évi *10 ezer forintot* az ország nem erezi meg; de rajta 100 tanító árvát neveltetvén, meg fogja érezni azon 100 tanító működésének áldását, ki biztos lévén gyermekei jövőjéről, mellék-kereset helyett egész odaadással él az iskolának, — megfogja érezni az abból származó nyereséget, hogy így folyton 100 tanult emberrel szaporodik a lakosság.

Az 1868-iki törvényjavaslatban a nyugdíjazásról főleg azért nem lehetett részletesebb és a tanítókra is kedvezőbb tervezetet adni, mert ez ügyet illetőleg is, mint több egyéb tárgyra

nézve, úgyszólván csak setétben kellett még akkor tapogatódzni, és semmi oly adat nem állt a minister rendelkezésére, mely a nyugdíjazandó tanítók létszáma — sa nyugdíj szükségletek iránt csak megközelítő tájékozást is adhatt volna. — Azon reményben tehát, hogy egy pár év múlva, mihelyt a viszonyok a kormányközegek közreműködésével megismerhetők lesznek, a törvény több pontjaira nézve úgylis új javaslatokat kellend a törvényhozás elé terjeszteni: a nyugdíjazásról is csak azon mértékben gondoskodott a törvénytervezet, melylyel a már az első évben mutatkozandó szükség kielégíthető lett volna.

A tanítói karból akkor többen elégedetlenek voltak a javaslat e pontjával, s az abban tervezett ellátást keveslették. — Azonban, fájdalom, b. Eötvösnek még ennyit sem sikerült akkor a törvénybe iktattatni. — A megalkotott 1868-iki népiskolai törvény 145. és 146. §-aiban következőleg intézkedik a községi tanítók nyugdíjazásáról:

145. §. A rendes tanítók évi fizetésének 2 százalékát a község évenként visszatartja a segélyezési pénztár számára, s azt a megyei iskolatanácsnak beszolgáltatja.

Az ekkép minden tankerületben begyűlt pénz összeítve az oktatásügyi miniszter kezeli, róla évenként lehetőleg részletes nyílt száma lást tévén közzé.

E pénztárból az öregség vagy betegség miatt végleg munkaképtelenné vált s így állomásaikon nem marad

ható tanítók, a munkaképtelenné vált tanítónők, valamint az elhalt tanítók özvegyei (míg férjhez nem mennek) és árvái (16 éves korukig) segélyeztetnek, különös tekintettel a segélyezendő tanító vagy özvegye számosabb tagokból álló s szükségben szenvedő családjára.

146. §. Elhalt tanítók szegény árváinak neveltetésére az állam pénztárából is adatik segély, és pedig oly módon:

1. hogy az évenként megszavazott összeg legalább 100 gyermek között osztatik fel;
2. a gyermekek bármely helyen és bárminő tanintézetben tanulhatnak;
3. csak 16 éves korukig húzzák az árvák az állami segélyt.

A törvényben tehát egészen kihagyatott mind az államnak a nyugdíjhoz való járulása, mind a tanítók számára bizonyos meghatározott nyugdíj-összegnek a biztosítása. — A rendszeres és biztos nyugdíjból lett bizonytalan mennyiségű alamizsna, melynek még azon kellemetlen saját-sága is van, hogy a tanítóknak saját pénzükből adományoz a kormány tetszése szerint meghatározandó mennyiségű segélyt.— Ezenfelül könnyű kiszámítani, hogy a tanítók által fizetett 2 %-ból állami pótlék nélkül néhány év múlva (t. i. midőn az ellátandók száma nagyobb lesz), alig lehetend 40—50 forintos segélyeknél nagyobb összegeket adni.

Tagadhatlan tény tehát, hogy az 1868-iki törvényhozás sokkal csekélyebb mértékben gondoskodott a községi iskolák tanítóinak gyámolításáról, mint a 62 év előtt készült »Ratio edu-

« cationis» intézkedett a tanulmányi alapból fizetett tanítók felől, és mint akart gondoskodni a községi tanítókról is.

Hasonlóul az árvákat illetőleg, a javaslatból megtartatott azon pont, hogy árváknak az állampénztárból adatik segély, és hogy e segély legalább 100 árva között osztatik fel: de már az, mi e pontoknak szükségképi előzménye volt, t. i. hogy 10 ezer frt osztandó ki 100 árva között, ki hagyatott. — így pedig a törvény igen visszás értelemben vehető az alkalmazásnál. Mert p. o. most még alig van 700 községi tanító, s így talán csak 15 — 20 árva volna segélyezendő; mi történjék, midőn a törvény határozottan rendeli, hogy »a megszavazott összeg *legalább* 100 árva között osztassék ki,« — tehát szigorúan véve, kevesebb között nem is szabadna kiosztani.

A javaslatnak azon értelme volt, hogy a 10 ezer forint oly részletekben osztassék ki, hogy 100 forintnál többet egy árva ne kapjon.

Bármely oldalról tekintsük is tehát tanítóink helyzetét, azt látjuk, hogy szerencsétlenség eseteire egy nagy részükről úgyszólva semmit sincs gondoskodva, egy részüknek pedig —: a községieket sem véve ki: — ha adatik is némi segélybe a legmérsékeltebb megélhetés sincs biztosítva.

Dicsőült b. Eötvös is mélyen érezte a tanítók

nyugdíjai, s özvegy, árva gyámolítással biztosításának égetően sürgős voltát. A népiskolai közoktatás állapotáról 1870-ben az országgyűlés előterjesztett jelentésében a törvényhozás egyik legközelebbi teendőjéül van kimutatva a tanítói nyugdíjazás rendezése. — E jelentés (54 — 55. lapjain) szerint: »a jelen viszonyok között a kimutatott okokból alig hihető, hogy tanító erőket elegendő számmal szerezhessünk. E célra okvetlenül szükséges volna, a fizetés javítások és a képezdék reformja mellett az;

b) hogy a tanítóknak bizonyos szolgálati idő után, vagy elnyomorodásuk esetére kellő nyugdíj biztosítások, s másfelől helyökbe az oktatásra képebbb új erők alkalmaztathassanak;«

Fájdalom, a dicsőült e tervét is csak mintegy végrendeletképen hagyhatta hazájának. Teljesítse a nemzet minél előbb ezt a végakarátát is azon nagy fiának, kinek egyik legfőbb óhajtaása volt, hogy emléke, eszméinek győzelme legyen!

Nyugdíjazási tervezetem főbb elvei s indokai.

Ha a tanítók nyugdíjazásának miként szervezését illetőleg nem csak kiérlelt gondolataimat, hanem egyszersmind gondolkodásom azon egész folyamatát elő akarnám adni, mely ezen

eredményre vezetett, ha el akarnám mondani mindazon mérlegelt pro és contra okokat, melyek következtében a képzelhető többféle módzatok között végre is épen az előadandó tervezetemben tudtam megállapodni: dolgozatom felette hosszadalmas lenne, s tán vele czélt is tévesztenék. Ezért ez alkalommal bővebb fejtegetés helyett csak egy pár legfőbb pontot bocsátok előre indokolásul, s bevezetésül, és azután, szóljon a tervezet magáéit.

A tanítók nyugdíjazásának s özvegyeik, árváik gyámolításának eszközlésére öt nevezetesebb mód volna gondolható, u. m. 1., valamely élet biztosító társulatnál való biztosításuk, 2 or maguk a tanítók társulásával alakítandó biztosítás, 3-or maguk az iskolákat közvetlenül feutartó egyházi, s polgári községek stb. által; 4-er a felekezeti tanítóknak a nagyobb egyházi testületek által, s a községieknek az állam által nyugdíjazása, végre 5-ör valamennyi tanítónak egy általános nyugdíj pénztárból ellátása.

Tekintsük e módokat sorra.

Az elsőt illetőleg, jól tudora, hogy épen napjainkban azon nézet kezd elterjedni, hogy még az állami hivatalnokoknak se az állam adjon nyugdíjat, hanem kötelezze őket, hogy vagy valamely élet biztosító intézetnél, vagy társulás útján biztosítsák magukat. Elméletben sokat lehet ez eszmének mellette is, ellene is fel-

hozni, de ennek a tanítókra alkalmazása hazánkban ezen idő szerint lehetőknek sem látszik. Nem lehet először azért, mert a tanítók legnagyobb része fizetésének csekély volta miatt nem volna képes az ily biztosításhoz szükséges évi járulékot megfizetni; másodsor azért, mert az ily biztosítás csak az egyes egyénekre külön szerződéssel, és mindegyiknek a biztosításkor való életkora szerint különböző mennyiségű járulékkal eszközölhető, s ez oly nyilvántartást és oly ropant kezelési munkálatot igényel, mely a mi viszonyaink között és 18 ezer tanító irányában ropant költséggel sem volna kellő rendben tartható; és harmadsor azért, mert hazánkban, és tudtomra az egész monarchiában sincsen még tulajdonképeni *életjáradék intézet*, azaz, oly biztosítótársulat, melynél lehetne nemcsak egy bizonyos életkorra (p. o. a biztosítottnak 55 vagy 60 éves korára) kezdődő nyugdíjat, hanem bármikori nyomorodások esetére évjáradékot biztosítani. A mi élet biztosító társulatainknál mind csak előre kikötött bizonyos életkorra lehet biztosítani. Így p. o. biztosíthatom magamat úgy, hogy ha 60 éves kort megérem, attól fogva kapok évenként 300 forintot, de addig akár mi szerencsétlenség ér, azért semmit sem nyerhetek» Holott a tanítók nyugdíjazásánál a nyomorodási esetek, s az illetőknek szolgálati ideje mellőzhetlenül fontosak, ezeket pedig tekintetbe venni

biztosító intézetek nem vállalkoznak. Mind a mellett kísérletet tettem intézeteknél is. Az első magyar általános biztosító társaság igazgatóságától nyertem is azon nyilatkozatot, „bogy a társulat vagy 1., csak bizonyos idő múlva kezdődő nyugdíj, vagy 2. özvegyi nyugdíj biztosítását fogadhatja el a biztosítandónak a biztosításkori életideje szerint megállapítandó évi befizetésekért, és csak egészséges egyének biztosíthatók.“ A biztosítási évi járulékok mennyisége a társulat kiadott díj szabályzatának XI, és XV táblái szerint állapítatnék meg. És ha valamennyi tanító biztosítatik, s a befizetéseket az állam garantírozza és szolgáltatja be a társulatnak: akkor ez kész a szabályszerű díjból 15%-ot leengedni.“ E XI. tábla szerint p. o. egy 35 éves tanítónak, hogy 60 éves korától fogva évi 300 forintot kapjon, évenként 51 frt. 1 kr. kellene fizetnie, vagy a 15%-et leengedve 43 frt. 18 kr. ezen kívül kellene még özvegyét, és gyermekeit külön összeggel biztosítania, és ha 60 éves kora előtt lesz szolgálat képtelenné, azért semmit sem kap 60 éves koráig.

Nem kell bizonyítgatnom, hogy ily biztosítás ép úgy kivihetlen költségessége miatt mint céltalan volna.

A második mód volna maguknak a tanítóknak az önszegély elvére alapított társulása, s önmaguk között életbiztosító intézetek alapítása.

Első tekintetre úgy látszik, hogy e módozatot annyival több siker reményével kísérhetnénk meg, mert a tanítók száma a 18 ezerét haladja, s ily vállalatok annál jutányosabbak, s annál biztosabban sikerülnek, minél tömegesebb részvételnek örvendhetnek. Mindamellett kivihetetlennek tartom, hogy az önszegély elvén alakult ily társulással *valamennyi* tanító nyugdíjáról s özvegy árva gyámolításáról gondoskodhassunk. Sőt tudtomra más országokban is sehol sem sikerült a tanítóknak oly egyesülete, melylyel nagyobb számú tagok számára nem csak özvegyi, vagy árva gyámpénzt, avvagy betegség esetén segélyt; hanem nyugdíjat is biztosíthatnának. A fő nehézség abban van, hogy ha ily tanítói társulatban akarjuk az özvegy- árva segélyt, meg egyszersmind a nyugdíjat is biztosítani, a lehető legkisebbre reducált évi befizetések is oly összegre mennek, melyet a tanítók nagy része nem képes megfizetni jövedelmének csekélysége miatt, s ennél fogva épen a gyámolításra leginkább rászorult szegények nem vehetnek benne részt; vagy pedig ha a szegényebbek által is elbírható befizetéseket állapítanak meg; akkor oly kis összegeket adhatnak segélyekül melyek csak pillanatra (p. o. betegségben) vagy legfőlebb némi pótlékképen könnyíthetik a gyámolított helyzetét. Mind a két nemű bajt lát-hatjuk azon tanítói segély egyleteknél is; me-

lyek csupán özvegy-, árva gyámolításra, vagy betegségi segélyezésekre alakultak.

A porosz özvegy, árva gyámolító egyletek 10—15, 18 tallért adnak évenként egy-egy gyámolított családnak.

A főlebb ismertetett kitűnő szerkezetű holland „tanítói életbiztosító“ egylet igaz, hogy 50 irttól egész 500 forintig menő évjáradékot fizet egy egy özvegynek vagy árva családnak: ámde p. o., hogy egy 30 éves tanító halála utánra családjának 1718 irt tökét vagy ie 100 frt. évjáradékot biztosítson évenként 36 forintot kell fizetnie. Es e társulatnak is az ottani jó fizetések mellett csak 547 tagja van.

Keleti Flandriában (Belgium) Germain tartományi tanfelügyelő úr egy jól szervezett „tanítói kölcsönösen segélyező egylettel“ (société de secours mutuels des instituteurs et institutrices de la Flandre orientale) ismertetett meg, mely a hivatalos tartományi nyugdíj intézeten kívül létesült; úgy, hogy tagjainak nagyobb része egyszersmind a hivatalos nyugdíj pénztárnak is tagjai. E társulatban a tagsági díj legalább 5 frank évenként, s ezért a tagok betegségük esetén, vagy haláluk esetén özvegyeik s árváik számára nyernek a körülmények szerint megállapítandó 25—100 frank segélyt, tehát oly összeget, mely mellett még más nemű gyámolításra is okvetlenül szükségük van.

A felhozott okokból, és az idézett példánál fogva azt hiszem, hogy nálunk legfőlebb csak a jobb fizetésű tanítók részvételével lehetne oly társulatot alakítani, mely tagjainak jelentékenyebb összegeket biztosíthatna. De ez esetben az összes tanítóknak legalább fele, s épen a gyámolításra leginkább rászorult része lenne a biztosításból kizárva: és mindemellett sem bírnánk a résztvevőknek is oly összegeket adni, mely más nemű nyugdíjakat s özvegy, árva gyámolítást nélkülözhetővé tenne.

Igenis, részemről szinte szükségesül látom és óhajtom, hogy tanítóink között alakuljanak az önségély elvén ily segélyező s biztosító társulatok és pedig minél olcsóbb befizetéssel; de úgy, hogy ezek mellett, s illetőleg ezeken kívül legyen valamenyi tanítónak bizonyos nyugdíj és özvegy-, árva gyámolítás biztosítva. Tizennyolcz ezer tanító számára lehetetlennek tartok oly mérvű nyugdíjat s gyámpénzt akár államilag biztosítani, melylyel a szerencsétlenség és nyomor minden eseteiben kellően lenne segítve,- s ezért mindig elég tér marad a társulati úton való humanisticus közreműködésre is.

A harmadik mód az volna, hogy maguk a polgári- vagy egyházi községek gondoskodjanak saját iskoláik tanítóinak s azok hátrahagyottjainak gyámolításáról. Régebben több országban ekként intézkedtek, s mint tudjuk a

Ratio educationis is ezt rendelte. Azonban erre sok helyen a község szegénysége miatt legjobb akarattal sem képes, és számtalan helyen a következés az, hogy vagy meghagyják a tehetetlenné vált tanítót is állomásán a-í oktatás roppant kárára, csakhogy ne keljen kettőt rizetniök, vagy pedig nemtelen bántalmakkal elüldözik s önkéntes lemondásra kényszerítik. De meg ez eljárás a költségekre nézve sole esetben felette igazságtalan is. Egy tanító p. o. 30 év alatt 5—7 községben szolgált, s az utolsó községben hol elnyomorodott csupán 4 évet töltött. Ugyan mily igazsággal fizesse ez a község azon tanítónak 30 évi szolgálata után járó nyugdíját? Ha pedig azt akarnók, hogy mindazon illető községek, melyekben szolgált aránylagosan járuljanak a teherhez, ezzel csak örökös perpatvarra nyitnánk tért, melyben az acták monumentális halomra szaporodnak, de a szegény tanító mindig a rövidet húzza. A helytartótanács levéltárában bőséges adatokat találunk a községekkel a nyugdíj miatt való tárgyalásokra, de aránylag kevés esetet a tanítók tettleges nyugdíjazására; sokszor mire a tárgyalások bevégeződtek, a tanító meghalt, talán épen a nélkülözés és nyomor miatt.

A negyedik s egészen jogszerű mód az volna, hogv a községi iskolák tanítóiról az állam, a felekezetiekéről a felsőbb egyházi testületek és

hatóságok gondoskodjanak. Mily nagy összeget képesek a róni. kath. püspökségek e ezélra fordítani, nem tudom, — létező nyugdíj intezeteikből ítélve megközelítőleg sem eleget, — de azt tudom, hogy sem a protestánsok egyetlen egyház kerülete, sem a román gör. keleti egyház tanítóinak lehető legmagasabb megadóztatásával sem volna képes felét is előteremtteni a szükséges összegnek, behajthatlanul nagy mérvű egyházi adók nélkül. Azután a tanítók a különféle jogi természetű iskolákban gyakran változnak, ugyanazon egyén majd felekezeti, majd községi, majd ismét felekezeti iskolákban tanítóskodik. Ki és hogy nyugdíjazza ezeket összes szolgálataikért “? Mindezen okoknál fogva egyedül lehetséges módnak azt látom, hogy mint tervezetemben részletesen kifejtendem, állítassék egy általános tanítói nyugdíj pénztár, melyhez tehetségük szerint járulni köteleztessenek valamenyi nyilvános nép-iskola, és nevelő intézet (ide értve az óvodákat, gyermek kerteket, árvaházakat s szerezet házakat is) tanítói, és ezen intézetek közvetlen fentartói. E pénztárból biztosítassék, valamenyi hozzájáruló tanítónak, s tanítónőnek a legszükségesebb nyugdíj, s özvegy-árva gyámpénz. A mennyiben e végre a járulékok nem elegendők, a szükségletet fedezze az állam, s az egészet kezelje nyilvános ellenőrzés mellett az ország közoktatásügyi kormánya.

Miért tartom jogilag és gyakorlatilag lehetőnek, hogy ily módon a felekezeti iskolák tanítóiról is az állam gondoskodjék: azt bevezető cikkemben már előadám. Igaz, hogy ez által az állam az egyházaknak is nevezetes segínyt nyújtana; és a felekezeti, s általában a nem községi iskolák jelentékenyen szilárdítatnának: de erősítenének oly módon, mely közoktatásunknak nagy hasznára válnék és ezen tanügyünk minden barátja csak örülhet, s kétszeresen örülhetünk azok, kiket a felekezeti iskolák és az egyházak iránt való ellenséges érzülettel oly igaztalanul vádolnak.

Ha már a nyugdíjazás- s gyámolítás kezelésének külső rendszerével tisztában vagyunk is, még két — a tervezet részletes kidolgozása előtt eldöntendő — nagy kérdés merül föl; t. i.

1. mennyi idei szolgálat után lehessen tetteleg nyugdíjba lépni; és

2. mi alapon állapítassék meg mind a befizetések, mind a nyugdíj összegek mennyisége;

Az első kérdést illetőleg, a legtöbb országban nyomorodás esetén is csak 10—12 évi szolgálat után léphetnek nyugdíjba.— Némely újabb törvények (p. o. belga javaslat és a badeni törv.) ezt öt évre szállítják le. De a legtöbb törvény feljogosítja a kormányt, hogy *rendkívüli esetekben bármennyi szolgálati idő után adhat nyugdíjat*, és a gyakorlatban ezt legtöbbször meg is adják. Nem

nyomorodás, de elvénülés miatt a legtöbb országban 65—70 éves korban, s egyszersmind 35—40 évi szolgálat után léphetnek nyugdíjba.

— Az úgynevezett emeritalast, azaz, csupán hosszabb idei (p. o. 30 — 40 évi) szolgálatért való nyugdíjazást a nyugdíjazandók nagy száma miatt, tudtomra egy országban sem voltak képesek a tanítókra alkalmazni. — Eu szerettem volna az emeritalast is 35 évi szolgálat után fölvenni tervezetemben, de a kapott, s alább közlendő adataimtól elrémülve, kénytelen voltam róla lemondani. Huszonhét tankerületben levő 6167 tanító között nyomorodás és legalább 60 éves kora miatt 466 volna nyugdíjazandó, s ezeken felül 35 évi szolgálatért 342 (t. i. olyan, ki 60 évesnél ifjabb, és nem nyomorodott); oly szám, hogy ennek föl vételével egész tervezetem kivihetőségét hiúsítottam volna meg.

Tervezetemben a vénség miatti nyugdíjba léphetésre 60 éves kort, s egyszersmind 30 évi szolgálatot vettem fel. — Azt hiszem, hogy ha már tulajdonképeni emeritalast nem adhatunk is; az a tanító ki 60 éves és már 30 év óta szolgál, mind emberiségi tekinteteből, mind a közszolgálat érdekéből megérdemli a nyugdíjat.

— Ha még elég erőteljes a szolgálatra, jogában áll állomásán maradni.

Végleges nyomorodások esetére, megvallom, szerettem volna a tanítókat arról biztosítani,

hogy munkatehetlenségük esetére alkalmazásuk után bár mikor léphessenek nyugdíjba. — Miután azonban attól kellett fél nem, hogy ezt nem találnák elfogadhatónak: öt évi szolgálatot vettem fel a nyugdíjba léphetés kellékéül, de úgy, hogy azon esetben, ha egyenesen tanítói foglalkozásuk okozta nyomorodásukat, öt év előtt is nyugdíjképesek. Mertem pedig az öt évet, és az említett kivittel venni fel azért, mert a 10 évi szolgálaton alól nyomorodás oly kevés esetben fordul elő. hogy ezek nyugdíjazása s özvegy-árva gyámolítása alig kerül az államnak évi 10—15 ezer forintjába: de valamennyi tanítóra roppant megnyugtatás, és e pályára vonzó, ha tudják, hogy bármikor nyomorodnak, vagy hálnak el, mind magukról, mind hátrahagyottaikról gondoskodva van.

Ugyan ez okból az árvák gyámolítását egyáltalán nem is kötöttem apjuk szolgálati idejéhez.

A másik fontos kérdés az, hogy mi alapon állapíttassék meg mind az évi befizetéseknek mind a kifizetendő nyugsíjaknak mennyisége? Igaz, hogy általában a nyugdíjazásoknál majd minden országban az egyesek hivatali jövedelmének mennyisége van alapul fölvéve, és a szolgálati idővel combinálva, azután mind járulékul fizetésük bizonyos százalékát adják, mind nyugdíjul annak bizonyos százalékát kapják, (p. o. 10 évi szolgálatért 30%-kot, 20 éviért 50% stb.) mindamellet

tartom e módot jelen viszonyaink között nálunk igazságosan kivihetőnek, sem egyéb tekintetben czélszerűnek. — E helyett mind a befizetéseket, mind a nyugdíj összegeket az egyéni fizetésre tekintet nélkül vettem fel, s csak az óvók s segédtanítók- meg a felső nép- s polgári iskolatanítók összegei között tettem némi különbséget. — Ily átlagos összegek felvételére a következő okok indítottak:

I-ör a falusi tanítók fizetésének majdnem nagyobb része nem készpénz, hanem terményekből^ sőt jó részt időnként különbözőn termelő földből áll anélkül hogy ezek jövedelmének becsértéke hivatalosan s biztosan meg volna állapítva.—Az e körülményből folyó nehézséget növeli még az is, hogy a tanítók s iskolák többsége nem az állam, hanem a különféle egyházak s egyéb testületek hatósága alatt áll, tehát az államkormány nem intézkedhetik szabadon a jövedelmek rendezése, szabatosítása és ellenőrzése iránt. — Ily viszonyok között, a dolgok rendezetlensége miatt igen sok esetben majdnem lehetetlen lenne igazságosan, s bármelyik oldalról visszaélés ellen biztosítva állapítani meg a tanító jövedelmét, s különösen nehéz volna ellenőrizni a jövedelem növekedést.

2-or. Ha a jövedelem szokásos arányában adnánk a nyugdíjat, a tanítók nagy része 10—15 évi szolgálat után, fizetéseik kevés volta

miatt oly csekélységet kapnának nyugdíjul, melyet még az éhség ellen sem volnának biztosítva. — Így p. o. Hollandban a fizetésnek a szolgálati évek számával szorozott $\frac{1}{60}$ -da, más országokban a fizetésnek legfőlebb 30—33%-ka adatik nyugdíjul. Nálunk azon tanító, kinek 300 forint fizetése van, 10 évi szolgálat után a hollandi számítás szerint 50 ftot. — a 30 százalék szerint 100 ft. nyugdíjat kapna. Hát a ki 8 vagy 5 évi szolgálat után nyomorodik el? Hát azon több ezer tanító, kinek fizetése a 200 forintot sem haladja meg, 8—10 évi szolgálat után fizetése arányában alig kaphatna 40—50 — 60 ftot évi nyugdíjul, hogy él ebből meg, ha még hozzá családos is?

E körülményt nem veszik eléggé figyelembe azok, kik a tanítóknak az államhivatalnokokkal egyenlő módon való nyugdíjazását kívánják.

3-or. A néptanítók nyugdíjra jogosítottsága legerősebben azzal indokolható, hogy legnagyobb részüknek oly fizetése van, melyből minden erőfeszítéssel sem lehet képes vénségére, vagy elnyomorodása esetére megtakarítani. Ha már tehát az ország nem adhat mindnyájuknak méltányos fizetést, legalább természetes halálukig megélhetésüket, s családjuk subsistentiáját biztosítsa minden eshetőségre.

Ámde ezen elvnel fogva, következetesen nem az jogosult nagyobb nyugdíjra, kinek úgy is

nagyobb fizetése volt, s így többet takaríthatott meg, hanem inkább az, kinek legkevesebb fizetése volt. Annyival inkább merem pedig ez elvet alkalmazni a tanítókra, mert tudjuk, hogy közülök igen sokan nem azért kénytelenítettek kisebb fizetésen szolgálni, mert kevesebb iparkodásuk és tehetségük volt, mint a jobb állomásokra választottaknak.

Ezen okoknál fogva mind a befizetéseket, mind a nyugdíjak mennyiségét (tervezet 13. §.) a fizetés mennyiségére való tekintet nélkül kizárólag a tanítói előkészültség*) és a szolgálati idő mennyisége szerint szabtam ki javaslatomban. Es a jobban díjazott tanítók nyugdíjának fizetésük arányában való emelése helyett inkább azon iparkodtam, hogy a legszegényebbek is minden esetre biztosítsák annyi, mennyi megélhetésére szükséges.

Végül azt kell még csak megjegyeznem, hogy mivel javaslatom szerint a felekezeti tanítók is az állam által kezelendő nyugdíjban részesülnek; bármi bizalmatlanság elkerülésére több oly dolgot a tanítók világos jogául írtam,

*) Az előkészültség alapján tettem némi különbséget az óvók. meg- az elemi-, rendes-, és ismét a felső nép- s polgári iskolai tanítók között. — A segédtanítókat meg azért soroztam az óvókkal egy osztályba, mert azok rendszeren nőtlenek.

a mire más országokban csak a kormányt szokták felhatalmazni.

És most lássuk magát a tervezetet:

A nyugdíjazás s özvegy — árva gyámolítás tervezete.

I. A nyugdíjra s gyámpénzre jogosítottság,

1. §. Nyugdíjra jogosítottak:

1-ör az 1868. XXXVIII. törv. czikk értelmében bármely nyilvános iskolában alkalmazott mindazon rendes és segédtanítók, avagy tanítónők, kik az 1868-iki népiskolai törvény 133 §-a értelmében képesített okleveles tanítók; — valamint azon bár nem okleveles tanítók, kik az 1868-iki törvény kihirdetésekor már rendes tanítókul alkalmazva voltak, és azóta tanítói képességüket vagy gyakorlatilag az állami tanfelügyelő előtt, vagy valamely nyilvános képezdőben letett vizsga által igazolták.

Mindezen tanítóknak akár felekezeti, akár községi, akár egyéb nyilvános iskolában töltött szolgálati idejük egyenlően beszámítatik a nyugdíjazásnál.

2-or a nyilvános óvodákban és gyermekker-

tekben alkalmazott okleveles óvók, vagy nevelők és nevelőnők, kik a törvényes tanfolyamot valamely nyilvános intézetben elvégezték, vagy legalább kitűnő sikerrel letett vizsgán nyertek képesítő oklevelet,

3-or a népiskolai tanfolyammal ellátott, és az 1868. XXXVIII. t. ez. 17. §-a értelmében nyilvános intézetekül tekinthető árvaházaknak és szeretetházaknak a népiskolai tanítóságra is oklevéllel képesített nevelői s igazgatói, illetőleg nevelőnői s igazgatónői.

2. §. Gyámpénzre jogosítottak:

1-ör a nyugdíjra jogosított tanítók, nevelők s óvók törvényes özvegyei, úgy szintén a tanító-nők, óvónők és nevelőnők özvegy férjei az alább előadandó esetekben és módokon.

2-or a nyugdíjra jogosítottaknak nyugdíjaztatásuk előtti időben kötött házasságból származott törvényes árvái, életük 1G-ik évének betöltéséig, vagy férjhez menetelükig, avagy egyéb megfelelő módon ellátásukig.

Azon árvák, kiknek sem apjuk, sem anyjuk nem él s kik apjuknak a tanítói hivatalba lépése után születtek; föltétlenül részesülnek a külön gyámpénzben, vagy megfelelő ellátásban. Azok pedig, kiknek egyik szülőjük él, vagy épen özvegyi nyugdíjat is élvez: csak az alább előadandó esetekben nyernek külön gyámpénzt. Azon árvák, kiknek ellátása akár állami,

akár egyházi köz segélylyel, avagy valamely nevelő intézetben való felvétellel teljesen fedezve, és biztosítva van: ezen idő alatt nem kapnak gyámpénzt.

A gyámpénzre jogosított özvegyek és árvák a gyámpénzt egyenlőn megkapják, halt légyen meg az illető tanító vagy tanítónő akár tetteges szolgálat közben, akár már nyugdíjazott állapotban.

II. Sajátképi nyugdíjazás.

3.§. A nyugdíjazás két módon eszközölhető, t. i. vagy a nyugalomba kívánkozóknak saját kérelmére tehát önként, vagy pedig a közoktatás érdekéből a felsőbb hatóság által nyugdíjaztathatik, még oly esetben is, ha ő ezt maga nem kívánja.

1. Önkéntes nyugdíjazás.

4. §. Az általában nyugdíjra jogosítottak közül jogukban áll önként, saját kívánatukra, életük végéig élvezendő rendes nyugdíjjal összekötött nyugalomba lépni:

1-ör azoknak, kik 60-ik életévüket betöltötték, ha egyszersmind valamely nyilvános iskolában legalább 30 éven át szolgáltak mint alkalmazott segéd, vagy rendes tanítók feddhetlen élettel s kifogástalan hivatali működéssel.

2-or azoknak, kik bár 60 évesnél kisebb életkornak, de valamely nyilvános iskolában legalább öt éven át mint alkalmazott segéd vagy rendes tanítók működtek ha valamely ön vétke hibájuk nélkül származott testi vagy lelki elnyomorodás, betegség, avagy gyengeség miatt *véglegesen* tehetetlenekké lesznek a tanítói hivatal betöltésére.

Azonban a ki csupán a tanítóságra válik tehetetlenné, de úgy, hogy azért más valamely közszolgálatra alkalmas: az csak két évig élvezheti nyugdíját, (ez idő alatt másutt szerezhetvén alkalmazást,) kivéven ha már legalább 20 évig szolgált valamely nyilvános tanintézetben mint alkalmazott tanító, a mikor élethosszig nyeri nyugdíját.

A szolgálati évek azon időtől fogva számítanak, a melyben a tanítók az 1868-iki népisk. törv. 102. §-ban írt képesítő vizsga sikeres letétele — és legalább 21-ik évük betöltése után, — a tanítónők pedig az ugyanazon törvény 114. §-ban írt képesítő vizsga letétele és 20-ik életévük betöltése után alkalmaztattak nyilvános iskolánál tanítókul.

A kik a tanítói pályáról leléptek, de később oda ismét visszatértek: azoknak a lelépésük előtt töltött szolgálati idejük csak azon esetben számítatik be nyugdíjaztatásuk alkalmával, ha kimutathatják, hogy egészségi állapotuk, vagy

hasonló s tőlük nem függött rendkívüli körülmények által kényszerítve hagyták oda a tanítóságot. Ezért az ily egyének, már a tanítói karból kilépésükkor kötelesek a tanítóságról lemondásukat a megyei tanfelügyelőnél jelenteni, s távozásuk indokait igazolni.

A kik a népiskolai tanítóságról más nyilvános tanintézetbe (p. o. középtanulóba, vagy szakiskolákba) akár tanfelügyelőséghez mennek szolgálatba, de később ismét népiskolai tanítókká lesznek azoknak nem csak előbbi éveik, hanem a közben más intézetnél vagy tanfelügyelőségénél töltött szolgálati idejük is beszámítatik nyugdíjaztatásuk alkalmával.

Hasonlóul azoknak, kik más nyilvános tanintézetnél vagy tanfelügyelőségénél töltött Szolgálatból lépnek első ízben néptanítói hivatalba: ezen előbbi állomásaikon töltött éveik is beszámítanak azon időtől fogva, midőn a tanítóságra oklevéllel képesítettek.

Az óvodák, gyermekkertek, szeretetházak, és árvaházak nevelőinek szolgálati ideje az oklevéllel képesítésük után történt alkalmaztatásuktól fogva számítatik, minden tekintetben, ugyanazon módon mint a közönséges népiskolák tanítóié. A rendes népiskolai tanfolyammal ellátott szeretetházak és árvaházak nevelőinek azonban a népiskolai tanítóságra is oklevéllel képesített egyéneknek kell lenniök.

Mind az óvodákból, árvaházakból s szeretet-házakból népiskolai tanítóságra átlépett egy-eknek, mind viszont a népiskolai tanítóságról ily intézetbe átjötteknek az előbbi állomásai-kon beszámíthatóul töltött idejük is beszámí-tatik.

5. §. A ki beszámítható *öt* évnél kevesebb ideig szolgálat után lett bár ön vétkes hibá-ján kívül és végleg képtelenné a tanítói hi-vatalra a 4-dik §-usban mondott okokból; az rendesen csak másutt alkalmaztatásáig és legfőlebb két évig kaphat végkielégítésül évi 150 forintot. Azonban a ki egyáltalán minden közszolgálatra tehetetlenné válik; az, ha kimu-tattatik hogy a tanítói hivatalra megkívántató ép testi erővel lépett, hogy elnyomorodása taní-tói foglalkozásából és hivatali buzgalma folytán származott, és hogy saját vagyonából vagy ke-reszményéből az élet legnélkülözhetlenebb szük-ségeit sem fedezheti: ezen esetben élethosszig nyugdíjazható *öt* évesnél kevesebb szolgálat után is.

6. §. A 4. és 8. §-ok értelmében nyugdíjra jo-gosítottak nyugdíjának évenkénti összege:

a) a beszámítható tizedik szolgálati év betöl-téséig évi 150 forint.

b) a tizenegyedik szolgálati évtől kezdve a nyugdíj összege mindegyik betöltött évben:

az óvók és a segédtanítók nyugdíjánál ..... 4 frrtal,

az elemi népiskolai, árvaházi, s szeretetházi rendes tanítók nyugdíjánál . 5 frrtal,

a felső nép és polgári iskolai rendes tanítók úgy szintén az árvaházak s szeretetházak igazgatóinak nyugdíjánál pedig..... 10 frrtal,

növekedik, míg így a 20-ik szolgálati év betöltésével az óvók és segédtanítók nyugdíja 190, — az elemi iskola stb. rendes tanítóié 200, — a felső nép s polgári iskolai rend. tanítók s az árvaházi s szeretetházi igazgatók nyugdíja 250 forintba megy.

c) a 21-ik szolgálati évtől kezdve, minden betöltött év után:

óvóknál és segédtanítóknál ... 5 frrtal,

elemi rendes tanítóknál . . . .10 frrtal,

felső nép- s polgári iskolák rendes tanítóinál, árvaházi, s szeretetházi igazgatóknál ... . 15 frrtal,

növekedik a nyugdíj összege, míg nem a 30-ik év után 250, illetőleg 300, és 400 forint leend.

A nyugdíj összeg megállapításánál 30 évinél hosszabb szolgálat nem számítható be.

Azonban azoknak; kik 20 évinél rövidebb szolgálati idő után nyugdíjaztatván, 200 forintnál nem kapnak nagyobb nyugdíjat, vagy épen kevesebbet; ha háromnál több gyermekük van

16 évesnél ifjabb; és ha egyszersmind kimutatatik, hogy saját vagyon vagy biztos jövedelem hiányában az egész család a nyugdíjból megélhetésre van utalva: a hárman felül levő mindegyik gyermek számára (6 gyermekig) még évi 15 forint nevelési segélypénzt kap, az illető gyermek 16 éves koráig, vagy haláláig.

Összesen hat gyermeknél több nem vétetik tekintetbe; — kivéven ha az apa kitűnően érdemesült; s egyszersmind rendkívüli nyomorban van.

Ha életkorban való növekedés, vagy halálozás által a gyermekek száma háromra apad le; a nevelési pótsegély egészen megszűnik.

2. Nem önkéntes, azaz, felsőbb hatóság által nyugdíjazás.

7. §. A nyugdíjra jogosított tanító, tanítónő, nevelő, nevelőnő, saját kérelme nélkül sőt akaratára ellenére is nyugdíjazható:

1-ör ha 60 éves korán felül bebizonyítatik, hogy öregségi elgyengülés miatt a tanítói hivatal betöltésére egyáltalán képtelen;

2-or bármely életkorában bebizonyítatik, hogy elmebetegség, (őrültség) vagy egyéb testi betegség s elnyomorodás miatt a tanítói hivatal betöltésére teljesen és véglegesen képtelen.

Az 1-ső és 2-ik pontban irt esetekben az illető nyugdíj összeg a fentebbi 6-ik §. értelmé-

ben állapítatik meg; szolgálati ideje pedig a 4-ik és 5-ik §-ok szerintt számíttatik ki, s e §-ok szerint kap végkielégítést vagy élethosszig élvezendő nyugdíjat.

8. §. A kényszerített nyugdíjazást, községi iskolák tanítói irányában a tanfelügyelőnek és a megyei iskola tanácsnak indokolt felterjesztésére a közoktatásügyi minister rendelheti el; — a felekezeti, vagy egyéb nyilvános iskolák tanítói irányában pedig akár az állami tanfelügyelő, akár az illető iskola főhatóságának kezdeményezése folytán, azon főhatóság, és a minister által a tanfelügyelő elnöklete alatt kiküldött vegyes bizottság felterjesztésére, és az illető főhatóságnak egyetértésével rendelheti el a minister.

3. A nyugdíjra jogosítottság elvesztése, s a nyugdíj megszűnése vagy csökkenése.

9. §. Nyugdíjra jogosítottságukat elvesztik mindazok, kik az 1868-iki népisk. törv. 138. §-a értelmében vagy az ott előadott okokból tanítói hivatalukból elmozdítatnak, (legyenek ezek bár felekezeti vagy egyéb intézetek tanítói); — vagy polgári büntény miatt bíróilag elítéltettek.

Hasonlóul elvesztik a népnevelési nyugdíjalapból való nyugdíjra jogosultságukat azok, kik az 1. §-ban írt tanítói pályákat odahagy-

ták, vagy más oly közép vagy felsőbb tanintézetbe avagy szakiskolákba léptek tanítókul, s így más alaptól tarthatnak számot nyugdíjra.

10. §. A már nyugdíjazott tanítók is elvesztik nyugdíjukat, ha akár nyugdíjaztatásuk után elkövetett, — akár még előbb véghezvitt, de akkor kiderült polgári bűntény miatt bírói ítélettel sújtattak, vagy oly erkölcsi kihágást követtek el (előbb vagy akkor), mely a tanítói hivatal elvesztését vonná maga után.

11. §. Ha véglegesen nyugdíjazott tanító valamely oly alkalmazást nyer, melyért legalább 100 forint értékű díjazása vagy rendes jövedelme van: akkor nyugdíjösszegének fele évenként levonatik: de csak ez alkalmaztatása idejére, s annak megszűntével ismét teljes nyugdíját élvezi.

III. Özvegyek s árvák gyámolítása.

a) Özvegyek gyámolítása.

12. §. A nyugdíjra jogosítottnak törvényes felesége férje halála esetén évenkénti rendes özvegyi-segélyt kap:

ha férje már legalább is öt beszámítható éven át szolgált, és legalább három évig éle vele házasságban, s férjénél legfőlebb 24 év-

vei ifjabb; vagy ha ezen házasságból gyermek maradt.

13. §. Azon özvegy, kinek férje már 5 évig szolgált, s ki férjével legalább 3 évig együtt élt házasságban: az özvegyi gyámpénzt élet-hosszig élvezi. — Ha ismét férjhez megy, özvegyi nyugdíját elveszti ugyan házassága tartamára; de ha megint özvegy marad, és második férje után sem kap özvegyi nyugdíjat: akkor ha szűkölködő voltát ki tudja mutatni, ismét megkapja előbb húzott özvegyi gyámpénzét.

Azon özvegy pedig, kinek férje öt évi szolgálat betöltése előtt halt meg, és ki három évig sem élt együtt férjével (szóval aki csak gyermekeért kapja a gyámpénzt): az a gyámpénzt csupán legifjabb gyermekének 16 éves koráig, avagy ezen kor előtt bekövetkezett haláláig kapja.

14. §. A tanítók özvegyen maradt törvényes férjei is, feleségüknek legalább öt évi szolgálata- és legalább 3 évig házasságban együtt élések után, az özvegy-nőkkel egyenlően nyernek gyámpénzt azon esetben, ha kimutattatik, hogy valamely nyomorodás, vagy betegség miatt keresetképtelenek s egyszersmind vagyontalanságuk miatt szűkölködők, szóval, hogy teljesen a feleségük tanítónői fizetéséből való megélhetésre voltak utalva. Az özvegyi gyámpénzre

jogosított férj, nejenél nem lehet sem 20 évvel idősebb; sem 10 évvel ifjabb.

15. §. Azon esetben, ha az öt évi szolgálat uán elhunyt tanítónak vagy tanítónőnek sem gyermekei, sem gyámpénzre jogosított özvegye nem marad, ellenben oly szülője avagy öregszülője maradt, ki teljesen vagyontalan és keresetképp len, kinek más gyermekei sincsenek kik öt eltarthatnák, s így a ki kizárólag az elhunyt keresményéből volt kénytelen élni: az elhunyt után az özvegyi gyámpénzt az ily szülő vagy öreg szülő kapja.

16. §. Az özvegyi gyámpénz évenként 100 forint, mely a házastárs halála napjától számított fél év múlva tétetik folyóvá, — (miután az 1868. népisk. törv. 140. §-a értelmében az az elhunyt tanító családja a lakást és egész fizetést élvezi fél évig.)

17. §. özvegyi gyámpénzre nem lehet joga azon özvegynek:

1-ör kinek azon házastársa ki után gyámpénzt kaphatna még nem szolgált mint tanító legalább 5 beszámítható évig, és nem élt vele házasságban három évig; vagy pedig gyermeke sincs azon házasságból.

2-or, ki az elhunyt férjjel vagy nővel már annak nyugdíjba helyezése idején lépett azon házasságra, melyből gyámpénzre igényét származtathatná;

3-or ki házastársának halálakor vagy után maga is rendes fizetéssel ellátott tanítónői stb. szolgálata után nyugdíjat élvez.

Azonban ki kénytelen volna a tanítónői stb. pályát elhagyni, vagy önhibáján kívül alkalmazás nélkül maradna: az igénybe veheti ekkor a férje után járó özvegyi gyámpénzt, azon esetben, ha maga nem kaphatna nyugdíjat.

4-er ki törvényesen elvált azon házastárstól, ki után a gyámpénzt kaphatná, —

5-ör azon özvegy férjeknek kik a 14. §. értelmében nem jogosítanak gyámpénzre, — végre

6-or kinek házastársa a fentebbi 9 és 10 § ok értelmében elvesztette nyugdíjra jogositottságát. —

Ez utolsó esetben azonban, ha nagyon enyhítő körülmények forognak fenn, s egyszersmind rendkívüli nyomor van: kegyelem útján megadható az özvegyi gyámpénz.

18. §. A már megnyert özvegyi gyámpénz is akár ideiglenesen, akár véglegesen megvonható az illetőtől súlyos erkölcsi kihágása vagy erkölcstelen élete miatt, sőt a gyámpénzt föltétlenül elveszti azon esetben, ha bűntényért birói ítélettel sújtatott.

19. §. Hasonlóul a szülők vagy öregsülők is elvesztik az özvegyi gyámpénzre a 15. §-ban írt jogositottságukat, ha az, ki után a gyámpénzt kaphatnák, a 9 és 10. §-ban írt okokból

elvesztette nyugdíjra jogosítottságát, vagy már élvezett nyugdíját; valamint elvesztik a már folyóvá tett gyámpénzt is a 18. §-ban említett-hez hasonló esetekben.

b) Árvák gyámolítása.

20. §. A nyugdíjra jogosított tanítók, nevelők, óvók, valamint tanítónők s nevelőnők mindazon törvényes árváinak, kik még a nyugdíjaztatás előtt kötött házasságból de azon szülőjüknek, kiért jogosítva volnának a gyámolításra, a tanítói pályára lépése után, születtek: a fentebbi 2. §. értelmében és a következő §§-okban foglalt esetekben rendes évi gyámpénz (avvagy más ellátás 1. 2. §.) biztosítatik, akár tetteges szolgálat közben, akár már nyugdíjazott állapotban halt meg azon szülőjük, ki után a gyámpénzt nyerik, és bár mennyi időt töltött is az el beszámítható tetteges szolgálatban. — Azok pedig, kik illető szülőjüknek, beszámítható tanítói szolgálatba lépte előtt születtek, csak ezen szülőjüknek legalább 5 évi tanítóskodása után nyernek árva gyámpénzt.

Az ekként gyámolítandó árvák a szerint ségélyeztetnek különböző összegekkel, a mint vagy olyanok, kiknek sem apjuk sem anyjuk nincsen, tehát egészen szülőtlenek, vagy olyanok, kiknek egyik szülőjük él.

21. §. A szülőtlén árvák gyámpénzének összege:

ha egy árva maradt. . . 70 forint,

ha két árva maradt... 100 forint,

s a kettőn felül mindegyik árva számára 25 frt évenként, míg az egész összeg 200 forint lesz. Egy szülő árvái még ha hatnál többen vannak sem hagnak összesen 200 forintnál több segélyt.

Azonban habár az évi segély mennyisége az árvák létszáma szerint különböző összegekkel állapítatik is meg: de az egész család számára nyert összes segély egyenlő részletekben osztandó ki a testvérek között.

Ha valamely árváról a 2. §-ban említett valamely más módon van teljesen gondoskodva; akkor az a gyámpénzösszeg megállapításánál nem jő számításba, ha azonban még 16 éves kora előtt elvesztené azon említett ellátást; akkor ő is részesítendő a gyámpénzben, és ha ő csak 1-ső, vagy 2-ik, 3-ik, vagy 4-ik, vagy 5-ik, vagy 6-ik testvér volna, a gyámpénz összege a szerint változtatandó.

Ha az egy családot képező árvák létszáma, 16 éves kor előtti halálozás vagy a 16 éves koron átlépés által csökken és pedig úgy, hogy e miatt az árváknak számításba jövő létszáma (t. i. a 6-ig) változik: akkor e szerint, s a fönnebbi számítási móddal változtatandó a gyámpénz, összege.

22. §. Azon szülőtlen árvák számára, kiknek mind apjuk mind anyjuk nyugdíjra jogosított tanító, nevelő stb. (illetőleg tanítónő stb.) volt, ha mindegyik szülőjük legalább 10 a nyugdíjazásnál beszámítható évig szolgált tetteges alkalmazásban: akkor gyámpénzül fizettetik:

egy gyermeknek ..... 100 forintot,

kettőnek ..... 150 forintot,

s a kettőn felül mindegyik számára 30 forintot.

míg így hat árvából álló család összesen 270 forintot kap évenként.

Egyébiránt ez esetben is mindenben a 21. §. szerint kell eljárni.

23. §. Ha az anya él, és özvegyi gyámpénzt huz: akkor egy árva számára nem száinitatik külön gyámpénz; egy gyermekén felül pedig mindegyik számára 25 forintot kap, m ig így a férje után nyert összes segély évi 200 forintra emelkedik.

Hasonló eljárás követendő azon esetben is, ha az özvegy férj kap a 14 §. értelmében özvegyi gyámpénzt.

24. §. Ha az özvegyen maradt anya maga is nyugdíjra jogosító tanítónői stb. állomáson volt alkalmazásban az apa elhaltakor; akkor ezen idő alatt csak azon esetben igényelhet 5-ik, s 6-ik gyermeke számára egyenként évi 25 forintot, ha kimutatja, hogy 300 forintot nem haladja meg összes jövedelme.

25. §. Ha pedig az özvegy anya maga is tanítónő volt, és mint ilyenek nem özvegyi, hanem tanítónői nyugdíja van, akkor a saját maga számára fizetett nyugdíjon felül mindegyik gyermeke számára azok apja után járó évi 20 forint gyámpénzt nyer. Az ily gyámpénzek egész összege azonban 100 forintot nem haladhat tul.

26. §. Ha az özvegy nő férjhez megy, s ez által özvegyi nyugdíját elveszti (legalább férjhez menete tartamára,) akkor ezen idő alatt az elhalt tanító férjtől maradt gyermekei számára, ha a gyermek egy: 40, — ha kettő 60 frtot, — s azontúl mindegyik számára 25 forintot kap (összesen hat gyermekig).

27. Azon időtől fogva, melyben az anya, vagy az apa is elhal, s így a gyermekek egészen szülőtlén árvákká lesznek: róluk a 21 és 22. §. értelmében lesz gondoskodva.

28 § Az árvák között az, ki a 2. §-ban emiitett más módon van ellátva, a gyámpénz kiszámításánál nem jó számításba.

29. §. A tanítói pályáról lelépett, s általában nyugdíjjogositottságukat elvesztett szülők árvái nem tan hatnak igényt gyámpénzre.

Azokban kik büntetés, vagy kihágás miatt vesztették el nyugdíjjogositottságukat: azoknak árvái, ha nagy enyhítő körülmények forognak fenn, és rendkívüli szerencsétlenség s nyomor ese-

tén, kegyelem útján nyerhetnek bizonyos mennyiségű gyámpénzt.

30. §. Házassági elválás esetében az elhalt tanító árvái habár anyjuk él is, szülőtlenné tekintetnek, és neveltetésükre egy gyermek után 60, kettő után 80, s azontúl 25 frt. gyámpénz adatik, míg így az egész évi segély 180 forintra mehet.

31. §. A jelen tervezet életbe léptetésekor már nyugdíjazottaknak, özvegyeknek s árváknak illetőségét továbbra is az eddigi módon az tartoznék fizetni, a ki eddig.

32. §. A nem állami és nem községi intézetek tanítóinak nyugdíjazásánál a tetleg nyugdíjba lépés szükségességét és jogosultságát a megyei tanfelügyelő elnöklete alatt egy vegyes bizottság dönti el, melynek tagjait fele részben az illető intézet főhatósága,— fele részben a közoktatásügyi minister nevezi ki. Az orvost a minister nevezi ki.

Mennyibe kerülne az előadott tervezet valószínűsítése?

Előadott javaslatom megítélésénél elsőben is azon kérdés merül fel, hogy mennyibe kerülne évenként a tanítóknak ezen tervezet szerint való nyugdíjazása, s özvegyeik s árváik gyámolítása?

Hogy pedig e kérdésre felelhessünk, mindennek előtt azt kellene tudnunk, hogy a tetteges szolgálatban levő s nyugdíjra jogosítandó összes tanítók létszámának hány százalékát képezi a nyugdíjazandó vagy gyámolítandó egyének száma? s ezek közül viszont hány százalék esnék az nyugdíjazás egyes kategóriáiba?

Tőlem telhetőleg mindent elkövettem, hogy megszerezsem mindazon adatokat, melyekből e kérdésekre feleletet nyerhetünk, vagy legalább a melyek biztosabb tájékoztatásra és megközelítőlegesen számításra szolgálhatnak alapul.

Felkértem valamenyi tanfelügyelő urat, hogy az ügy érdekében legyenek szívesek velem közölni, hogy tankerületükben 1-ör hány tanító s tanítónő van tetteges szolgálatban 2-ör ezek közül hány haladta meg 60-ik életévét? 3-ör hány van ki hivatala betöltésére munkatehetetlen? s ezek közül viszont hány van 60 éven

felül, hány azon alul? 4-er a 60 évesnél idősebbekben és a munka tehetetlenek kívül hány van, ki legalább 35 éve ta szolgál? *) 5-or hány özvegy van, s ezeknek hány árvájuk, és 6-or hány a szülőtlén árva?

A 4-ik kérdést azért tettem, mert tervezetemet első elgondolásakor úgy óhajtottam megállapítani, hogy a 60 évesnél ifjabb s nem munka-tehetetlen tanítóknak is legalább 35 évi becsületos szolgálat után joguk legyen 300, illetőleg 400 írt. nyugdíjjal nyugalomba lépni. Azonban a beérkezett adatokból rémülve láttam, hogy az ily 35 évig szolgált tanítók létszáma oly nagy, miként nyugdíjaztatásuk bármily megérdemlett és méltányos lenne is, de gyakorlatilag kivihetetlen a költség nagy volta miatt.— Nehogy tehát a 35 évi szolgálat után való emeritálás föl vételével egész tervezetem valósíthatását kockáztassam, e pontot, bár fájdalommal, kihagytam javaslatamból.

Minthogy azonban ismervén tanfelügyelőségeink hiányos szervezetét, és statistikai rendtartásunk rendezetlenségét, előre tudtam, hogy nem reménylhetek minden tankerületből és minden kérdésemre szabatos feleletet: ennél fogva egyidejűleg iparkodtam részint a hazánkbeli más hivatal körökből, részint külföldről a tanítói nyugdíjazásokra nézve legalább oly ada-

tokát szerezni, melyek az analógiánál fogva nyújthatnak tájékoztatást.

A saját hazánkbeli egyéb hivatalok legtöbb ágainál jelenleg lehetetlen volt oly adatokat szerezni, melyből biztosan lenne látható az, hogy a tetleges szolgálatban levőknek hány százaléka vehető fel átlagosan nyugdíjazandó. Lehetetlen ez már azért is, mert a legutóbbi politikai átalakulások miatt sok oly államhivatalnok is nyugdíjaztatott, ki életkoránál, vagy szolgálati idejénél és erejénél fogva még nem lett volna nyugdíj képes, és másfelől 1867-ben a ministeriumok szervezésekor, majd legújabbban a bíróságok rendezésével annyi új erő alkalmaztatott; hogy ezen körülményeknél fogva a nyugdíjban levők száma nem tekinthető a szolgálatban levőknek statistikailag szabályszerű százalékaul.

Azon hivatal ágakra nézve, melyek az utóbbi átalakulások által kevés vagy épen semmi változást sem szenvedtek, a főszámvevő szék elnökének Gajzágó ő excelenciájának, és Henisch főtanácsos urnák szívességükből a következő kimutatást nyertem:

Közigazgatási ág:	Hány hivatalnok vagy tanárnak van oly fizetése, mely után nyug- díj jár.		Hány tisztviselő v. tanár v. tanár-őzve- gye		Hány tisztviselő. Hány anyátlan árva család	
		%		%		%
Határvéhivataloknál . . .	187	35. ₆₂ %	67	67. ₉₁ %	127	—
Sótermelés-szállítás-eladásnál.	126	38. ₆₈ »	49	100.—	126	0. ₇₉ %
Dohánybeváltás - gyártás - el- adásnál	142	8. ₄₅ »	12	15. ₄₉ %	22	—
Lottójövedéknél	27	18. ₅₁ »	5	25. ₉₂ »	7	—
Postánál	552	3. ₉₈ »	22	5. ₀₇ »	28	0. ₇₂ »
Adóhivataloknál	1426	20. ₄₇ »	292	11. ₃₆ %	162	0. ₂₁ »
Bányászati akadémia Selmecz- bányánál	17	17. ₆₄ »	3	5. ₅₈ »	1	5. ₀₈ »
Magy. k. tanulmányi alapnál.	195	4. ₁ »	8	6. ₆₆ »	13	—
Egyetemi alapnál.	63	12. ₆₉ »	8	28. ₅₇ »	18	3. ₁₇ »
	2735	17. ₀₃ %	466	18. ₄₂ %	11	0. ₄₀ %

E kimutatásokból látjuk, hogy a foglalkozás különfélesége szerint mily roppantul változik a munkatehetetlenekké váltaknak, (s így a nyugdíjazottaknak a szolgálatban levőkhez, és az elhaltaknak az élőkhez való aránya. P. o. míg a posta hivatalnokoknak 3.38, a só termelésnél alkalmazott egyéneknek 38.83 százaléka nyugdíjazott; míg a posta hivatalnokok özvegyeinek száma 5.07, addig a só termelésnél az özvegyek száma 100 százalékát képezi a szolgálatban levőknek.

A különféle hivatal ágak összehasonlításánál tehát gondosan tekintetbe veendő az életfoglalkozás és helyzet különfélesége is.

E különféleség méltatására nyújtanak tájékoztatást p. o. a Neufville által különböző országokra nézve tett általános számítások, melyek szerint egyebek között:

egy negyede elhal:

nyomdászoknak . 24 éves 8 hónapos koráig,

kőműveseknek . . 36 " — " "

orvosoknak . . 38 " — " "

tanítóknak . . 48 " — " "

ügyvédeknek . . 50 " — " "

papoknak . . 58 " — " "

fele elhal:

nyomdászoknak . 35 " 10 " "

kőműveseknek . 48 " 10 " "

orvosoknak . . 52 " — " "

<i>tanítóknak</i>	.	.	59	éves	5	hónapos	koráig,
<i>ügyvédeknek</i>	.		63	"	3	"	"
<i>papoknak</i>	.	.	68	"	5	"	"

Ez adatok azonban ismét sokat változnak részint az egyes országok viszonyai, — részint a különböző országokban egy azon nemű pályákkal összekötött életmód, s munkával terheltetés különfélesége szerint. Így p. o. a mindjárt közlendő adatokból látandjuk, hogy Magyarországon 6167 népiskolai tanító között csak 466, tehát 8% érte meg hatvan éves korát.

Tüzetesen a népiskolai tanítók nyugdíjazottainak százalékát illetőleg, a következő (főlebb az illető helyeken részletesen ismertetett) adatokat kaptam:

1. *Szász országban:* a nyugdíjra jogosított tanítók tetleges létszáma jelenleg 3826; — nyugdíjazva van 278 egyén, tehát az activ létszámnak $7\frac{1}{2}$ %-ka.

Nyugdíjaztatnak a 70 évesek, valamint a 65 éves — egyszersmind 40 évig szolgáltak; továbbá 10 évi szolgálat után (rendkívüli esetekben elébb is) az elnyomorodottak.

Az özvegy-árva pénztárba fizet (a már nyugdíjban levőkkel) 4088 tanító.

Es segélyeztetik 753 özvegy, meg 429 árva.

2. *Hollandban:* tetleges szolgálatban van 2553 nyugdíjra jogosított rendes és segédtanító. Nyugdíjba léphetnek a 10 évi tanítóskodás után

szolgálatképtelenné váltak, meg a legalább 65 évesek 40 évi szolgálat után.

Nyugdíjazva van 381, tehát, az egész létszám-nak mintegy 14%-a.

Az ismertetett életbiztosító társulat. 547 tagja közül nyolcz év alatt özvegyet hagyott maga után 26.

3. *Belgiumban:* a tartományi pénztárakba 1869-ben fizetet 4286 tanító, részesült pedig nyugdíjban, vagy özvegyi, akár ár v M segélyben összesen 758 egyén, de e létszámban mind a nyugdíjasok, mind az özvegyek mind az árvák lejenként vannak beszámítva.

Az özvegyeknek és árváknak az idézet, három országban való létszámát illetőleg, meg kell jegyezmem, hogy azokban jóval több a család-os, — kivált a sok gyermekes; — tanító, mint nálunk, mi nagyrészt a tisztességesebb tanítói fi-zetéseknek tulajdonítható.

A tanfelügyelő urakhoz intézett kérésemre, s említett kérdéseimre eddig elé összesen 27*) tan-kerületből kaptam válaszul a következő táblá-zatba rendezett adatokat:

*) Utólag: kaptam még Nógrád-, Kolozs- és Doboka-me-gyékből az arányokon nem változtató adatokat.

Tankerület		Szolgálatban levő tanítók száma
1	Veszprém megye	309 rendes } 16 nő } 376 51 segéd
2	Fehér	202 v. tan. (11 nő, 79 segéd) } 287
3	Csikszék	118
4	Háromszék	183
5	Udvarhely	161
6	Temes megye	420 tanító, } 4) tanítónő } 442
7	Arad-Csanaád megye	358
8	Sáros »	289 tanító, } 11 nő, } 300
9	Pozsony »	163 v. tan. } 72 segéd, } 205
10	Bács-Bodrog m. II-ik részében .	279
11	Vas megye	505
12	Békés-Csongrád megye	421
13	Zala »	491 tanító, } 18 tanítónő } 512
14	Torontál »	368
15	Tordam., Maros- és Aranyosszék	214
16	Bács-Bodrog megye II-od tanfel- ügyelő gond alatti részében .	253 tanító, } 26 tanítónő } 279
17	Soprony megye	289
18	Mosony »	73
19	Szepes m. és XVI szepesi város	296
20	Liptó megye	177
21	Esztergom megye } mind Komárom » } három Győr » } tankerületben	402
		6167

*) Ezeknek 19 árvájuk van 16 éven alul,

Hatva- nalik életét megha- ladottak	Munkatehetetlenek, és pedig			Hány van ki 35 év óta szolgál. / A 60 éveseken s tehetetle- neken kívül	Özvegy	Árva
	60 éven feül	alul	össze- sen			
47	—	—	—	50	—	—
21	—	—	—	—	—	—
6	3	1	4	23	ismer 3-at	—
11	3	—	3	6	ismer 1-et	—
11	már ny. van 9	—	9	van 11	van 2	—
13	1	1	2	28	3	—
15	—	—	4	—	—	—
32	11	10	21	—	van 22 (18 ár.)	van 7
16	9	2	11	3	—	—
2	—	—	—	—	—	—
50	32	14	46	39	—	—
18	2	4	6	24	11	nincs
40	a 40-en kívül 5, kik már nin- csenek szolgálatban s nyomor.			—	7-et tud	—
16	2	4	6	11	5 van	5
23	4	5	9	32	van 15	van 3
2	—	—	—	—	—	—
35	11	3	14	27	32 van*)	nincs
17	3	—	3	14	10 van	nincs
43	13	1	14	37	22 van	1 van
20	12	4	16	18	7 van	4 van
28	—	—	—	—	nem tudom	—
466	—	49	168	312	—	—

Mint látható az özvegyek s árvák létszámát illetőleg ez adatok oly hiányosak, hogy alig nyújtanak csak némi kis tájékozást is. Ezek felől néhol semmit sem mondhatott a tanfelügyelő; másut csak anyit írhatott, hogy „tudomása szerint“ van enyi, de lehet még több is, ki p. o. más vidékre költözött, s alig hat tankezületből mondhaták biztosan, hogy „van“ ennyi.

Az ezen táblázatban foglalt adatok szerint 6167 tanító közül 4.66 hatvan évesnél idősebb 49 egyéb okból munka tehetetlen, összesen 515 egyén, tehát az egész létszámnak $\frac{82164}{6167}$ azaz $\frac{82}{6}$ %-ka lenne, s pedig azonnal nyugdíjazandó.

Az 1869-iki iskolai összeírás szerint az egész országbeli (felekezeti és községi) iskolák összes tanítóinak létszáma 17,792 volt.

Ha figyelembe vesszük a tanerőknek a fentebb említett 27 tankerületben azóta való szaporodását, és ide számíthatjuk a mintegy 150-re tehető okleveles óvókat s árvaházi tanítókat: bizton tehetjük a tervezetem értelmében nyugdíjra jogosítandó tanítók jelenlegi összes létszámát 18,500-ra.

A 27 tankerületben tapasztalt arány szerint e 18,500 tanító közül nyugdíjazandó lenne 1575 tehát szinte $\frac{82}{6}$ %-ka az összes létszámnak.

A nyugdíjasok e létszámát illetően azonban

— kivált ha ezt állandó százalékul akarjuk tekinteni, két körülményre kell a t. olvasót figyelmeztetnem. Először arra, hogy jelenleg az elnyomorodottak nincsenek már mind állomásaikön, hanem olyanok is vannak kik hivatalaik-tól vagy bizonyos nyugdíj szerű segélylyel, vagy a nélkül már meg váltak. Ezek nem nyernének ugyan tervezetem szerint nyugdíjat; de még is figyelembe kell őket vennünk ha a nyugdíjatosok állandó százalékát keressük, s e százalék az ő számukkal bizonyosan nagyobbá növekednék $8\frac{2}{3}$ nál. Ámde másfelől azt sem kell felednünk, hogy e $8\frac{2}{3}$ százalékba valamennyi 60 éves tanító befoglaltatik. Azonban ezek még nem mindnyájan munkatehetetlenek. íme a tanfelügyelő urak fentebbi ada!ai szerint a 466 ily 60 évesnél idősebb egyén között csak 108, (tehát nem egészen $\frac{1}{4}$ részük) van a szolgálatra tehetetlenekül bejegyezve. És ha alaposabb vizsgálatra ennél többet találunk is hivatalára alkalmatlanul: mind a mellett bizonyosan mondható, hogy a 60 évesnél idősebbek között is lesznek, kik miután magukat még jó erőben érzik,— kivált ha fizetésük nagyobb mint nyerendő nyugdíjuk: — 60 éves korukon tul is szolgálásban maradnak, s nem veszik igénybe nyugdíjukat.*)

*) Azután olyan is akad, a ki bár 60 éves, még nem szolgál még 30 év óta; — tehát nem léphet nyugdíjba.

E körülmény meg $8\frac{1}{2}$ %-kon is alul szállítja a nyugdíjazandók létszámát.

Úgy hogy mind a növelő mind a csökkentő körülményeket; és a százsz, meg a holland arányokat (az ottani életkor szerint) tekintetbe véve, nem igen számíthatunk nyugdíj az andóul többre, mint az activ létszám $8\frac{1}{2}$ -od legfőlebb 9 % -kára.

De ám vegyünk fel 0°/o-kot. Ennélfogva, ha 18.500 nyugdíjra jogosított tanító leend: akkor már a tervezet életbeléptétől fogva 16!55 képezné a nyugdíjazottak átlagos létszámát, s így ennyi egyént kellene évenként nyugdíjai ellátni.

És miután a legnagyobb rész 30 évi szolgálat után lép nyugdíjba; ám vegyük fel a nyugd jak átlagos összegéül magát a 300 frtot. Ez esetben évenként 499,500 forint volna nyugdíjul fizetendő. — Azt hiszem, ez összeg már igazán maximumát képezi az évi nyugdíjfizetéseknek, éa a valóságban, a jelen létszám mellett, rendes körülmények között nem fogna az 430—440 ezer forintnál többre menni.

Sokkal nehezebb tájékozást nyerni a gyámo-
lítandó özvegyek és árvák létszáma felől.

Azon néhány tankerületben, honnét bizonyosabb értesítést nyertem (t. i.: Mosony. Soprony, Szepes, Torda, Liptó) az özvegy nők száma a szolgálatban levő tanítók számának 3--9 Vo-át teszi.

Szászországban az özvegyek száma (753) az özvegyi pénztarba fizető (4088) tanítók számának 18%-kát képezi. Nálunk azonban a jelen házassági viszonyok között azt hiszem 12%-nál nem menend többre a gyámolítandó özvegyek száma. — Ez esetben 2170 özvegynek 100 írtjával, évi 217,000 forint gyámpénz fizettetnék.

A gyámolított árvák létszáma Szászországban a tanítók létszámának $10 \frac{1}{4}$ %-kát képezi. — Csakhogy a szászoknál mindegyik árvára külön számíttatik gyámpénz, míg tervezetemben; ha az anya él, egy gyermekéért még nem, — hanem csak a második s azontúl levő gyermekekért kap külön gyámpénzt.— Idejárul, hogy nálunk a szaporodás általában sem oly nagy mint a németeknél.

Mindezen körülmények figyelembe vételénél fogva azt hiszem, hogy a tervezetem szerint gyámolítandó árvák létszáma még sok évek múlva sem haladandja túl az összes létszám 8 %-kát. — Ez volna a jelen létszám mellett 1480. Ha ezek gyámpénzeit átlag 50 forintra vesszük is, az évi egész összeg 74,000 forintot tenne.

Es így az özvegyi és árva gyámpénz együtt évenként ($217,000 + 74,000 =$) 291,000 frtra menne;

hozzáadva ehhez a tanítók
nyugdijára számított .... 499,500 frtot,

az egész nyugdíjazás; s özvegy-
 árva gyámolítás .....790,500 frtba,
 kerek számmal 800,000 forintba kerülne éven-
 ként.

E kissé megdöbbentő nagyságú összegre
 azonban kettőt kell megjegyeznem:

1-ször azt, hogy a nyugdíj összes összegének
 kiszámításánál minden tételben a lehető maxi-
 mumot vettem, inkább akarván úgy tévedni,
 hogy a valóságban kevesebb legyen a kiadás,
 mint úgy, hogy az több legyen az előre számí-
 tottnál. — És hiszem is, hogy maguk a nyugdi-
 jak kevesebbe fognak kerülni az itt számított-
 nál, s legfőlebb az özvegyek s árvák képezendik
 idővel az activ létszámnak a most számítottnál
 valamivel nagyobb százalékát.

2-szor, arra kell a t. olvasót figyelmeztetnem,
 hogy javaslatom szerint, a most szolgálatban
 levő, de munkatehetetlen, — meg a 60 éves s
 30 éven átt szolgált tanítók azonnal nyuga-
 lombba helyezhetők lennének ugyan; de a jelen
 tervezet életbelépte előtt özvegyen s árván ma-
 radtak ezen alapból és szabályzat szerint nem
 részesülnének gyámpénzben, hanem csak azok,
 kik ezentúl lesznek özvegyekké s árvákká.

E szerint azonban az első években alig né-
 hány özvegy s árva jöne be a segélyezésbe; s
 legalább 20—25 év beletelnék míg ezek száma
 az említett 12, meg 8%-kra növekednék.

E 20—25 év alatt pedig az alább említendő módon lehetne egy tiszteséges tartalék alapot alkotni az özvegyek s árvák gyámolítására.

De mindemellett több mint valószínű, hogy már az első években is bele kerülend a tanítói nyugdíjazás meg az özvegy-árva ellátás legkevesebb évi öt százezer forintba.

Honnét teremthetjük elő ez összeget?

Honnét s miből fedeztessék a szükséges évi költsége

Nézetem szerint a szükséglet fedezésére megkívántató évi jövedelmet s alapot az által lehetne előteremteni, hogy mindegyik érdeklett fél — ha nem is az érdek arányában, de legalább erejéhez mérten járuljon egy közös nyugdíjpénztár gyarapításához.

Három ily érdeklett fél van ez ügyben, u. m. 1-ör a tanítók, mint legközvetlenebbül érdeklettek, 2-or az illető nyilvános népiskolák, s nevelőintézetek közvetlen fentartói, p. o. a községi iskoláknál a polgári község; — felekezeti iskolánál az egyházközség, vagy más egyházi testület; egyéb nyilvános intézeteknél valamely társulat, vagy akár egyes egyén stb. — végre

3-or az állam, az egész nemzet kinek gyermekeit nevelik mindezen intézetekben.

Az imént azért mondtam, hogy e három félnek nem érdekeik árványában, hanem erejükhöz mértén kellene a nyugdíj pénztárhoz járulniuk, mert ha a közvetlen érdekelttség mérve szerint akarjuk a teherben osztozás arányát megállapítani: akkor legelső sorban maguknak a tanítóknak, azután az iskolákat közvetlenül íentartó polgári vagy egyházi községeknek s egyéb tulajdonosoknak kellene e célra legtöbbet, s oly mennyiséget fizetniök évenként, melyre nagyobb részük képes sem volna; az államnak pedig —: mely végre is legnagyobb összeget bír el: — a legkisebb résszel kellene hozzájárulnia.

Továbbá szintúgy nem látom kivihetőnek, hogy a tanítók, habár az iskolát fentartó polgári vagy egyházi községgel együttesen is: — akár egyszerre, akár évenként oly összeget fizessenek a nyugdíj pénztárba, mely arányiagosan felelne meg a nyerendő nyugdíj vagy gyám-pénz mennyiségének.

Egyik legelső hazai biztosító társulat (a szolgálatban levő tanítókat átlagosan 30 éveseknek veve fel) évi 15% befizetésért volna kész elvállalni valamennyi tanítónak csupán 60 éves korától kezdve adandó nyugdíjazását, úgy hogy e nyugdíjazásból, mind a (30 éven alóli elnyomó-

rodásuk esetei, mind az özvegyek s árvák ellátása ki volna zárva. Tehát a tanítóknak, hogy 60 éves koruktól fogva évi 300 ffrt nyugdíj kapjanak: kellene fizetniök évenként 45 forintot, (ezen kívül külön kellene gondoskodni az özvegyekről s árvákról, s külön a 60 éven alól elnyomorodottakról.)

Hasonlóul 15% fizettetik az életjáradék intézetnek Zürichben, a tanító özvegyek számára e munkámban előadott gyámpénzbiztosításért. (1. 91. lap.)

Nem különben a munkám első részében ismertetett holland tanítói életbiztosító társulat tagjai is, hogy özvegyüknek 1000 ffrt tőkét, vagyis 50 forint évjáradékot biztosítsanak tartoznak fizetni, ha belépésükor 21 évesek, évenként 16½ forintot, — ha p. o. 30 évesek 21 ffrt stb. Azt látjuk tehát, hogy mindenütt a nyereség nyugdíj vagy gyámpénz összegnek 14—15%-ka felel meg évi bérizetésekül. E szerint pedig a tervezetem nyugdíjazásért és özvegy árva gyámolításért átlag is mindegyik tanítótól évenként legalább 45 forintot kellene fizetni a nyugdíjpénztárba. *) Es ha e tehernek felét magára

*) Tulajdonképen a 15 %-et véve lel, csupán 300 ffrnyi nyugdíjnak Jelelne meg. évi 45 írt befizetés, s ezenfelül volna az özvegy és árva gyámolítás. Azonban ha nagy tömeg embert, p. o. 18,500 tanítót veszünk fel, mint láttuk

vállalná is az állam; tanítóink s egyház községeink hányad része volna képes megfizetni a másik felét, azaz évenként 22 forintot?

Ennélfogva nézetem szerint sem az emiitett felek közötti érdekarány, sem a nyelendő nyugdíjnak és gyámpénznek megfelelő aránylagos százalék nem szolgálhat alapul a hozzájárulások mennyiségének megállapításánál; hanem egyedül a befizető tanítók s polgári meg egyházi községek nagyobb részének fizetési képessége.

E fizetési képesség alapján az említett feleknek a nyugdíj és gyámpénztárhoz következő hozzájárulását vélném megállapítandónak:

1. §. Egy országos tanítói nyugdíj- özvegy- és árvagyám-pénztár állítatik. E pénztár jövedelmeit képezik részint az iskolafentartók és a tanítók egyszer mindenkorra teendő befizetései, részint ugyanezek évi járulékai, részint az állami e célra fordítható jövedelmek, és az évi költségvetésben megszavazandó összegek.

2. §. Ez országos tanítói nyugdíj- és gyámpénztárba egyszer mindenkorra köteles fizetni:

a) minden óvó-, és segédtanító avagy ideiglenes tanító legelső izben alkalmaztatásakor öt frtot;

b) minden elemi iskola tanító, árvaházi s sze-

az özvegy a árva gyámolítás sem kerül fejenként 45 frtnál többbe; — természetesen kezelési költséget nem számítva.

retetházi nevelő — rendes tanítóul legelső ízben alkalmaztatásakor, — valamint az óvók intézet vezetőjéül vagy igazgatójául első ízben alkalmaztatásukkor, 10 forintot.

A ki egyszerre nyert a b) pontban írt alkalmazást, s így az a) pontban írt 5 frtot még nem üzette le, az 15 frtot fizet.

c) a felső nép- s polgári iskola tanítók, s mindazok kiknek nyugdíja a tervezet 6. §-a értelmében 400 forintig emelkedhetik, rendes tanítóságra vagy igazgatóságra első ízben alkalmaztatásukkor 20 forintot. Ha pedig az a) pontban írt 5 forintot még nem fizették le, 25 frtot.

Ez egyszer mindenkorra fizetendő összegek fizethetők évnegyves részletekben is, de egy év alatt.

Ezen egyszer-mindenkorra járó díjat, a jelen tervezet életbeléptekor valamennyi már alkalmazott tanító megfizetné, de azon különbséggel, hogy a rendes tanítóktól az a) pontban írt 5 frt nem vétetnék meg.

d) minden iskola fentartó akár polgári akár egyháziköztség, akár más testület, vagy magános, *öt forintot*, akkor, midőn az általa fentartott iskolának egy tanítója vagy nyugdíjba helyeztetik, vagy szolgálatközben meghal s gyámolítandó özvegyet vagy árvát hagy maga után.

3. §. A 2. §-ban írt bevételek egy tanítói özvegy-árva-gyámalappá tőkésítetnek.

Ez alap keletkezésétől számított első tíz év alatt a kamatok is a tőkéhez irandók. Tíz év elteltével a kamatok a fentebbi tervezetben előadott özvegy árva gyámolítás költségeinek fedezésére fordíthatók.

4. §. Miután e nyugdíj tervezet életbelépte után azonnal sokan nyugdíjaztatnak olyanok: kik a nyugdíjpénztárhoz semmivel sem járultak, míg a később nyugdíj azandók maguk is sok éven átt jelentékeny összeget fizetnek ahhoz: ennél fogva az első tizenkét év alatt nyugdíjazandóknak nyugdíjából ezen időig bizonyos százalék levonatik.

Levonatik pedig:

a) kik 150 forintnál többet nem kapnak, azok nyugdíjából évenként 5%.

b) kik 150 forintnál többet élveznek, egész 200 forintig: azok nyugdíjából az első 150 forint után 5%; — az azontúl levő összegből 10%.

c) kik 200 forintnál többet élveznek; azok nyugdíjából az első 150 frt után 5, — az 50 frt. után 10, — az azontúl levő összegből pedig 20 % százalék.

Az ekként levont összegek a 2. §-ban írt özvegy-árva alaphoz teendők, s annak többi bevételeivel együtt s egyenlőn kezelendők.

5. §. Az általános tanítói nyugdíj- 3 gyám- p inztárba évenként köteles fizetni:

a) minden óvó és segédtanító 5 frtot.

b) minden elemi iskolai rendes tanító 6 frtot.

c) minden felső népiskolai rendes tanító, s általában mind azok, kiknek (nyugdíj terv. (6. §.) nyugdíja 400 forintra emelkedhetik 10 forintot.

d) azon már nyugdíjban levő tanítók, kiknek gyámpénzre jogosított feleségük vagy gyermekük van míg ezek élnek (illetőleg míg a gyermekek legifjabbja is 16 éves lesz) évi 4 forintot, mely összeg nyugdíjukból levonatik

c) mindenki, ki nyilvános iskolát közvetlenül tart fen, (legyen az akár egyházi, akár polgári község, akár társulat, akár más testület vagy egyén) az általa fentartott iskolában vagy intézetben alkalmazott mindegyik úgy segéd, mint ideiglenes vagy rendes tanítóért külön-külön (5 forintot.

6. §. A 2. és 5. §-okban írt befizetések a községi adóval együtt szedetnek be, s illetőleg a tanítók fizetéséből levonatk, s az illető egyházi vagy egyéb pénztárból fizettetnek be a községi adópénztárba.

7. §. A nyugdíjazásoknak és özvegy árva gyámolításoknak a 2. és 8. §-ban írt bevételekből sem fedezhető kiadásai évenként az állami közpénztárból pótolatnak.

8. §. Az egész nyugdíjazás özvegy árva gyá-

molítás, valamint az e czélra befolyó minden jövedelem és kiadás a közoktatásügyi ministerium által kezeltetnék.

A kormány köteles lenne mind az egész kezelésről, mind mindennemű bevételekről s kiadásokról, a tetteleg eszközölt nyugdíjazásokról (a nyugdíjazottak neveinek is kitételével), s a tőkék hova s miként elhelyezéséről, évenként részletes kimutatást terjeszteni a törvényhozás elé; és e kimutatást megküldeni valamennyi egyházi főhatóságnak, s egyszersmind könyvárusi úton is oltsón mindenki által megszerezhető vé tenni.

Mind az ügykezelésnél folytonosan külön is nyilván tartandók, mind a kimutatásban külön is kitüntendők mindegyik felekezet tanítóinak s egyházainak a nyugdíjpénztárhoz járulása, mind nyert járadékaik.

V. §. A jelen tervezet életbeléptetésével megszüntetendő lenne az 1868 népiskolai törvény 145 §-ban a községi iskolatanítókra kirótt 2%-kos nyugdíj adó, valamint a 146. §. intézkedése is.

A 2%-tos adóból eddig begyűlt s még el nem költött pénz, valamint az állam rendelkezése alatt álló egyéb tanítói nyugdíjazásra fordítható állami alapok természetük szerint vagy általában az új nyugdíjpénztárba, vagy annak (a fentebbi 1-ső §-ban

írt) özvegy-árva-gyámalapjához volnának csatolandók.

E jövedelmi tervezet szerint:

I. az özvegy-árva alap javára jöne:

- a) a most már alkalmazott 16,500
rendes tanítónak csak 10 frtjával
tett egyszer mindenkorral befizetéséből ..... 165,000 frt.
- b) a most alkalmazott 2000 se-
gédtanító és óvó 5 fritos befizetése 10,000 frt.
- c) a 4. §-ban írt levonásokból
(csupán 1200 oly tanítót számítva
is, ki 300 frt nyugdíjat kapna,
évi 39 ezer frt, ez tizenkét év
alatt.....468,000 frt,
- d) 12 év alatt legkevesebb 3000
új tanító alkalmaztatván ennek
10 fritos befizetése .....30,000 frt,
- e) az iskolatulajdonosok halálo-
zás és nyugdíjazás alkalmával leg-
kevesebb 3000 tanító után (t. i.
12 év alatt) fizetnek 5 frtjával . 15,000 frt.
- Összesen .....688,000 frt.

Ezen felül számítandók ez összegek időközi és tőkésített kamatai, úgy hogy ez özvegy árva alap tőkéje 12 év alatt legkevesebb 800 ezer forintra fog növekedni, s azontúl is évenként gyarapodik.

II. Az évi befizetésekből 18,500 tanító után:

1-ör az intézet fen tartók fizeté- nének 6 írtjával	111,000	frtot
2. maguk a tanítók, és pedig:		
a) 2000 *) segéd tanító és óvó o írtjával.....	10,000	frtot,
b) 16,500 rendes tanító 6 írtjával**)).....	99,000	frtot,
c) a már nyugdíjazottak csa- ládjukért, (legalább 1000 egyén) 4 írtjával	4000	frtot,
Összesen	224,000	frt.

Es így a fentebbi fejezetben előirányzott 500, majd idővel 800 ezer forintnyi évi kiadásokból az iskolafentartók és a tanítók által 224 ezer írt beszolgáltatván, az államnak már kezdetben 276—300 ezer frtot kellene fedezni, mely teher azonban lassanként az özvegyek s árvák szaporodásával később egész 576 ezer frtig emelkedhetnék. De itt nefelejsük hogy 12—15 év múlva, tehát mikorra a kiadások nagyobbak lesznek, az özvegy árva alapból is mintegy 50 ezer frt évi jövedelem leend nyerhető.

E számítás a tanítók jelenlegi létszámára van

*) Az 1869-iki összeírásakor 17,792 tanító között 1824 segéd t. volt.

**)) Felső népiskola még kevés levén azt nem is számítom.

alapítva. A ki azt vetné ellenem, hogy úgy — de a tanítók száma is növekedni fog, s ez által mindig több-több leend a nyugdíjazandó is; az vegye figyelembe.

Hogy a nyugdíjazandók s gyámolítandók nagyobb mérvben csak új tanítói állomások szervezése által szaporodnak ezekre pedig rendszeren fiatal erők alkalmaztatván, kivételes szerencsétlenségek egyes eseteit leszámítva, csak hosszú idő múlva fogják a nyugdíjasok számát érezhetőleg szaporítani. És ha p. o. az ezentúl hivatalba lépők évi járuléka 30 évig (tehát azon időig, midőn azok tömegesebben nyugdíjaztatnak) külön kezeltetve tőkésítenék, abból 30 év alatt nagy összeg gyűlnék össze.

A nyugdíj- és özvegy-árva gyámolítások kiadásainak az ország terhére kimutatott részét az állam fedezhetné:

1-ör a kormány rendelkezése alatt álló s e célra fordítható állami alapokból és tőkékből, ezekhez számítva a tanítók által eddig fizetett 2%-hoz nyugdíj járulékából gyűlt összeget is.

2-or azon községek vagy iskolák, kik az államtól építkezésekre vagy felszerelésre nem kölcsön, de végleges adománykép kapnak segílyt, fizessék az országos tanítói nyugdíj pénztárba a kapott összegnek 3 százalékát 10 évig.

3-or a két első pontban írt jövedelemből nem

fedethető rész az állam évi költségvetésébe vétetik fel.

Másik nagy kérdés az, hogy a szegényebb tanítók és egyház községek nagyrésze honnét teremtsen elő azon reá eső s aránylag csekély összeget is?

E kérdéssel (legalább a reá adható feleletnél fogva) összefüg az azon másik kérdés is, hogy ha az előterjesztettem tervezet szerint eszközöltetnék a tanítók nyugdíjazása, ez esetre mi történjék a felekezeteknél, községeknél, s társulatoknál már létező nyugdíj alapokkal és intézményekkel?

Mindegyik kérdésre lehető röviden elmondom véleményemet.

Mi történjék a létező nyugdíj-alapokkal s intézményekkel? és honnét fedeztessék a legszegényebb felekezeti tanítók s iskolák járuléka?

A létező nyugdíj s gyám alapokat és intézményeket két osztályba sorozhatom, t. i. ezek részint:

1-ör egyes akár polgári akár egyházi községek által azok saját tanítói számára állítottak, minő p. o. a Pest városé, vagy a pesti ágost. egyházé; — részint

2-or nagyobb vidékek p. o. egyházmegyék, kerületek tanítóinak a számára, az egyházak által vagy egyes tanítói társulatok által saját tagjaik számára alapítottak.

Mindkét rendbeli alapokból elsőben is a már most nyugdíjazva levők, s a már most tetteleg özvegyek és árvák gyámolítatnának. Jövendőre pedig a következő módon vélném őket felhasználhatni.

Az első osztálybeliekre nézve két féle eljárást látok lehetőnek.

Vagy azt, hogy az ily község és tanítói egyszerűen felmentetnek a közös nyugdíj pénztárhoz járulástól s viszont a közös nyugdíj pénztár sem fizetne az ő tanítóiknak semmi nemű ellátást. De ez esetben okvetlen kötelesek lennének 1-ör legalább is annyi nyugdíjt biztosítani tanítóiknak, mint menyt azok a közös nyugdíj pénztárból nyerhetnének és 2-or a költsönös beszámítást elfogadni, oly formán, hogy a hozzájuk menő tanítónak ők is beszámítják más iskolában töltött szolgálati idejét, mint viszont a tőlük távozó tanítónak beszámítatik náluk töltött szolgálati ideje, s végre 3-or hogy a tanító fizetéséből nem vonnak le nagyobb összeget nyugdíj pénztárunk számára, mint a mennyi a közös nyugdíj pénztárába le vonatnék.

Vagy pedig azt a módot ajánlanám, a mely szerint az ily község s tanítói rendesen fizetnék a szabályszerű járulékokat a közös nyug-

díj pénztárba, viszont abból igénybe vennék a szabályszerű nyugdíjakat s gyámpénzeket, és azután ezen felül fizetnének még tanítóknak nyugdíj- vagy gyámpénz-pótlékot, localis alapjaikból, vagy e célra fordítható jövedelmükből. P. o. ha valamely egyház községnek vagy városnak jelenleg bármilyen forrásból van 1000 forint tanítóinak nyugdíjára s özvegy-árva gyámoltására fordítható jövedelme: ebből először is megfizetné a tanítói után reá eső járulékot, tegyük fel évi 50 frtot; s ezért valamelyik tanítója azután annak idején kapna 200, vagy 800 írt. nyugdíjat az országos nyugdíj pénztárból: akkor a község még ehhez adna az illető tanítónak családi s vagyoni körülményeikhez, megérdemesültségéhez mérten még évi 200, — Vagy 300 frt. stb. nyugdíjat. — Hasonlóul járhatnának el az özvegyek s árvák segélyezésénél is

E mellett s a körülmények szerint még azt is tehetnék, hogy az ily községi alapokból a szűkölködő s érdemesült tanítók helyett megfizetnék azok járulékait.

A második osztályba tartozó alapok s intézetek részint tőkékiből s fundatioikból, részint a tanítóknak már tett befizetéseiből, részint ezek évi járulékaiból nyerik jövedelmöket.

A tanítók évi befizetését jövendőre egyszerűen meg lehetne szüntetni, kivéven ha azok önként akarják járulékaikat továbbra is fizetni,

a célból, hogy ők maguk vagy kortársaik még pótszolgálatot is kapjanak.

Az ily intézetek tőkésnek s egyéb alapítványainak jövedelmeit ezenkívül is igen célszerűen lehetne felhasználni természetük és rendeltetésük szerint különféleképen, p. o.

1-ör azon nyugdíj pénztárba a járulékot megfizetni oly szegény és szorgalmas tanítók helyett, kik fizetésük csekélysége, vagy családjuk népessége miatt arra maguk nem képesek.

2-ör tehetetlenül szegény községek helyett fizetni meg belőlük a járulékokat;

3-ör az állami nyugdíjon vagy gyámpénzen felül pótlékot adni belőlük, nyomorai küzdő érdemes tanítóknak. A tervezetem értelmében adandó nyugdíjak és gyámpénzek ha a legégetőbb életszükségek ellen biztosítják is a szolgálatképtelenné vált tanítót, de nem segíthetnek a nyomoron minden esetben. P. o. egy igen érdemes tanító szolgálatképtelenné lévén szabály szerint talán csak 150 vagy 250 forintot kaphat az államtól. Ámde 6 gyermeke van, neje elhalt s ő keresetképtelen. Nem fér-e rá ha még a vidékbeli nyugdíj alapból is kaphat tőle 50, vagy 100 forintot?

Nem lesznek-e keresettebbek azon községek v. egyház megyék tanítói állomásai, melyekben pótlólag is gyámolításukat, vagy járulékaiknak helyettük való megfizetését reménylhetik a tanítók?

Az elmondottakkal részben már azon másik kérdésre is megfelelttem, hogy honnét, miből fizessék meg a legszegényebb felekezeti tanítók s egyház községek járulékaikat, t. i. a hol szükséges, és a menyire lehet segélyeztessenek e célra a meglevő nyugdíj alapok jövedelméből

De ennél egy nagyobb jövedelmi forrást is ajánlhatok még.

Vessenek ki az egész egyházmegye, vagy egyházkerület összes iskolás gyermekeire a tandíjhoz félévenként fizetendő 1 krajczár pótlékot, tehát egy évre 2 krajczárt.

Ez adót senki sem fogja terhesnek érezni. Az ily begyülemdő jövedelmet az egyházmegye vagy kerület központi pénztárába gyűjtsék, és belőle részben vagy egészen fizessék meg a legszegényebb egyház községek és tanítók járulékait.

Az 1869-iki összeírás szerint 1 millió 50 ezer gyermek járt felekezeti népiskolákba, most már bizonyosan sokkal több. De csak 1 millió gyermeknek is 2 krajczáros évi adócskája 20 ezer forint. Ebből s a még e célra fordítható egyéb pénzekből kisegíthetők volnának a járulék fizetésben mindazok kik igazán nem képesek az évi 6 frtnyi járulékot sem megfizetni.

VÉGSZÓ.

Egyáltalán nem azon hittel teszem közzé jelen dolgozatomat, mintha a benne ajánlott nyugdíjazási tervezet, ha nem is tökéletes, de legalább jelenleg a czélnak annyira minden részleteiben megfelelő volna, hogy azt csak változtatlanul elfogadni és valósítani kellene. — Sőt azt hiszem, hogy egy ily ügyben, mint a hazai összes tanítók nyugdíjazása, melynél oly sokféle érdeket, s tényezőket, és vidékenkint is különböző tényleges viszonyokat kell figyelembe venni; s a melyhez eddigelé csak annyi adatot sikerült szerezni, mely nem szolgálhat a számításoknak végleges és teljes biztosságu alapj AI: ily ügyben egy ember nálamnál bár mennyivel tehetségesebb, maga nem is lehetne képes javító módosításokat nem igénylő tervezetet készíteni. — Eléggé jutalmazva érzendem törekvésemet, ha e dolgo-

zatorn csak alapjául is szolgálhat a tanítói nyugdíjkérdés részletes tárgyalásának, s az e célra szükséges adatok összeállításának, vagy legfőlebb, ha javaslatomból e netán szükséges javító módosításokkal alakíthatnák egy oly tervezet, melynek életrevalóságát ép az bizonyítaná be. Hogy azonnal kivihető lenne, és így tanítóink és családjaik élete minél előbb biztosíthatnák általa. — Ennélfogva nem javaslatomnak elfogadására; hanem annak alapos és elfogulatlan megbírállására, és egy lehetőleg tökéletesebb nyugdíj szervezet alkotásához való közreműködésre kérem fel mindazokat, kiket ez ügy igazán érdekel.

Csupán azért esedezem, hogy minden melléktekineteket, s érzelmeket félretéve, egészen az országban levő *valamennyi* tanító nyugdíjazásának s özvegy-, árva gyámolításának érdekéből, és azon szempontokból ítéljék meg dolgotomat, melyekből az íratott.

Ha egy tudományos rendszer kifejtéséről vagy épen alkalmazásáról van szó; akkor a tökéletességnek egy magasabb foka annyira elengedhetetlen; hogy inkább még 20—30 évig várjunk azon rendszer közzé tételével, mintsem tökéletlenebbül, s a tudományos vizsgálat minden tűzpróbája előtt alkalmazzuk azt. Ámde ahol egészen gyakorlati életszükségek sürgősen követelt kielégítéséről kell gondos-

kodni, mint a jelen esetben; hol 18,500 család megélhetését kell szerencsétlenség esetére biztosítani: ily esetben a valósítandó intézménynél nem a rendszer elméleti tökéletessége, nem valamely divatos vagy illiberalis teoriával való egyezete, a legfőbb: *hanem az, hogy az intézménynek oly szervezetét állapítsuk meg, melynek gyakorlati kivihetőségénél fogva a legégetőbb szükséges **mindenütt** és **azonnal** segítve lesz, és a mely a, lehetőség szerint és fokenként való továbbfejlesztésre alkalmas.*

E szempontból dolgoztam ki e művecskét, e szempontból kérem azt megítéltetni.

Őszintén megvallom, hogy nem csak a magam tervezetének, de általában a tanítók nyugdíjazásának sorsát különösen két ellenkező irányú támadástól félttem. Az egyik a tanítói karból jöhetne azok részéről, kik a nyugdíjazásnak és gyámolításnak tervezetemben nyújtott mérvét kévéseivé, még többet sürgetnének. A második pedig azok részéről érhetne, kik a tervezetemben az államra rótt terhet oly soknak találják, hogy a törvényhozás által nem látják elfogadhatónak. — Mind a külföldről mind saját hazánkból, nem egy példát idézhetnék annak a bizonyítására, hogy az iskolai ügyekben s különösen a tanítók fizetésére és nyugdíjazására vonatkozott kérdésekben az ügyet e két

ellenkező irányú támadásnak akaratlanul szövetkezése buktatta el.

A tanító urakat biztosíthatom, hogy nekem minden tekintetben könnyebb lett volna egy sokkal tetszetősebb vagy épen fényes nyugdíjazási s özvegy-árva gyámolítási rendszert tervezni. Sőt ha lehetett volna csak azt nézmem, hogy mit érdemelnek, nem pedig azt is, hogy ezen idő szerint mennyit reménylhetünk kivihetőnek: minden esetre több fokozatban s nagyobb díjösszegeket, — s még ezen felül 30, vagy 35 évi szolgálat után nyomorodás vagy vénülés nélkül is teljes nyugdíjjal való nyugalalmazást kellett volna fölvennem. — De mi haszna leendett e szép szavaknak s nagy számoknak, ha előre bizonyosnak kellett lennem a felől, hogy azok a papiroson maradnak. Ily fényes tervet, ha nem utasítanak is nyíltan vissza a döntő helyeken, hát tárgyalása csendesen elhalasztatnék, vagy elmaradna Isten tudja mikorra, mint az angol parlamentben szoktak tenni azon törvényjavaslatokkal, melyeket vagy a közvélemény miatt, vagy egy ébb okokból nem akarnak ugyan elvben megtámadni s elvetni, hanem tárgyalásukat elhalasztják, a hogy nálunk szokták mondani ad grecas kalendas. — Részemről sohasem tetszésért, hanem reális eredményekért akarok dolgozni. — Azután tessék figyelembe venni, hogy tanítóink na-

gyobb része alig volna képes a nyugdíjpénztárhoz többel járulni, mint terveztem: ezen befizetések mellett pedig tervezetem értelmében az állam évenként oly összeggel kényteleníttetnék e nyugdíj összegeket pótolni, minőre én részemről, Europa egy országánál sem tudok példát.

A nagyobb országokban a néptanítók állami nyugdíjazásának legfőbb nehézsége a tanítók szegénységéből és nagy létszámából folyó azon körülményben van, a melynél fogva a tanítók befizetései csak egy részben képesek a fejenkénti nyugdíj szükségletet pótolni, s egy részben a közkinestárból fedezendő az. — Természetes tehát, hogy minél több a tanító valamely országban, annál nagyobb, — s pedig progressive — az állam által fedezendő szükséglet. — Ez oka, hogy p. o. már Szászország sem képes a 3826 tanítónak oly nyugdíjat s özvegy- árvaellátást biztosítani, mint Gótha a maga pár száz tanítójának. Poroszország pedig még maig sem tudott módot találni 36 ezer tanítójának állami nyugdíjazására.

Meg kell még jegyeznünk, hogy némely (p. o. városi) tanítónak már azon egy okból sem irányozhattam elő nagyobb díjösszegeket, mint a többieknek, mert a legszegényebb falusi tanítónak is akartam szolgálatképtelensége esetére oly összeget adni, mely megélhetését biztosítja. Ha pedig a városi, különben is nagyobb

állomásokon levő tanítók számára nagyobb nyugdíjat kívánunk; akkor oly roppant összeg kell az összes szükségletre, mely elő nem teremthető; vagy pedig a fizetés arányában a a legszegényebb tanítók kapnak oly csekélységet, mely száraz kenyérre sem elég nekik.

A második oldalról támadók ép ellenkezőleg azt vethetnék szememre; hogy tervezetem oly állandó terhet hárít az államra, melyet az jelenleg tán el sem viselhet, s mely minden esetre aránylag is nagyobb összeg, mint a melyet Europa bármelyik országa a népiskolai tanítók nyugdíjazására költ. — íme munkám első részében magam közöltem azon kimutatásokat, melyek szerint p. o. Hollandban (1869-ben) a nyugdíjul kifizetett 120,093 forintban a tanítók 48,795 ftot, a községek 40,031 ftot fizetett, az állam pedig csupán 32,267 ftot adott; — Belgiumban a falusi tanítók 215—222 ezer franc évi nyugdíj szükségletéhez az állam átlag mintegy 20—30 ezer frankkal járul; — a Szász királyságban az állam szinte mintegy V3-dát fedezi a nyugdíj szükségleteinek; — míg az én tervezetem szerint az állam majdnem $\frac{3}{\pm}$ -ét fizetné. Elismerem, hogy tervezetem értelmében oly sokat kérünk, melyet az ország csak jelentékeny áldozattal teljesíthet. Most, midőn annyi ezer iskolát kellene államsegélylyel minél gyorsabban felépíteni és felszereltetni; midőn az ál-

lami szervezkedésre is még annyi kiadás van; még hozzá a nyugdíjakra évenként 300, majd 400, majd 500 ezer forintot fordítani, ezenfelül az egész nyugdíjazási ügyet ingyen kezelteni: ez minden esetre még egyországnak sem könnyű és nem csekély dolog. Azonban másfelől azt hiszem, hogy e terheket a magyar állam elbírná, és hogy ez áldozatot a nemzet nemeslelkűségén felül még oly nagy érdekek is kívánják, melyeknek kielégítéséből származó közhaszon teljes meggyőződésem szerint igen dúsan érend fel a hozott áldozattal.

A mi a más országok e célra tett kiadásaiával való összehasonlítást illeti, itt hogy igazságosan ítélhessünk, tessék összehasonlítani a költségvetés egy másik rovatát is. Nevezetesen tessék azt is megnézni, hogy mennyit fordítanak azon országok a szolgálatban levő tanítók fizetésére^ és mennyit mi. — Igenis, ha a magyar törvényhozás is az élelmi czikkeek árához mérten s aránylag oly mennyiségre emeli a hazai 18,500 tanító fizetését, és évenként aránylag is annyit ad az állami pénztárból a tanítói fizetések pótlékául mint a belga, a badeni, a hollandi és a szász állam, meg a svajczi kantonok: akkor és ezen esetben a mi tanítóink is képesek leendnek oly összeggel járulni az országos nyugdíjpénztárhoz, hogy az államra a tehernek talán csak $\frac{1}{3}$ része jutand. A tanítók átlagos fizetése:

Szászországban a 400 tallért (600 ezüst ft.) haladja; Belgiumban 1200 frank (mintegy 600 ft.) A fizetések legkevesebbje: Badenben 400 forint (a tandíjon kívül;) Würtembergben 400 ft.; — Szászországban 200 (népesebb helyeken 230 — 260) tallér, meg a korilleménnyel legkevesebb 230-220 tallérra megy (345-480 ft.) — Magyarországon pedig a tényleges fizetéseknek nem legkevesebbje, hanem átlaga: Erdélyben 120, a királyhágón innen 200 ft. — Ha tehát a magyarországi összes tanítók fizetését azon összegre, ha csak mint átlagosra akarnánk is emelni, a mely az említett országokban a tanítói fizetések legkevesebbjét képezi: akkor erre évenként legalább 3 és fél millió forint, tehát még egyszer annyi kellene, mint a mennyi most mindennemű forrásból e célra megy. *) — Ez az egyik főök, a miért én is kérem, hogy ha már nem bírjuk (mert évenként milliókba kerülne) tanítóink fizetését egyhamar oly összegre, mint átlagosra emelni, mely a rendezettebb művelt országokban a tanítói fizetések minimuma; hát legalább az országnak évi néhány százezer forintjával biztosítsuk a maguk és családjuk életét minden szerencsétlenség esetére.

Végül a tanfelügyelő urakhoz intézek egy

*) 1869-ban a tanítói díjak értékének összege 3.413,047.75 forint volt.

kérést. Jól ismerem helyzetük azon nehézségeit, melyek miatt az általam kért adatokat vagy épen nem, vagy néhány kerületből a legnagyobb buzgóság mellett is, csak némely kérdésekre vonatkozólag közölhették velem. — (És épen ezen nehézségek miatt, azt hiszem, hogy egy általános nyugdíjszervezet végrehajtása s folytonos kezeltetése jó részt csak azon feltétel alatt leend lehető, ha a tanfelügyelői intézménynek egy másik dolgozatomban előadott hiányain segítve lesz.) Most azonban, miután magából az egész tervezetből látható, hogy részletesen mi adatok, s mi célból szükségesek, egy általános díjrendszer megállapítására megkívántató biztos számításokhoz: tisztelettel fekérem a tanfelügyelő urakat, méltóztassanak mindezen, úgy a tanítókra, mind az özvegyekre s árvákra vonatkozólag szükséges adatokat tankerületeiket illetőleg összeállítani, s folyó évi September végéig velem közölni.

TARTALOM.

A kérdés megoldásának égető szüksége	<i>Lap.</i> 3
--	------------------

A népiskolai tanítók nyugdíjazása, özvegyeik s árváik gyámolítása külföldön.

I. A népiskolai tanítók nyugdíja/sása Németországon	31
I. A szász királyságban.....	31
II. Wurtemberg	55
III. Baden.....	61
IV. Poroszország	71
II. A népiskolai tanítók nyugdíjazási Svájcban	86
III. Hollandban	94
IV. Belgium.....	119
V. Franciaország	148
VI. Austria.....	153

A népiskolai tanítók nyugdíjazása, özvegyeik s árváik gyámolítása hazánkban.

A tanítók nyugdíjazása hazánkban máig	167
Nyugdíjazási tervezetem főbb elvei s indokai.....	186
A nyugdíjazás s özvegy, árva gyámolítás tervezete.....	201
I. A nyugdíjra s gyámpénzre jogosítottság.....	201
II. Sajátképi nyugdíjazás.....	203
III. Özvegyek s árvák gyámolítása	210

	<i>Lap.</i>
Mennyibe kerülne az előadott tervezet valósítása?.....	219
Honnét s miből fedeztessék a szükséges évi költség?.....	238
Mi történjék a létező nyugdíjalapokkal s intézményekkel? és honnét fedeztessék a legszegényebb.....	
felekezeti tanítók s iskolák járuléka?	244
Végszó	249